

חדושי
רבני חיים הלוי

גירסה חפץ חיים 13 ירושלים

חלק ב

עם
ביאורים ודאיות

ספר

חדושי

רבנו חיים הלוי

חדושים וביאורים על הרמב"ם

מאת

רבנו הגדול הגאון החסיד רבן ומאורן של כל בני ישראל

מרת רבנו חיים הלוי זצוקלה"ה סאלאווייציק

מלפנים ר"מ בהשיבה הגדולה דוולאוזין

ואח"כ אב"ד ור"מ בעיר בריסק

חלק ב

הלכות טומאת מת - הלכות ממזרים

עם ביאורים והארות ליקוטם והוספות

מאת

מרדכי בן א"א הגאון ר' חיים רב זצ"ל אלטוסקי

פה עיר"ק ירושלים תוכב"א

אלול תשפ"ג

גירסה חפץ חיים 13 ירושלים

וכו' על דבר שיש בו רוח חיים
יש ש"ג טהורים, וא"כ הרי כל
א"ה הוא אהל לכו"ע, ואי בנישא ע"ג
אהל, וגם בשעה שהן מהלכים ג"כ
דחתן צפ"ג דפרה מ"צ דמציאין
דלחות ומינוקות יושבין על גביהן,
הדלחות שפ"ג צהמה להוליך
עליהן צפני טומאת התהום
א"ה הוא אהל זרוק, וכבר הקשו זאת
ל"א יעו"ש, ומשו"ה הוא שכתב
שורחין באויר דל"ה הוא דהוי דינא
אצל אה"ג דמיירי בשעה שהן
הן פורחין. ולפ"ז ניחא שיטת
ירסת הר"ם, דמיצה שזרקה כלים
זוים דהויא בטלית המנופפת, ואם
באויר כלים שכתובה טהורים,
שבר אהל זרוק שמי' אהל, והיינו
א"ה התוס'. אולם לדעת המפרש
דמ"ש מיצה שזרקה מטלית
המנופפת.

דנהה מלאנו חלוקין הך דינא
מנופפת וספינה ששטה על פני
למ"ד אהל זרוק לא שמי' אהל,
ספינה ששטה הא תמן דלא חוצצין
אלו באהל זרוק הא תמן צפ"ג
בר והמרדע על כחפו דאם יש

לפרש כהר"ח הג"ל (שהביא הגר"ח
נס), דנישאין ע"ג אדם הוא אהל זרוק
לעיל דנישא ע"ג אדם לכו"ע לא הוי
משא"כ אהל זרוק כיון דהוי על
הר"ח הג"ל דנישא על גבי בהמה
יבא אהל זרוק.

א"ה טומאה היא דבר הנפעל, ולהכי
א"ה האהלה. משא"כ חציצה אינו דבר
ד עצמו חוצץ. ולהכי תליא בחפצא
חפצא של אהל יבא

עובר הוא אהל זרוק ומ"מ מציא את הטומאה
והיינו משום דכל הך דינא דאהל זרוק לא שמי' אהל
לא נאמר אלא לענין חציצה, אצל לענין הצאה גם אהל
זרוק מציא את הטומאה, והטעם בזה נראה פשוט,
דטלית המנופפת וספינה ששטה הוי הדין זהו דלא
חשיבי האהלה כלל, ואינם מאהילים כלל על מה
שחתמיהם, כיון דאינם קבועים, וע"כ לית בהו גם
דין הצאת טומאה, כיון דאין כאן האהלה על
הטומאה, משא"כ אהל זרוק, כיון דהוי על הצהמה
הנושאת אותו שפיר הויא האהלה קבועה ומציא את
הטומאה, אלא דכיון שהוא זרוק הוי חסרון צגופו של
האהל, דאין בהחפצא דין אהל, וכל דחשיבא האהלה
אלא דהוי חסרון צגוף האהל ע"כ אין זה שייך אלא
לדין חציצה^ל, דאינו חוצץ אם לא שיהא צגופו דין
אהל, אצל אין זה שייך לדין הצאת טומאה, דאף אם
אינו חשוב אהל, מ"מ כל מידי דמאהיל מציא את
הטומאה.

והך יש לעיין, בספינה ששטה על פני המים ושדה
מיצה ומגדל הפורחין באויר, דלענין אהלן על
מה שחתמיהן הא לא הויין האהלה כלל, מה דיעם
היכא שמכוסין למעלה ויש כאן דין אהל גם על מה
שכתוב, אם נימא דצטל כל דין אהל שלהן ואינן אהל
גם על חוכן, או דנימא דעל חוכן שפיר הויין אהל
גמור. ולפי המבואר נראה, דמשום דין טלית
המנופפת דעיקר הדין הוי דהאהלה עוברת לא הויא

והנה יש לעיין, דאם בטלית מנופפת הוי רק חסרון בהאהלה
אבל אינו חסרון בגוף האהל (וכמ"ש הגר"ח להלן
דמשום דין טלית המנופפת דעיקר הדין הוי דהאהלה עוברת לא הויא
האהלה, אבל לא הוי חסרון בגוף האהל) א"כ למה אין חוצצין.
הרי חציצה תליא בגוף האהל כמ"ש הגר"ח, וטלית מנופפת
אין בו חסרון בגוף האהל [אם אהל זרוק שמיא אהל, ובטלית
מנופפת הא דאיאת במשנה פ"ח דאהלות דאינם חוצצין הוא
לכו"ע, וכמ"ש הגר"ח לט"ז, וכו'] הא אין כאן האהלה.

האהלה, אצל לא דהוי חסרון צגוף האהל, א"כ אין
זה שייך רק לחתמיהן, דעל חתמיהן הויין מנופפין
ועוברין ולא קבועין, משא"כ לענין אהל חוכן, כיון
דהכיווי לעולם קבוע בהספינה והמגדל, א"כ הא הוי
אהלה קבועה, ועל מה שהוא קבוע שפיר חשוב
האהלה, אלא דאם נימא דאהל זרוק לא שמי' אהל
וזה הא הוי חסרון צגוף האהל, דבשעה שהוא זרוק
אין בו דין אהל, ולא איכפת לן גם מה שהוא קבוע,
אצל מ"מ כיון שהוא זרוק אינו אהל, א"כ ממילא גם
הכא אהל של הספינה והמגדל על חוכן ג"כ הוי אהל
זרוק, ואין בו דין אהל ואינו חוצץ צפני הטומאה, אם
נימא דאהל זרוק לא שמי' אהל. ולפ"ז הרי ניחא הא
דחלי הגמ' הך דינא דמיצה שזרקה דכלים שכתובה
טמאים צדין אהל זרוק, וכן הא דמפרש הרמב"ם
דשידה מיצה ומגדל הויין פורחין באויר, ומ"מ תלי
לה לדין הצלתן צדין אהל זרוק, וכבר הקשינו ע"ז
דהא הדין בטלית המנופפת וספינה ששטה דלא הויין
אהל לכו"ע, אכן לפ"ז הרי ניחא, דנהה הך מיצה
שזרקה הא תניא כשהיא באהל המת, וא"כ הא אינה
יכולה להזיל אם לא בשתומה גם למעלה ומכל דדדיה,
וכן השידה מיצה ומגדל לפ"מ דקי"ל משום אוירה
גזרו וכמבואר ברמב"ם פ"א מה' טו"מ יעו"ש, ג"כ
בע"כ מיירי צמכוסין גם למעלה ומכל הנדדים^ל,
וא"כ הא קשה דאמאי כלים שכתובה טמאים, והא
אף אם נימא דאהל זרוק לא שמי' אהל, ואפילו גם
אם נימא דהויא גם בטלית המנופפת, אכתי צריכה
להזיל גם מדין צמיד פתיל, דמזיל בכל גווני, וכדתנן
צפ"י דכלים דכלי עץ הטהורים מזילין צפ"פ, אשר

לה. עיין בדברי הגר"ח לעיל (פי"א הל"א) שפירש דברי
הרמב"ם גם בפתוחין למעלה.

לו. היינו משום דחתמיה הוי צמיד פתיל, כמו שכתב הגר"ח
להלן (בסוף הד"ה).

לו. הנה עיין להלן (הל' טומאת מת פ"ב הל"א) שהביא הגר"ח
דברי הרמב"ם הללו, ועיי"ש דלמסקנתו אהל מציל
על הטהרות שלמטה ממנו מק"ו דצמיד פתיל, רק היכא
שהטומאה למעלה והטהרות למטה, ולא להפך כשהטומאה
למטה והטהרות למעלה. ומלבד זאת יש גם חילוק אהלים

בכלל זה גם שידה מיצה ומגדל, וצדין צ"פ הא לא
שייך כלל לא דין זרוק ולא דין מנופף, ולעולם הצמיד
פתיל מציל על כל מה שכתוב, וא"כ גם הכא תציל
המיצה על כל מה שכתובה מדין צ"פ. וצ"ל דמיירי
במכוסה למעלה בלא חיבור ומירות, וע"כ לא מהניא
הצלתן רק מדין אהל, ולא מדין צמיד פתיל, ומשו"ה
הוא דחלי צדין אהל זרוק. ולפ"ז הא עיקר דין אהל
דדיינין צהך מיצה אין זה על מה שחתמיה^ל, ורק
לענין חוכה הוא דדיינין דין אהל, שהכיווי יהא
חשוב אהל לחצוץ על חוכו, ולענין אהליו שעל חוכו
הא לא הוי מנופף כלל, כיון דמאהיל עליו בקביעות,
ואינו מנופף ממנו, וכמש"נ דבכה"ג לא שייך דין
מנופף, אלא דהא מיהא דאהל זרוק מיהא הוי, וזה
שייך גם לענין אהל הכיווי שמאהיל על חוכו, וע"כ
זהו דחלי לה הסוגיא צדין אהל זרוק, ומיושב היטב
דעת המפרש צהך דמיצה שזרקה, וכן דברי הרמב"ם
צהך דשידה מיצה ומגדל הפורחין באויר, אף אם
מיירי בשעה שהן פורחין, כיון דמיירי צמכוסין ולענין
הצלת חוכן, ע"כ לא שייך זאת רק לדין אהל זרוק,
ולא לדין מנופף, וכמש"נ. ובאמת שלפ"ז צ"ע שיטת
הר"ם, דאף תלי לה לתצה שזרקה צדין טלית
המנופפת, כיון דאייריין לענין דין אהל של הכיווי
על חוכו דליחא בכה"ג דין מנופף, ובע"כ צ"ל לדעת
הר"ם דמיירי בגוונא דליכא דין צ"פ מלמטה, וכגון
שפתח המיצה מלמטה דחסר מירות טיט מלמטה,
ואין הכלים ניזולין אם לא שגדון דין אהל גם על
הצלתה למטה, והרי אין אהל רק על מה שחתמיו ולא
לד מעלה, וכמבואר ברמב"ם צפ"כ מטו"מ ה"ו^ל,

וחציצת האהלה שעושה שהטומאה והטהרות אינם באהל אחד
ובהאהלה אחת. וזה מהני בין אם הטומאה למעלה והטהרות
למטה או להפך (עיי"ש שביארנו כ"ו שם בהערה ק"א). וזה שכתב
הגר"ח הכא, שהאהל מציל מק"ו דצמיד פתיל רק על הטהרות
שמתחתיו ולא על הטהרות שלמעלה ממנו, כמבואר ברמב"ם
בפ"כ טומאת מת ה"ו [נאף שביארנו שם (בהערה הנ"ל)
שלמסקנת הגר"ח אין ראיה מדברי הרמב"ם הללו, מ"מ הגר"ח
נקט כפשטות לשון הרמב"ם, ובלא"ה כך היא מסקנת הגר"ח
שם, כמשי"ת]. ולהכי התחתית של השידה לא תוכל להציל את

על דעות לבו

ספר הזכרון
למוריניו הגרמ"מ כשר זצ"ל
בעל התורה שלמה

גירסה חפץ חיים 13 ירושלים

אין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה (פ"ה)

על דעת רבו

ספר הזכרון
למורינו הגאון השלם
רבי מנחם מנדל כשר זצלה"ה
בעל ה'תורה שלמה'

במלאת
ארבעים שנה לפטירתו
ז"ך במרחשוון
תשמ"ד - תשפ"ד

יוצא לאור ע"י בית תורה שלמה באה"ק

נדבך בבנין התורה הקדושה. כשיצא הכרך הראשון לאור עולם בשנת תרפ"ו זכה להסכמות נלהבות מגדולי הדור שלפני השואה בפולין ובארץ הקודש, שראו בו בשורה חשובה לעם התורה, והפליאו את החכמה והמלאכה שיש בחיבור הספר "אשר ישתומם כל מתבונן בו על גודל החכמה והמלאכה שיש בו, וכאשר יזכהו השי"ת לגמור את הבניין הענקי הזה - יהיה אחד מהספרים היותר נפלאים ויקרים בספרותנו..." (מתוך הסכמת בעל ה'כלי חמדה').

ה"תורה שלמה" - שכשמו כן הוא - היה מפעל החיים שלו בה"א הידיעה, ועל שמו הוא קרוי בעולם התורה "בעל ה'תורה שלמה". במשך 60 שנה התמסר להגשמת המפעל הכביר הזה עם כל הלהט והנשמה, מבלי לחסוך במאמצים ובממון - וחפץ ה' הצליח בידו.

ואף על פי כן, כאשר תוך כדי העיסוק ב"תורה שלמה" פגש בנושא עמום שדרש הבהרה, עזב לפי-שעה את מטרתו העיקרית והתמסר לברר את הנושא ההוא במלוא הרוחב וההיקף. כך נוצרו פרקי ה"מילואים" שבסוף כל כרך מ"תורה שלמה" שחלק מהם היו חיבור שלם בזכות עצמו, ולא אחת היתה ה'תוספת' מרובה על העיקר. וכך התחברו להם ספרים שלמים על תרגומי התורה, כתב התורה ואותיותיה, סוד העיבור, שמע ישראל, ועוד ועוד. תשעים שנות חייו הגדושות והפוריות לא הכילו את שפע היצירה העצום שהתברך בו.

ואכן, יותר ממה שהספיק לחבר ולכתוב עוד היו באמתחתו רעיונות ותכניות למכביר של מפעלים וחיבורים שראה נחיצות גדולה בהוצאתם לאור כדי לשכלל ולהשביח את לימוד התורה בעומק וברוחב. זהו הרקע ל"גמרא שלמה" שהשקיע רבות בהוצאת דוגמה ראשונה ממנה, "מסורת התלמוד השלם", "פשוטו של מקרא", ועוד ועוד.

זיקה מיוחדת היתה לו לתורתו של הגאון הרגוע ובי רבי יוסף ראזין זצוק"ל, בעל "צפנת פענח", שכל ביאור ויסוד שלו חצוב ובנוי מכל מרחבי התורה כידוע, וכאשר הקרתה ההשגחה לידו הזדמנות לגאול את כתביו המרובים מתהום הנשיה, הקים מפעל שלם שהעסיק צוות תלמידי חכמים מופלגים בפיענוח והתקנת הכתבים והוצאתם לאור עולם. אף הוא עצמו נרתם לעשות אונים לתורת הגאון זצוק"ל והניח את היסודות לבירור שיטתו ודרך לימודו בחיבור גדול שנקרא "מפענח צפונות". בעשרות פרקי הספר

הוא פורש כשמלה את היסודות המרכזיים עליהם הושתתה משנתו של הרגוע ובי, מבאר את הגדרים והמונחים שעוברים כחוט-השני בכל ביאוריו וחיידושו, ומראה - מתוך דברי הגאון עצמו - איך הם משמשים מפתח לבירור והגדרת הלכות וסוגיות רבות.

כהמשך והשלמה לחיבור הגדול הזה הניף את ידו שנית בספר גדול לא-פחות בשם "כללי התורה והמצות", בו נאספו מרבית יסודותיו וחיידושו של הרגוע ובי מכל החיבורים והתשובות שנדפסו עד אז, מסודרים ערכים ערכים על כל מקצועות התורה, מ"אב" ועד "תשעה באב שנדחה". בס"ה מכיל הספר כאלף ושבע מאות ערכים בשני כרכים.

שלל החיבורים הללו השתלבו יפה במפעל החיים שלו "תורה שלמה", למרות שהעיסוק בהם בא על חשבון ה"תורה שלמה" ועיכב את התקדמותו בשנים רבות. שהרי זו היתה תמצית שאיפת-חיו - לשכלל את בנין התורה, ולתת כלים ביד לומדיה כדי שיוכלו להשתמש באור התורה וליהנות מאוצרותיה הבלתי נדלים - "ומאי נפקא לך מינה - מיני ומיניה יתקלם עילאה".

ד

ארבעים שנה כבר חלפו מפטירת מורינו זקנינו זצ"ל לבית עולמו. דור הולך ודור בא. הדמויות שפיארו את כותל המזרח של עולם התורה התחלפו כבר מספר פעמים, ותורתו של ה"תורה שלמה" עדיין נלמדת מתוך הספרים שהנחיל לעולם התורה. התרומה שתרם לבנין התורה נושאת פירות ופירי פירות.

"אין עושין נפשות לצדיקים" אמרו חז"ל, מפני ש"דבריהם הן הן זכרונן" (ירושלמי שקלים פ"ב ה"ה). לכן ביוכל הארבעים לפטירתו אין דבר יותר מתאים להנציח את זכרו מאשר בחידושי תורה - מתלמידי חכמים וגדולי התורה בדורות שאחריו - שהם בבחינת "פירות ופירי פירות" של הנטיעות שנטע בפרדס התורה, זאת בהתאם למאמרם ז"ל (עבודה זרה ה' ב) אין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה. ומכאן שמו של הספר - "על דעת רבו" (וסימנא מילתא שמצאנו כי הגימטריא של 'על דעת רבו' עולה בדיוק כמנין שמו 'מנחם מנדל כשר').

ברכה מיוחדת קובע לעצמו מדור "לזכר עולם יהיה צדיק", דרכו נפתח צוהר להכיר מעט את דמות דיוקנו הרוחנית של מורינו זצ"ל שאינה מוכרת לרבים, ומבחינה זאת הרי הוא כעין "תלמיד חכם שלא נספד כהלכה". הספרים שחיבר הוציאו מוניטין שלו בכל העולם כגאון מופלא, ואף על פי כן הוא עצמו היה ונשאר צנוע ובלתי מוכר. הוא הוכר בעולם כגדול בתורה, אולם גדל רוחו והמיית נפשו לא נודעו ברבים. הזכרונות המקוריים של באי-ביתו ונושאי-כליו המתפרסמים בזה לראשונה, פותחים צוהר להציץ על אישיותו הקורנת כאיש מרומים ישכון ורב פעלים לזיכוי הרבים, על אמונתו התמימה והזכה טוהר לבו ועדינות נפשו, רחום וחנון רב חסד ומעביר על מידותיו, והעולה על כולה - איש חסיד המתחסד עם קונו, משתפך לפניו בתפילה ברגש ובהתלהבות, דבוק בצדיקים ובתורתם באמונת חכמים ללא כל שיור, וברבותיו הקדושים מכית גור לדורותיהם אשר כיבדוהו וחיבבהו למאד.

עינינו נשואות למרום בתפילה שיהיו מעשינו רצויים לפני אדון כל, ולזכות ונח"ר לנשמת מורינו זקנינו בגנוי מרומים, ותהינה שפתותיו דובבות לעולמים.

בשם יוצאי חלציו
נכדו

יעקב יהושע בלאא"מ רבי יוסף חיים שליט"א פרנקל

מצעור לתודה

לאחי הרה"ח ר' ישראל פרנקל שליט"א
שכל הספר הוא פרי רוחו והשראתו

לדודי הגה"ח ר' יצחק בלכרוביץ שליט"א
על שפתח לפני מאוצרותיו והעניק בטובת עינו
חומר רב יקר-ערך ורב-תועלת
ונהניתי ממנו עצה ותושיה

לכל כותבי המאמרים ששלחו מאוצרותיהם להגדיל תורה ולהאדירה
ולשאר העוזרים והמסייעים איש איש בשמו הטוב יבורך.

תוכן הספר

תוכן מפורט בראש כל מדור

משולחן גבוה

- א תשובה בעניין הציווי לבני נח על ז' מצוות
- ב תשובה בעניין חיוב האב להשיא בנו
- ה תשובה בעניין שודא דדייני
- ו תשובה בענין עשן קטורת
- ח ביאורים בהלכות בשר בחלב - יו"ד סימן צג
- טו קונטרס "זכרון שמחה"
- יט הערות על שולי גליון תלמוד בבלי

ארזי הלבנון

- כה הגאון רבי ירוחם פישל פערלא זצ"ל
- מז הרה"ק רבי משה יחיאל הלוי אפשטיין זצוק"ל
- נא הרה"ק רבי פינחס מנחם אלטר זצוק"ל

אגרות מלכים

- נט מכתבים מכ"ק רבוה"ק מגור זי"ע
- סז חילופי מכתבים עם גדולי התורה
- צג מכתבי ברכה

משולחן גבוה

דברי תורה משולחנו של
מורינו הגרמ"מ כשר זצ"ל
שטרם נדפסו

חידושים ובירורים במשנת בעל התורה שלמה
צט - דעה

פניני מוסר וחסידות במשנת בעל התורה שלמה
דעט - רפד

חקר ועיון

דפים חדשים של תרגום ירושלמי מגניזת קהיר... רפז
כרחוק מזרח ממערב... רצג
מהדורותיו השונות של מדרש אור האפילה... שיז
ציורי מדרש אור האפילה במהדורותיו השונות שלא
שמות ספרים ושמות תואר של ספרים המעידים על
אופי הספר... שלט

משנת הרוגוצ'ובי

מאמרים מבוארים מתורת הצפנת פענח... שעה
סדר גאולת ישראל במשנת הרוגוצ'ובי... תו
לוחות ראשונות ואחרונות במשנת הרוגוצ'ובי... תט

לזכר עולם יהיה צדיק

תז - תקב

שלם בתורתו

תחנות חייו, ספריו ופעליו
תקה - תקצג

תשובה

א. בעניין הציווי לבני נח על ז' מצוות. ב. בעניין חיוב האב להשיא בנו.
ג. בעניין שודא דדייני.

א. בעניין הציווי לבני נח על ז' מצוות

ואיך, כמו שכ' בתורה אצל בני ישראל שאמרו נעשה ונשמע, רק מסגנון לשון הגמ' נראה שהיה להם קבלה בענין זה. והדיוק בגמ' שקבלו י"ל שזה כמ"ד שנצטוו וקבלו, ולאידך מ"ד מבואר שנצטוו ולא מבואר שהיתה קבלה מצדם.

ומבואר להדיא בב"ק לח א, אמר ר"י עמד וימודד ארץ ראה וכו', מה ראה, ראה שבע מצוות שקבלו עליהם בני נח ולא קיימום עמד והתירן להן כו', חוטא נשכר כו', לומר שאפילו מקיימין אותן אין מקבלין שכר כמצווה ועושה. הרי מפורש אפי' במקום שכותב שקבלו עליהן הפירוש אחרי שנצטוו, ולזה הי' צורך להתיר אותן, א"כ פשוט שלכ"ע מתחלה הז' מצוות נצטוו וי"א שאח"כ קבלו עליהם.

כן יש להעיר מהמבואר ברמב"ם פ"ח מהל' מלכים הי"א: "כל המקבל שבע מצוות ונוהר לעשותן - הרי זה מחסידי אומות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא, והוא שיקבל אותן ויעשה אותן, מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו ע"י משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן, אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת, אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם ולא [וי"ג אלא] מחכמיהם". ומקור דבריו הוא במשנת רבי אליעזר (ניו יורק

לידידי יקירי וחביבי כו')

ע"ד אשר הקשית על דברי הר"י ענגיל בגליוני הש"ס סנהדרין נו א: ת"ר שבע מצוות נצטוו בני נח וכו', שכתב וז"ל: נ"ב הפשיטות כאן דנצטוו בהכרח, ואפי' לא היו רוצין לקבל מ"מ נצטוו בין בטובתם בין שלא בטובתם, ואולם מל' הגמ' ע"ז סד ב: איזהו גר תושב וכו' כל שקיבל עליו שבע מצוות שקבלו עליהם בני נח, משמע דקיבלום עליהם מדעתם וכו', דאל"כ הול"ל שנצטוו עליהם וכו' וצ"ע.

והקשית למה הביא הגהש"ס ראייתו שבני נח קבלו עליהם המצוות מדעתם ממס' ע"ז, ולא הביא ראייתו מסוגייתנו אנו שם נו ב: והתניא עישר מצוות נצטוו ישראל במרה, שבע שקבלו עליהן בני נח וכו' - 'שקבלו' ולא 'שנצטוו', ע"כ.

דברי הגש"ס, שלברייטא דסנהדרין נו א, מוכח דב"נ נצטוו בהכרח, היינו בין ברצונם בין שלא ברצונם, ומגמ' דע"ז מוכח דב"נ קבלו מדעתם. ואתה מוסיף ראי' מגמ' סנהדרין שקבלו ולא שנצטוו. ולפענ"ד לכ"ע נצטוו, לחד מ"ד ע"י אדם הראשון וע"י הנביאים בהמשך הדורות, ולי"א על ידי משה רבינו, וחכמינו סמכו זאת על קרא ויצו ה' אלקים על האדם, ראה בתו"ש שם אריכות

תוכן העניינים

תשובה

א. בעניין הציווי לבני נח על ז' מצוות א
ב. בעניין חיוב האב להשיא בנו ב
ג. בעניין שודא דדייני ג

תשובה בענין עשן קטורת

ביאורים בהלכות בשר בחלב

שו"ע יו"ד סימן צג

קונטרס "זכרון שמחה" ח

הערות על שולי גליון תלמוד בבלי טו

קונטרס "זכרון שמחה" טז

מפי הגבורה, אבל אם עשו שבע מצות ואמרו מפי פלוגי שמענו, או מדעת עצמנו, שכן הדעת מכרעת וכו', אין לוקחים שחרם אלא בעולם הזה. ומה שכתב הרמב"ם "מפי הברע הדעת" זהו שכתב "והדעת נוטה לה", כלומר שצדיקין לקיימן מפני שנצטוו מהקב"ה ע"י אדם הראשון או נח. ומ"ש הרמב"ם שאינו מחסידיו או"ה, שאין לו חלק בעוה"ב אלא בעולם הזה, וכן מבואר בלקח טוב פר' בראשית אחרי שמביא ו' מצות "שנצטוה אדם הראשון" מוסיף: "כי כל אלה הן מצות הדעת, שאפילו לא נתנה תורה לישראל נוהגין היו בהן הדורות לשמרן מדעתן כו', וכל אלה (המצות שמוזכר בספר בראשית שנעשו) שהוכרחו עונשן, לא ענש אלא א"כ הוזהר, למדנו, כי נצטוה אדם הראשון בכל אלה. ומבואר מדבריהם שז' מצות לכלי עלמא באו להם ע"י צווי, ואפילו במקום שכתבו רק קבלה המונה אחרי הצווי, והיה לו להתעשר להביא מהמבואר בתחלת מס' ע"ז ב: "אמר להם הקב"ה (לאו"ה) כו', כלום נפית עליהם הר כגיית כו', שבע

מצות שקבלתם היכן קיימתם". ולא הזכיר שנצטוו, [אולם] י"ל אע"פ שלכ"ע נצטוו [נקט 'שקבלתם'] להגדיל העונש שהיתה בקבלה.

עוד יש להעיר מהמבואר בחולין צב א: "אלו שלשים מצות שקבלו עליהן בני נח" וכו' בירושלמי ע"ז פ"ב ה"א: "אלו שלשים מצות שעתידין בני נח לקבל עליהן, והגאונים רס"ג ורשב"ח גאון בבתי (הם) במאמרו של חתני הרב אהרן גרינבוים בסיון סוף ע"ב (תשל"ג), מפרשים שהז' מצות המה היסוד של ל' מצות ב"נ, והרס"ג מונה מצות שהם בהם הדורות הקדמונים שנצטוו בהם מן שאינן מצות שכליות שהיו יכולין להתנהג בהן על פי הוראת השכל, והרשב"ח שם מבאר באריכות שהדברים שמבואר בתורה שנצטוו עליהם ע"כ שנצטוו, וכן מבואר בסנהדרין ב: "לא ענש אלא אם כן הזהיר", וכן למד מזה שמצינו בתורה שקיימו אותן. בכל אופן מבואר בדבריהם מ"ש שקבלו עליהן הן עקרי ז' מצות שנצטוו עליהן, ועליהן נענשו.

ב. בעניין חיוב האב להשיא בנו

עצמו בר חיובא באותה מצוה, וכי ראובן האב מחויב להקים סוכה בשביל שמעון, האב יתכן חיוב על האב להשיא אשה לבנו הנזכר שעה שהוא עצמו חייב בכך וכו', וצ"ע בדבר."

בירור הענין הוא, חז"ל בקידושין ל ב, אמרו: "להשיאו אשה מנולן, דכתיב קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים."

ובענין מה שנתקשית בדינא דגמ' קידושין כט א: "האב חייב בבנו כו' להשיאו אשה", שכתבת: "ואשר לחובת האב להשיאו אשה, תמידו בעצם הדבר מה טיבו של חיוב זה, מבין שאין האב יכול להשיא בנו הקטן כשם שיכול להשיא את בתו בעוד שהיא קטנה, וכשנעשה גדול הרי בנו כשהוא לעצמו חייב לשאת אשה, ולא מצינו בש"ס שאחד האב מחויב לעשות מצוה בשביל השני שהוא

משולחן גבוה

ולימוד אחר יש בירושלמי קדושין פ"א ה"ז: "להשיאו אשה, והודעתם לבניך ולבני בניך, אימתי אתה זוכה לבניך ולבני בניך, בשעה שאת משיא בניך קטנים כו', מה למצוה או לעיכוב, נשמעוניה מן הדא, בר תרימה (שם איש) אתא לגבי רבי אימי אמר לי' פייס לאבא דיסביני (לאבי ששיאני אשה), אתא פייסיה (בא ר"א ופייסיה), ולא קביל עלוי, הדא אמרה למצוה, אין תימר לעיכוב הוה ליה לכופניה" (לכופו). ובפנ"מ דקרא אסמכתא בעלמא הוה, אבל הני מילי אחריני (למולו, לפדותו וללמדו תורה) דמפורש בהדיא בתורה, דין כשאר מ"ע שבתורה, ע"כ. וכ"כ המאירי בקדושין שם: "ודברים אלו מהם שנתברר חיובם בתורה כגון מילה ופדה"ב ות"ת, ומהם דברי קבלה כגון נשואין כו' ואמנות."

מדברי הירושלמי מבואר גדר חדש שחז"ל למדו מקרא והודעתם וגו', שיש מצוה על האב להשתדל להשיא את בנו כדי שיהיו לו בני בנים ויקיים אצלם קרא והודעתם לבניך ולבני בניך. ובקדושין ל' א, למדו מקרא זה שכל המלמד בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר סיני כו', ושם אמרו כאלו למדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות. והוא משום שהתורה מחזרת על אכסניא שלה.

ואולי י"ל שגם הבבלי שהביא מקרא בירמי' קחו נשים וגו' וקחו לבניכם נשים וגו', ג"כ מתכוון לרעיון הנ"ל שיש מצוה להוליד בנים ובני בנים מטעם הנ"ל.

ושיטת הירושלמי שלהשיא אשה לבנו רק מצוה דרבנן, וכן פסק הרמב"ם פכ"א הכ"ה מאס"ב: מצות חכמים שישא אדם בנו ובנותיו סמוך לפרקן. ומלשון המכילתא (מובא

בתר"ש בא יז אות קפב) מכאן אמרו מן התורה חייב אדם למול את בנו ולפדותו וללמדו תורה וללמדו אומנות ולהשיאו אשה. ולכאורה נראה שגם להשיאו אשה וללמדו אומנות מן התורה, כמו השאר. וראה בהקדמה של ס' ארעא דרבנן לר"י אלגאזי שהאריך בפרט זה שמצינו הביטוי מן התורה גם על מילי דרבנן ואסמכתא בעלמא עיי"ש, א"כ אין הכרח שחולק.

ומצינו עוד לימוד בחז"ל להלכה זו בבראשית רבה ס טז, למדו מקרא דאברהם שהשתדל להשיא את יצחק אף שה' כבר בן ארבעים: "למדך תורה דרך ארץ שאם יהי' לאדם בנים גדולים יהי' משיאן תחילה ואח"כ נושא לו אשה, ממי אתה למד, מאברהם, תחלה ויביאה יצחק, ואח"כ ויוסף אברהם ויקח אשה". ומפורש כאן שחז"ל למדו מהתנהגותו של אברהם איך אדם מיישראל צריך להתנהג, וזה נקרא תורה של דרך ארץ. וכע"ז בסוטה מד א: "לימדה תורה דרך ארץ שיכנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה". מפני שכן הוא הסדר בתורה, ואע"פ שאינו דין תורה אבל זה בכלל "דרך ארץ של תורה".

ויש לומר שטעם הב"ר שלמד מדרך ארץ של תורה, הוא אותו הטעם שמבאר הירושלמי מהודעתם לבניך ולבני בניך וגו', כי מצינו אצל אברהם (בראשית יח יט) כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה', ולכן השתדל אברהם להשיא את יצחק כדי שיצוה את בניו וביתו אחריו דרכי ה'.

ויש להוסיף שמלבד טעם הירושלמי והב"ר שיש בזה גדר של מצוה, יש לומר שלהבבלי יש בזה איסור תורה אם ימנע מזה.

הגאון רבי ירוחם פישל פערלא זצ"ל

מח"ס ביאור ספר המצוות לרס"ג

הגאון רבי יהודה ירוחם פישל ב"ר אריה צבי פערלא נולד בוורשה בכ"ז תמוז שנת תר"ו ונפטר בירושלים בל' שבט שנת תרצ"ד. בנערותו למד בין היתר בשיבת וולוז'ין אצל הנצי"ב. אח"כ עבר לוורשה ועסק בתורה בהתמדה ובפרישות, כשהוא דוחה על הסף הצעות רבנות חשובות.

מקום מגוריו בוורשה היה קרוב למקום מגורי הגרמ"מ כשר, וכאשר בזקנותו התאלמן הגרי"פ פערלא מאשתו ונשאר גלמוד כשבניו מתגוררים רחוק ממנו, היו אנשי חסד מבית הכנסת "חברה ש"ס" בו התפלל מביאים לו ארוחה פעם ביום, כשגם הגרמ"מ כשר שמעודו היה רודף צדקה וחסד השתתף במצוה זו ועל ידי זה בא לביתו וזכה להכירו מקרוב.

בהקדמת הגרמ"מ כשר לספר "זוהר הרקיע" מהרשב"ץ שהו"ל בתוספות הערות מהגרי"פ פערלא הוא מספר אודות הגרי"פ ואודות קשריו עמו שהביאו לימים להצלת ספרייתו הענקית של הגרי"פ מאבדון. נביא כאן חלקים מדבריו:

הוא שהיה אחד מגאוני הדור לא היה רב ולא ראש ישיבה. היה לו רכוש של בתים ומהם התפרנס, וזכה לתורה וגדולה במקום אחד. היתה לו אחת הספריות הפרטיות הגדולות שבפולניה. כארבעים שנה ישב בקדושה וטהרה על התורה יומם ולילה סגור בד' אמות של הלכה כמנהגו בשיבת וולוז'ין. היה מצוין בין גדולי הדור בבקיאותו הנפלאה בכל ספרי הראשונים.

בספרו הגדול על ספר המצות לרס"ג בשלשה כרכים, שנדפס בשנות תרע"ד ע"ז, המכיל כאלפיים עמודים גדולים, הראה את כוחו הנפלא בבירור תרי"ג מצות בחומר עשיר שמצא בספרי הגאונים והראשונים שלא קדמו שום אדם. נוסף על זה הוא היה מפליא בבקיאותו בבבלי וירושלמי ובכל ספרי חז"ל.

כשספרו יצא לאור השתוממו כל גדולי הדור על גאונותו ועל דרכו המקורית בביאורים ארוכים בכל מקצועות התורה. כעת כבר נתפרסם ספרו היקר ונעשה לספר שמושי בחוגי הלומדים בישיבות.

בדרך כלל היה פרוש מבני אדם ולא שוחח אפילו בדברי תורה, לי היתה זכות מיוחדת שקירב אותי ופעם אחת בא לביתי בשנת תר"פ כשנתפרסם שאני מוציא לאור את דגל התורה הביא לי מאמר להדפיסו בדגל התורה ונדפס בסימן יד, ושוב כתב עוד מאמר ונדפס בסימן לא.

תוכן העניינים

הגאון רבי ירוחם פישל פערלא זצ"ל

כה	הערות על ספר תורת הבית הארוך להרשב"א
ל	הערות על ספר שו"ת מבי"ט
ל	הערות על ספר דיני דחיי ב' חלקים
לא	הערות על ספר מגלת ספר
לג	הערות על ספר פנים יפות
לז	הערות על ספר מטה אהרן ח"א
לט	הערות על ספר שו"ת דברי יעקב
מ	הרה"ק רבי משה יחיאל הלוי אפשטיין זצוק"ל
מז	הערות על ספר "האדם על הירח"
	הרה"ק רבי פינחס מנחם אלטר זצוק"ל
נא	הערות על ספר "מפענח צפונות"

ספריתו הפרטית של הגרי"פ היתה כאמור יחידה במינה בפולניה, גדולה בכמות ובאיכות, היא הכילה כל ספרי חז"ל הגאונים והראשונים והחשובים שבספרי האחרונים, את כולם הוא הביא בספרו.

מתוך ספר המצוות שלו אנו רואים שהוא היה המחבר הראשון בעולם הרבני שהשתמש בכל ספרי חז"ל כגון מכילתא דרשב"י וספרי זוטא ומדרשים שונים וכל ספרי הראשונים העתיקים והחדשים, וביחוד בשו"ת הגאונים שהופיעו בימיו. הוא היה ממשיך דרך הלימוד של הנצי"ב בעל העמק שאלה ביתר שאת ויתר עז. ויש שמייחסים אותו לתלמידו של ר"ל דיסקין זצ"ל. בספריו הוא לא מזכיר כלום עד"ו.

בשנת תרפ"ד, מספר הגרמ"מ כשר, נסעתי מוורשה לארה"ב, ובדרכי חזרה לביתי בוורשא ביקרתי בארץ ישראל, בבקורי זה גמלה בי ההחלטה להשתקע בארץ, בשווי לוורשא ספרתי לרבי ירוחם פישל על בקורי בירושלים ועל החלטתי לעלות לא"י, ובדרך אנב אמרתי לו כי לפי דעתי במצבו הנוכחי שהוא יחידי טובה עבורו הישיבה בעיר הקודש מאשר בוורשא ובטוחני שמאומה לא יחסר לו בירושלים.

באחד הימים של שנת תרפ"ז, אחרי שעליתי לארץ בשנת תרפ"ה וקבעתי את דירתי בירושלים, בהיותי עסוק בהכנות לקראת נסיעתי הקרובה לארה"ב בא שליח והודיעני כי רבי ירוחם פישל פערלא הגיע לירושלים ומתאכסן במלון אמדורסקי והוא מבקש אותי לבקרו.

כשבאתי להמלון שמח מאד לקראתי, ואחרי שיחה קצרה אמר לי: כב' זוכר את אמירתו שכאן בירושלים לא יחסר לי מאומה ועל סמך זה קמתי ועליתי, והנני פה ב"ה, וחזי דעלך קא סמיכנא, כי אין לי פה קרוב וגואל בלעדך. שאלתי מה הרכוש שהביא אתו, ותשובתו כשמונים לירות ועשרים תיבות של ספרים. **נמצאתי** במבוכה, כי הכל היה מוכן לנסיעתי הדחופה לארה"ב בעוד שלשה ימים ואף כרטיסי האניה כבר היו ביד.

כשספרתי לרבי ירוחם פישל על כך אמר לי בהחלטיות: ר' מנדל אסור לך לנסוע לפני שתסדר אותי...

בראש וראשונה פניתי להרב הראשי הגרמ"י קוק זצ"ל ואמר לי לומר לו להגר"פ שלא ידאג שהוא מבטיח לו שיקבל דירה והוא ישלם גם בעד המלון. אמנם עם כל הרצון הטוב אין הוא יכול לסדר דירה עבורו תוך שלשה ימים.

כשמסרתי הדברים להגר"פ שוב חזר על דבריו הראשונים שעלי לסדרו קודם נסיעתי.

אז ירדתי לבתי מחסה להגר"ח זוננפלד זצ"ל וסיפרתי לו כל אותו מעשה, ועל הצורך למצוא מיד דירה עבור הגאון שעלה מפולין.

מששמע רבי יוסף חיים במה מדובר לא השתהה הרבה, קם מכסאו התלבש ופנה יחד אתי לעבר הדלת.

רבי חיים טיפס ועלה על מדרגות מעוקלות בזריזות של עלם צעיר כשאני משתדל לא לפגור אחריו. תוך רגעים מספר נעצרנו לפני משרד שבחזיתו היה קבוע שלט: "פקידים ואמרכלים של אה"ק באמשטרדם".

כשנכנסנו למשרד נבהל המנהל ופנה לרבי חיים: "אם הרב זקוק לי, למה לא שלח לקרוא לי, למה הטריח עצמו עד הנה?"

- "כי הזמן דוחק"... ענה רבי חיים ורמז לי לספר על סיבת בואנו.

מששמע המנהל על מה מדובר, ענה בהתנצלות כי באמת ישנה דירה ריקה, ברום, בלא הסכמת הוועד בפרנקפורט אין לו רשות וסמכות למסור שום דירה, ויהיה המקרה חמור ודחוף כל שיהיה, וטרם קרה שימסרו למישהו מפתח ללא הסכמה מפורשת של הוועד בחו"ל, ויש להמתין לפחות כמה שבועות.

- גם אנכי כחבר ההנהלה ידעתי זאת ובכל זאת באתי לכאן עם ר' מנחם מנדל. הסביר ר' יוסף חיים בהבעה רבת משמעות כי יש פה ענין יוצא מן הכלל.

אחרי חילופי דברים קצרים ותקיפים היו בידי המפתחות של אחת הדירות בבתי מחסה, שני חדרים גדולים. למחרתו אחרי שניקו הדירה, וסידרו את כל כלי הבית, עבר רבי ירוחם פישל זצ"ל מהמלון לדירתו החדשה בעיר הקודש.

דירתו היתה באותו בית שבו היה גר הגרצ"פ פראנק זצ"ל, ומכיון שבודד היה השתדלתי אצל הגאון רצ"פ פראנק זצ"ל שידאגו לסעודתו היומית, והוא השפיע על אשתו הרבנית שתדאג לארוחותיו פעם ביום, וסידרתי שכולל פולניא ישלם ההוצאות. כן סדרתי שאברכים ישמשו אותו והם קבלו זאת בשמחה רבה.

ככה נתמלא רצונו של הגאון שיהיה מסודר ממש קודם נסעי, ונתן לי ברכתו הלבבית להצלחה בנסיעתי.

ספרו זקני ירושלים, שכאשר נכנס הגר"פ לבית הכנסת בבתי מחסה, ניגש אליו ר' יוסף חיים זצ"ל, תפשו בזרועו והעלהו ל'מזרח', ואף הושיבו במקומו

כתב ג"כ בפסיקתא זוטרתא עיי"ש.

דף קנו: ד"ה לאוין רעב

כל שאיננו מזרע אהרן ובניו הנזכרים.
צ"ל: הזכרים.

שם

שיצוק מן השמן על ראש הארץ. צ"ל: אהרן.

דף קנו: שם

ובפ"א ה"ל עבודת יוה"כ [ה"ג] כתב [הרמב"ם] ואם מת ראשון הרי השני מתמנה תחתיו לכהן גדול, ואין צריך שום חינוך כלל וכמ"ש שם מתחילה זה שנכנס תחתיו אינו צריך חינוך אלא עבודתו מחנכתו. ואפילו בבית א' שהיה מצוי שמן המשחה לא היה צריך למושחו כשהיה מתמנה לב"ג מאחר שכבר עבד ביוה"כ אותה העבודה מחנכתו כדאיתא בגמ' שם. ליתא הכי בגמרא שם לענין זמן בית ראשון כשהי' שמן המשחה, ואדרבה להדיא מבואר שם בתוס' ישנים וריטב"א דבבית ראשון הי' מתחנך בשמן המשחה עיי"ש שם לא מיירי אלא בבית שני שלא הי' שמן המשחה עיי"ש. ועי' מה שהאריך בענין זה בחק"ל אור"ח סי' קי"ד עיי"ש.

דף קסג: ד"ה שם הטמא

אין חייבין כל חד כדאיתיה טמא ושלל רחוק ידים ורגלים - צ"ל: מיתה - ובעל מום מלקות.

שם

ואין ספק כי לא ראה הסיפרי במקומו וגם הסמ"ג וס"ה להרמב"ם שהביאו דתני להדיא אם כפרהמיא הרי כבר נאמר ל"ת ואם כסתם הרי כבר נאמר ל"ת - במח"כ טעות הוא דאין זה אלא לשון הרמב"ם אבל בספרי ליתא הכא עיי"ש. - וכ"כ גם התוס' ר"פ מרובה דף ס"ב ד"ה יציאות. צ"ל: יצאו.

דף קנו: ד"ה והנה ז"ש

ומזה נלע"ד לענין הלכה למי שיש לו חמץ בספינה בתוך הים או בעיר אחר דשפיר דמי להפקירו למי הפסח לבד ולמי נפיק פסח מיד תזור וזוכה בו. עי' אור"ח ח"א סי' תשמ"ח.

דף קמח:

שם. (ור' שאכל תרומה וכו' בין שאכל תרומה טמאה) (א"ה כ"כ הרמב"ם בפ"ו דין ו' וראיתו דאינו מחלק לזר בין טמאה לפהורה בפ' הנשרפין כמ"ש רבי הפמ"ג ונעלם זה מהרב בעל לחם משנה בפ"ט מה' בנדרין יע"ש). מפורש בירושלמי פ"ב דביכורים ה"א עיי"ש, ובתוספתא פ"ו דתרומות.

דף קנב: (הריסור מתחיל בעמוד הקודם)

ועוד כתב [הסמ"ג] למטה מזה ואיש כי לא יהיה לו גואל פי' שלא יהיה לו גואל שיכול לגאול את ממכרו, הרי בהדיא דס"ל דאם יכול הגואל לגאול שחובה עליו לגאול. וכן

הערות על ספר פנים יפות*

פרשת נח פרק ח פסוק כב

יום ולילה לא ישבותו. אמרו רבותינו ז"ל בסנהדרין דף נ"ח ע"ב, גוי ששבת חייב מיתה, אמר רב הונא אפילו בשני בשבת, הקשה המהרש"א דהל"ל אפילו באחד בשבת. צ"ל: רש"י.

שם פרק ט פסוק כה

דהא במתן תורה נאמר לישראל ליקח עבד מבני כנען, כדאיתא בקדושין דף ס"ז ע"ב ולא מן הכנענים שבא לארצכם. צ"ל: שבארצכם.

שם

ולא יכולתי להבין לשון רש"י ז"ל בפ' ויהי כנען עבד למו, אף משיגלו בני שם ימכרו להם עבדים מבני כנען, שהרי בגיוותן אסרה התורה ליקח מהם עבד. עי' סוטה ל"ה ע"ב ומש"כ תוס' שם ובפירש"י ריש פ' תצא וברמב"ם פ"ו מהלכות מלכים ותראה דלק"מ.

פרשת אחרי מות פרק יז פסוק י

מיהו י"ל דאף דלא נצטוו על דנפקא. צ"ל: השחיטה.

פרשת בהר פרק כה פסוק ח

וספרת לך שבע שבתות שנים וגו', והיו לך וגו'. צריך להבין וכי לא ידענו חושבנא דז' שבתות הם מ"ט שנים, ונראה כיון דמצוה

זו על ב"ד הגדול לספור בכל שנה כמ"ש התוס' בכתובות דף ע"ב וכן כתב הרמב"ם בהלכות שמיטה פרק יז"ד, א"כ כיון דק"ל גבי ספירת העומר דמצוה למימני יומא ומצוה למימני שבועי ה"ג גבי יובל היה ב"ד צריך לספור הימים ומספר השמיטות שהם שמיטה אחת ויום א', וכן כולס והיינו דכתיב והיו לך ימי שצריך לספור השבתות וגם ימים. כן כתב ג"כ בפ' עה"ת לרבינו יעקב מווינא ז"ל ככל דברי הרהמ"ח כאן עיי"ש.

שם פסוק מב

כ"ש שיכול למכרו לאחרים אפי' למאן דס"ל עשה. צ"ל: דגאולת.

שם פסוק מו

ובשם ב"ד הגאון מהור"ר יצחק הלוי ז"ל שומעתי משום דהוי מצי למימר דכיון דאמרינן בכתובות דף כ"ח [ע"ב] עבד שקרא בתורה לפני רבו או הניח תפילין לפני רבו יצא לחרות, א"כ המ"ל שלא שחרר כלל אלא כמה שצרף אותו לקדושה יצא לחירות, וכיון דק"ל דדבר שאינו מתכוין דאפילו פסיק רישא דלא ניחא ליה שרי, וכיון דכוונתו היה בשביל הקדושה לית ביה עשרה - צ"ל: עשה - אבל כיון דתרי ה"ל ולא שחרר אלא חד כדמשמע מלשון עבדו, אי אפשר לפרש הכי דכיון שלא שחרר בפירוש, שניהם - אינם - יוצאין לחירות דמנא ידעינן איזה שחרר.

ה. ספר פנים יפות על התורה (תצ"א-תקס"ה) לרבי פינחס ב"ר צבי הירש הלוי הורוויץ, בעל ההפלאה. הערות הגרי"פ פערלא נכתבו על ספר פנים יפות מהדורת תרי"א.

ו. ראה גם פענח רזא שם.

גם לתינוקות שב"ר וממילא מבואר שאין מקום כלל לתמיהתו על הרמב"ם דכיון שלא נזכר דין זה בשום מקום לענין הלכה, אלא כדבר פשוט לכך לא הזכירו הרמב"ם מרוב פשיטותו.

על פדיון פטר חמור, כלומר פדיון מע"ש אינו חייב באחריותו לכ"ע כדס"ל לרבנן גבי פדיון פטר חמור, דאם הוא פלוגתא גם במע"ש היכי יביאו רבנן ראי' ממע"ש כיון דבמע"ש גופא נמי פליגי, וזה פשוט מאד

הרה"ק רבי משה יחיאל הלוי אפשטיין זצוק"ל

האדמו"ר מאו"רוב מח"ס אש דת ובאר משה

הערות על ספר "האדם על הירח"
למוריני הגרמ"מ כשר זצ"ל

ב"ה יום ג' בשבת ש"ר

קשה לי הכתיבה, וקשה לקורא לקרותי אבל אשיב מפני הכבוד. תשואות חן לו בעד ספרו היקר שהוא דבר בעתו, ואציין איזה הערות. האותיות של הספר קטנות והתקשיתי לקרוא.

א. בענין וחפרה הלבנה העובדים לה' [עי'] במדבר רבה פ"ה שגמשל יעקב לכוכבים, ולא לחמה וללבנה שהם בושים לעתיד לבוא. וגם אם לעובדים, הלא מורגל הלשון עכו"ם ויותר היו עובדים לכוכבים. וגם בסוטה לד ב: מרגלים לא נתכוונו אלא לבושתה של הארץ וכו'. ויש לומר וחפרה וגו' מפני האור הגדול שיהיה אזי. ב. ובענין מיעוט הירח, יעיין עוד בזה חידוש יד א, ובענין ברכת הלבנה ברמ"א או"ח תכ"ו.

העובדים לכוכבים שהם רבים יותר ולא רק ללבנה. יא. שם למדו חז"ל מלשון הכתוב 'וחפרה הלבנה' כי גם אצל המרגלים שנאמר 'ויחפרו לנו את הארץ' הכוונה היא לבושתה של הארץ. ואם כן הרי מפורש ש'וחפרה הלבנה' הכוונה היא על בושת הלבנה ולא רק על העובדים לה. יב. כלומר שהלבנה עצמה תיבוש באורה, כתוצאה מגילוי האור הגדול שיתגלה בעולם לעתיד לבוא, ואם כן 'וחפרה הלבנה' הוא כפשוטו, שהלבנה תתבייש באורה שהוא קטן לעומת גילוי האור בעולם. שיהיה מופלא בגדלותו, באותה שעה של לעתיד לבוא. יג. מוריני זצ"ל דן בספרו פרק ב 'ברכת הלבנה', בענין מיעוט הלבנה. ועל כך מעיר האדמו"ר לעיין בזה חידוש שם, שהקב"ה אמר ללבנה לכו ומעטי את עצמך דחשכת סיהרא דלה אתייהיב שולטנא. והשוו זאת חז"ל לבחו של רבי יוסי ב"ר שמעון בן לקוניא, אשת רבי אלעזר ברבי שמעון בן יוחאי, שאביה רבי יוסי אמר לה לכו ומעטי את עצמך מקמי בעליך, דאיהו קדישא. יד. שם ס"ב: ונוהגין לומר דוד מלך ישראל חי וקיים,

א. ההערות נכתבו ע"ג מכתב ששלח למוריני זצ"ל אודות ספרו. בנוסף כתב האדמו"ר את הערותיו על שולי גליונות ספרו, ודברים שיש בהם מן החידוש על האמור במכתב ציינו כאן בהערות. תוכן המכתב התפרסם ע"י מערכת קובץ מוריה בגליון רמז, בצירוף ההערות מהרח"ש פרוש. תודתנו נתונה להם על הרשות לפרסמם בספרנו. ב. שלום רב. ג. כלומר לקרוא את כתב ידו של האדמו"ר זצ"ל שסבל מליקוי בראיית עיניו. ד. כאמור סבל האדמו"ר זצ"ל מליקוי בראיית עיניו. ה. ישעיה כד כג. ו. הפרק הראשון של הספר הוא 'וחפרה הלבנה'. מוריני זצ"ל מביא את הפירושים לפסוק שדעתם היא שהכוונה לעובדים ללבנה, ועל כך מעיר האדמו"ר מדברי המדרש שהחמה והלבנה יהיו בושים לעתיד, והיינו הם עצמם, ולא רק העובדים להם. ז. סי' יג. ח. הרי מפורש שכונת הפסוק ללבנה בעצמה שהרי אמרו שהם בושים לעתיד לבוא. ט. עובדי כוכבים ומזלות, והיה צריך לומר עכו"ם, ולא רק העובדים לה - ללבנה בלבד. י. כלומר שהיה ראוי יותר להדגיש את

"...והרעיון שבמאמר זה יש לפרש, שבשעת נתינת התורה רצה המקום ערבות שיקיימוה ואמרו שיש להם זכות אבות, כלומר שכח אבותיהם אברהם יצחק ויעקב בהם, והמקום רצה ערבים שאין חייבים לו כלום, כלומר רצה זכות עצמם, מכיון שעתה יש להם דין גרים וקטנים שנולדו דמי וכבראיה חדשה. והביאו לו התינוקות מדדי ידוע שהולידו אותם בקדושת התורה ובכוונה טהורה שיהיו בנים למקום, והתורה נתנה ברכה גם להילדים, כמו שאמר (דברים כט יד): 'את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה', וישנו פה כולל גם הילדים. ובפי' הרא"ש כאן: לכן יש לו לאדם להיות תמיד חרד וירא לקיים את התורה, כי בעונותינו ממושכנים ומהורגנים מאדם הבנים הקטנים, ואיש את רעהו יאמר חזק, כי המלאכה לא היתה לעולם דיים, 'ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים' (איוב יא ט)..."

[תו"ש יתרו כ אות תיב]

ג. ובענין חישוב תקופות ומזלות^{טו} ע"ע שבת קיט ב "לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו קריאה שמע שחרית וערבית", וברש"י "לא שמו לב לייחד שמו על ברייתו".

ד. ובדרשות הר"ן הדרוש הראשון (כצ"ל) שמה שאמרו בריש פ"ב דחגיגה "ולא במעשי בראשית בשנים" הכונה על פנימיות הבריאה וכו'.^{טז}

ה. מה שכתב בעמ' לח כמדומה, סומא באחת מעיניו, הוא בעבודת ישראל^{יז}.

ו. וזה שכתב עמ' 40^{יח}, עיין שבת קה סוף ע"ב: אלא מעתה למען ירבו ימיכם וכו', ברכה שאני^{יט}, ועיין להלן ריש עמ' 43^{כא}.

ומה שכתב בערך הזמן הרוחני במשל הכנפים^{כב}, יש לפרש בזה מה שאמרו בויקרא

שמלכותו נמשל ללבנה, ועתיד להתחדש כמותה, וכנסת ישראל תחזור להתדבק בבעלה שהוא הקב"ה, דוגמת הלבנה המתחדש עם החמה, שנאמר (תהלים פ"ב) שמש ומגן ה'. ולכן עושין שמחות וריקודין בקידוש החדש דוגמת שמחת נישואין. ^{טו} מורינו זצ"ל דן באותו פרק בענין זה, וכן בפרק שלישי (עמ' 31-32), ועל כך העיר האדמו"ר שיש קשר בין חישוב תקופות ומזלות, שאמרו ז"ל (סנה' עה): כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב עליו הכתוב אומר (ישעיה ה' יב) 'זאת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא יראו', ובין מה שאמרו שירושלים חרבה בגלל שביטלו קריאת שמע, ולמדו זאת מאותו פסוק 'הוי משכימי בבקר שכו ירדופו וגו' (ס"א) וכתוב 'וזהו כנור ובל תוף וחליל ויין משתיהם ואת מבלי דעת'. וזה שפירש"י (ס"א ד"ה וזהו כנור ובל) "בסיפיה דקרא ואת פועל ה' לא יביטו, לא שמו לב לייחד שמו על ברייתו". ומוכח כי ביסודם זהים הדברים וחישוב תקופות ומזלות הוא אותו ענין של קריאת שמע לשם לב לייחד שמו על ברייתו. ^{טז} הערה זו מתייחסת למה שכתב מורינו זצ"ל (עמ' 48) שבכל הנוגע למה שכתב יש סוג שכל דעת אחר לגמרי, שאין שכלנו יכול להשיג ולהכריע, ואפילו לאחר בואו של האדם אל הלבנה לא נשתנה דבר זה. ועל כך העיר האדמו"ר מדרשות הר"ן שענין מעשה בראשית הכונה היא רק על פנימיות הבריאה. ובהערה

שרשם האדמו"ר על הספר עצמו כתב בלשון מפורשת יותר: אינו בחיצוניות מה שרואים, רק על הפנימיות, והנה בדרשות הר"ן שם עמ' י"א-הלשון הוא שמעשה בראשית נעלמת בו הידיעה מצד העיקר, ולא תיודע אלא בשפע אלוך עי"ש. י. תחילת פרשת שופטים. מורינו זצ"ל הביא בשם הצדיק מפרשיסחא רמז בדבריהם ז"ל (ותננה ב) סומא באחת מעיניו פטור מן הראיה, כי צריכים להסתכל בשתי עינים, בעין אחת לראות את גדלות הבורא ב"ה ובעין השנייה להסתכל בשפלות עצמו, וזה המסתכל רק בעין אחת שרואה רק גדלות הבורא ואינו רואה את שפלות עצמו אינו פטור מראיה, כי אינו מסוגל לקיים מצות ראה כתיקונה. וכבר נזכר הרעיון בספר עבודת ישראל פ"ר שופטים כנ"ל. יח. הביא בשם רבינו הבעש"ט זי"ע כי דברים שנעשים במשך זמן ארוך כאן בית דירה גדולה ובו חדרים נאים ואילנות טובות אם רצון האדם לתפוס זה במחשבה יכול לתפוס כל הדבר בשעה אחת וברגע אחד. עי"ש. יט. כלומר שהברכה אינה מוגבלת בזמן וגם מועט נחשב למרובה והיינו כ. בספר האדם על הירח. כא. שם מאריך מורינו זצ"ל להסביר את מהות הזמן הרוחני שהוא זמן ארוך מאוד ויש לו אריכות ימים. ובהערות של האדמו"ר על גליון הספר ציין: תוספתא עדות א א: אע"פ שהימים והשעות כחוט השערה לפני המקום. כב. מורינו זצ"ל

ארוזי הלבנון / רבי משה יחיאל הלוי אפשטיין

מוט

רבה פ"א ה שהזקנים ככנפים לישראל^{כג}.

ז. ובערך הזמן הרוחני, יעוין בהגהות מהרצ"א לספר סור מרע ועשה טוב אות פ"ה כ" (כצ"ל): כשאדם מקשר עצמו בשורש המחשבה, ועזרהו ה' שיוכל לבוין כל כונות הארז"ל ויותר ברגע אחד, והביא ממחשבה שתופס ענין ברגע, וכמדומה שלא הזכיר שזה מהבעש"ט ז"ל.

ח. מה שכתב בענין פרק שירה, כמדומה בעמ' 47^{כד}, יעוין בליקוטי תורה להארז"ל ואתחנן במעמי המצוות ד"ה ענין פרק שירה^{כה}.

ט. מה שכתב בענין קיום התורה על הלבנה^{כו} יפה עשה, למחר יאמרו כן על האוירון, ובפרט לצוללות. והנני מברך אותו בהצלחה בעבוה"ק להגדיל תורה ויאדיר.

והנני פורש שלום בנו היקר הרמ"ש נ"י^{כז} ומברכו בהצלחה בעבוה"ק.

ובענין בורא עולמות ומחיריב^{כח} אינני מודה לול, וזה רק לפירוש המקובלים בענין שבירת הכלים^{כט}, אבל ענין ההתפתחות ותגליות נכלל כמה שנאמר ברא לעשות^ל, ויש עת לכל התגלות, כמו שנאמר לכל זמן וגו'^ל.

מקום שהוא חי וכו' כל זמן שהוא חי, ועי"ש דבריו האמיתיים. כח. רבי משה שלמה כשר זצ"ל. כט. ע"י בראשית רבה ג ז, ובווהר ח"א כד: כט. ח"ג רלט. וע"ע זו"ח תיקונים קח. ובעוד מקומות. ל. מורינו זצ"ל (בהערה שצ"ן בעמ' 34) מסביר דבריהם ז"ל בהתאמה עם מאמר "אור החיים" של התפארת ישראל סוף סדר נזיקין, אודות השכבות השונות שגילו החוקרים, אבל האדמו"ר חולק על כך. לא. כלומר הביאור המתאים לדבריהם הוא רק כמו שכתבו המקובלים בענין שבירת הכלים, ראה עץ חיים בתחילתו שער הכללים פרק א, שם היכל א השער הראשון, שם שער ט. וע"ע ספר הליקוטים פרשת וישלח ד"ה ואלה המלכים, שער מאמרי רשב"י סג ב. לב. בראשית ב ג 'אשר ברא אלקים לעשות'. ועי' רמב"ן ורבינו בחיי שם, וראה עוד ביאור הלבוש על הריקאנטי שם. לג. קהלת ג א 'לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים', כלומר לכל התפתחות וגילויים שאנו רואים ברבות השנים נקבע זמן מיוחד ונרמז בתורה כמה שנאמר 'אשר ברא אלקים לעשות', שניתן כח בבריאה להתחדשות והתגלות דברים מתחדשים

מאריך להסביר כי האדם על ידי החכמה שניתנה לו מן השמים יצר לעצמו מכונת אוירון כזו, ובוהו כאילו עשה לו כנפים, ועל ידם יש לו היכולת והכח בזמן של שניה אחת לכבוש ולעבור מרחקים שבאופן טבעי דרוש לכך זמן הרבה מאות פעמים יותר, נמצא שעל ידי המכונה כאילו נתארך לו להאדם הזמן של שניה אחת, שיכול לפעול בה פעולות גדולות בכמות, מה שלא עלה על דעת בני אדם אפשרות כזאת. כג. כלומר שעל ידי הזקנים שהם כנפיים רוחניים ניתן לפרוח ולהתעלות לספירת הזמן הרוחנית, שאינה מוגבלת ואינה שוה למדות הזמן הגשמי בעולם הזה. כד. השוה באר משה, דברים, פרשת עקב, עמ' שכו, שהובאו הדברים הללו. כה. שיש גם לדומם נפש המחיה אותו, וזהו ענין פרק שירה, שגם הגופים הדוממים אומרים שירה. כו. ראה באר משה דברים פרשת עקב עמ' תמד תמה שביאר ענין זה של פרק שירה. כז. ראה האדם על הירח פרק ה' קיום התורה על הלבנה (עמ' 51 והלאה): ברור בלי שום ספק שההגדרה של ההלכה היא שהחיוב לקיים מצוות התורה הוא חובת גברא, וכל בר ישראל חייב לקיים התורה בכל

ומשתף במידת הדין, ולע"ל כשיהי' התיקון השלם. ורחמי' על כל מעשיו, גם עתה וגם לעתיד, (כי אחת תשלם לאיש כמעשהו כ') ואין לפרש יותר, רק שלא יטעו שיש לזה שינויות ע' חומר וצורה שכתבתי קודם עה"ג.

ב. פרק ג סימן כו

רמב"ם פ"ה מהל' גירושין ח הכ"ב: אמר לה הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתים וזו ולא קבע זמן ומת קודם שתתן אינה יכולה ליתן לגירושיו שלא התנה עליה אלא שתתן לו, ולא בטל הגט שהרי לא קבע זמן, לפיכך אף על פי שאבד הגט או נקרע קודם שימות הרי זו לא תנשא לזר עד שתחלוץ, ע"כ. ובמ"מ שם: ויגעתי לבקש מאין לו זה, ומצאתי סברת רבינו שהיתה בזה ממה שיתבאר פ"ט שהאומר הרי זה גיטך מעכשיו אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש ומת בתוך הזמן שאני"פ שאי אפשר שיבא והרי היא מגורשת לא תנשא במקום יבום עד אחר הזמן כשיתקיים התנאי, וזה הדין הוא בענין דלא אפשר נגמ' דילן (גיטין דף ע"ב ע"ב) אם היא מותרת תיכף שמת או לאחר זמן, והולכין בו להחמיר. ואף בירושלמי נראה שהוא במחלוקת ואיכא מ"ד אמורה לינשא. ומתבאר מזה שאני"פ שאי אפשר שיתבטל התנאי בשום פנים דכיון שמת ודאי לא יבא אעפ"כ אינה מותרת ואין מחויקין אותה בגרושה עד שידחה מקוים בפועל, ואף כאן אני"פ שאי אפשר שיתקיים התנאי בשום פנים כיון שתובע להתייבם עד שידחה התנאי מבטל כדי בפועל ואי אפשר להיותו מבטל בפועל כיון שלא קבע זמן, לפיכך הוצאת ולא

מתיבמת, וזה דקדוק נפלא מורה על שם רבינו.

ולפי"ז נ"ל שיש לתרץ קו' הראב"ד על הרמב"ם בפ"י הי"ב מהל' נדרים (עיי"ש) וא"ש היטב (שכל זמן שלא נתקיים התנאי לכתחילה צריך לשמור הנדר (...)).

ג. פרק ד סימן ד (אות א)

בצפנת פענח מהד"ת דף כד ע"א (ע"ז פ"ה ה"א): במ"ש אם השקלים שנותני' כיוון שאח"כ נעשו של צבור אם יש בהם חלק הפרטים, ע"י ירושלמי שקלים פ"א דהוי זה מחלוקת תנאים גבי כהנים או שוקלים, וכבר כתבתי בזה מהך דוכתה דף ה, גבי קרבן ציבור בענין שינוי בעלי' ע"ש ברש"י ותוס', ותוס' מנחות דף ע"ה ע"ב ד"ה או, וברמב"ם הל' תמורה פ"א נ"י ממיר בקרבן ציבור, ובאמת זה מחלוקת תנאים בהך דברכות דף מט, ודף נ, אם יש נ"מ גבי ציבור בין רב למעט, ועין בהוריות דף י', ובתוס' ישנים יומא דף נ"ג, עכ"פ זה מחלוקת שם אם שייך בזה הלך יחיד בציבור.

ועי' רש"י פ' קרח (במדבר ט"ז. ט"ו. אל תפן אל מנחתם, ומדרשו יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור אף חלקם וכו' תניחנו האש ולא תאכלנו), ועי' רש"י זבחים ד' ד"ה וישנו בצבור סוף עמוד א' (ועי' בסמוך אות ג') שהכל בעליו, (ומהו שם י"ל לענין כפרה).

וכן מהסוגי' דחטאת הצבור אם יש בניהם ח"ו גם נפטרים רח"ל, והול' חטאת שמתו בעלי' דמקשינן מזה בגמ' (תמורה טו:): ודילמא מייתי מרייהו דהנהו זוזי. אלא לאו ש"מ אין הצבור מתים ואבע"א כו' (עיי"ש).

ארזי הלבנון / רבי פינחס מנחם אלטר

ד. פרק ה סימן כו

ועיין בספרי סוף פ' שופטים דשופך דם נקרא חוטא, ר"ל לא שכבר חטא אלא שחוטא ונמשך.

ועה"פ קול דמי אחיך אחז"ל דמו ודם זרעיותיו.

ה. פרק ה סימן כח (אות א)

בצפנת פענח הלכות ברכות פ"א ה"ה: כיצד הרי שנתעטף וכו', עיין תוס' מוכה דף ל"ט ע"א, והנה רבינו ז"ל בהל' אישות פ"ג הכ"ג ובפ"י הל' מחלק שם בין ברכת אירוסין לברכת נשואין דבברכת אירוסין אינו מברך אח"כ ובברכת נשואין מברך, דס"ל דאירוסין אינו דבר הנמשך ונשואין הוא דבר הנמשך, וזה ג"כ שיטת רבינו בהלכות גירושין ספ"א גבי מינקת דמחלק בין ארוסה לנשואה משום דבנשואין בכל יום הוא איסור חדש ולכך יוציא, ולא מחמת מה שכתבו התוס' ביבמות שם, ועיין במה דפליגי רבינו ז"ל עם הראב"ד בפ"ה מהל' אישות הי"ד, אם גבי מוזנות שייך דין קדימה דכל יום ויום הוא חיוב חדש, ועיין תוס' כתובות דף מז ע"ב אם יכולה לומר אכל זמן איני ניוזנית ואיני עושה, ועיין במה דפליגי רש"י ותוס' ז"ל ב"מ דף צו ע"ב גבי בעל בנכסי אשתו מי מעל, אם ר"ל משעת נשואין או אף לאחר נשואין שבכל יום ויום הוא חיוב חדש. ועיין בירושלמי פ"ט דכתובות ה"א, מוכותו אתה למד חיובו דאם נפל' לה נכסים לאחר נשואין במה זכה בהן, ע"ש, חזינן דס"ל דאינו נעשה בכל יום ויום חיוב חדש לזה, ועיין בהני תרי לישני דכ"ב דף קנז ע"ב גבי דאקני אם לזה ולזה וחזר וקנה אם לקמא משתעבד. ועיין ברש"י נזיר דף יג ע"א דפירש שם דגבי על מנת שאין לך

עלי שאר כסות ועונה, מוכה שם דס"ל דכל דבר ודבר הוא חיוב פרטי בפני עצמו. ועיין בירושלמי פ"ה דכתובות ה"א, לא נמצא קונה אשה ומטלטלין בשוה פרוטה, משמע דזה לא דבר הנקנה ממילא, ועיין בגיטין דף פה ע"א חוץ מירושתך מהו אם הוה שיוור בגט ע"ש, ועיין ירושלמי פ"ז דגיטין, לא מצינו אשה נשואה לזה ומעשה ידיה לאחר, ע"ש בהלכה ג, ועיין תוס' קדושין דף סח ע"א דמידו דלא פקעי קדושין ש"מ דתפסי קדושין ע"ש.

ועי' ברש"י מכות [דף ו ע"ב] [ד"ה לבועל] ומשמע שלכה"פ גבי חיוב זנות דאשת איש החיוב נמשך, דאל"כ אאותו זמן דקמסהיד האי לא קמסהיד האי (בעדות מיוחדת) ואולי אצטרך לשאר עריות שלא מחמת קדושין (של אשת איש) כגון גרושה לכהן (והבא על אחותו). ואולי מדק"ל כשמואל בספ"ק דמכות א"כ שמא י"ל שיכולין להעיד בזא"ז על אותו הזמן ממש (וצ"ע).

ו. פרק ה סימן לו

בצ"פ השלמה לה"ד דף 30 ע"א: בהך דר"ה דף יח ע"ב, ודף יט ע"ב, אם בטלה מגילת תענית או לא, ור"ל אם התקנה על היום ונשאר, ואם רק על האדם וזה רק בזמן שביהמ"ק קיים כמבואר בירושלמי פ"א דיומא, דחורבן ביהמ"ק הוה דבר נמשך דהקדושה עליו לעולם. ועי' תוספ' (פ"ד) [ספ"א] דברכות דחורבן בית שני נתכפר ונעשה ההר חמד כו', ור"ל משום דמבואר בירושלמי פ"א דיומא, ובר"ש פרה פ"ג מ"ג דבית ראשון לא ניטל רק התקנה ובית שני חרב לגמרי עד היסוד, ולכך נתכפר ונשאר המקום בקדושתו, עי' בדברי רבינו בהל' בית

שמים), וחיו היו חיי צער, אבל צפיתי וקויתי לזה (ואולי הוא ג"כ כן) שביטוי נחושה בגאולה ובישועה בביאת המשיח ואזי הי' כדאי היסורים שסבל. אבל כנראה לא הי' הדור ראוי לכך, וע"ז יש לדוות.

ה' יתברך ינחם אותנו בנחמת ציון וירושלים במהרה רידן.

...אבקשך לדרוש בגיני שלום כל המכירים, עם ברכת כתוב"ט בסש"צ ולהצלה בכל הענינים, כי קשה לי לכתוב בפרטות לכל אחד. וחזקה שליח עושה שליחות.

א"ד ידיך דוש"ת ע"ב כתיבה וחתימה טובה בסש"צ ג' לך ולכל אשר אתך. המצפה לישועה ולנחמה ישרא'.

אם עוד בנך מו' משה שי' שם הנני דו"ש ביחוד עם ברכת כוח"ט.

✠ ✠ ✠

ב"ה א' ויצא תש"י ירושלים תובכ"א

שלום רב לכבוד ידיד נפשי היקר
הרה"ג מוהר"ר מנחם מענדיל שליט"א כשר.

ב"ה החיים והשלום אתנו. עתה באתי בעניין שכתבת קודם ר"ה ואמרתי שכבוא העת אכתוב לך בענין בית המדרש לאנ"ש, הגה ר' יעקב העניך שי' נסע לשם, אני איני יודע אם יצליח או לא, עכ"פ נדבר עמו שיערוך מגבית מיוחדת בין אנ"ש עבור הביה"מ ועבור הישיבה ביחד.

זאת אומרת שהוא יערוך מגבית גם עבור הישיבה לבד לא מבין אנ"ש והמכירים רק מאותן שאין להם שום שייכות לגור, ומוזה גם אני איני רוצה שישתתפו בזה. אבל למי שיש לו שייכות קצת לנו וירצה להשתתף בזה אזי צריכים לשתף אותו. (כלשון שאמר ר' יעקב העניך אם הוא רק בחלק עשירי חסיד גור, 10 פראצענט חסיד ג"כ נצרך לשתף אותו).

וע"ז נצרך לעשות וועד בשם בין אנ"ש שידעו עם מי לדבר ועם מי שלא לדבר, ולזה נצרך אנשים שירצו להשתתף בהוועד הזה וגם ידעו את האנשים הגרים בניווק ובברוקלין עכ"פ במידה מספקת מה טיבו של אדם זה וכדומה. ובעיקר הענין מבית המדרש לתורה ולתפלה חושב אני שאנ"ש שיחיו צריכים להטות עצמם לזה אני כשאני לעצמי איני צריך כבר לדירות מרווחים וכדומה רק

אגרות מלכים / מכ"ק רבנו"ק מגור זי"ע

רצוני עוז להקים מקום תורה זאת אומרת שיהי' מקום עבור אברכים מצוינים שיוכלו להמשיך בלימוד ולהשתלם, שבאם יוצרך מורה הוראה או רב וכדומה לא נצטרך לבקש ולחפש זאת אצל אחרים, זהו עיקר כוונתי בהסכמתי לזה בבואם אלי אנ"ש שיחיו בחג השבועות העבר עם הצעה שלהם להקים בית המדרש הן אמת שכוונתם ג"כ רצוי' כי אין המקום כעת מתאים לזה כי ב"ה מתרבים הבאים והמתפללים וגם אין זה מקום בקביעות במקום שיש ישיבה ללמוד כמובן והם החסידים שיחיו רוצים מקום שלהם, והם גם כן יטו עצמם, אבל לבצע הענין כמו שאני חושב נצרך סכומים גדולים ולכן הסכמתי שישתדל בזה ר' יעקב העניך שי', ואף שאיני יודע עד כמה יצליח אבל ידעתי שאם לא יהי' התעוררות ע"י שליח מיוחד ג"כ קשה לעשות אצליכם שכל אחד טרוד בעסקיו. אבל הסיוע מכולכם מכל א' כפי יכולתו נצרך לו, ובוזה בוודאי תשתדלו כפי יכולתכם.

את הרעיון שכתבתי לך בענין האברכים כתבתי רק לך לבדך כי זה ענין לא על עכשיו רק אם יהי' בנין ומקום אזי אראה בזה ע"כ אין כעת לפרסם זאת.

ורק ראיתי לכתוב לך שאין כוונתי רק על מקום תפילה וחסידות אלא גם על מקום תורה ג"כ עבור המוכשרים בין אנ"ש ואחרים הצעירים, ולדעתי צריכים אנ"ש שיחיו להתענין בזה, וכבר גיליתי דעתי שאין זה ענין כמו מגבית אחרת, שכל אחד נותן מה שנותן, ורק זה ענין קנין לרבים וזכות גדול על העתיד ומי שביכלתו אינו צריך לחכות להניח העזבון לאחר מאה ועשרים שנה רק בחיים לעשות מה שישאר לו זכות לעולמי עד ואף מי שאינו עשיר רק יש לו מה, צריך להפריש איזה סכום מהונו לכבוד קונו, להחזקת התורה ולהמשיך ג"כ הדרך שדרכו אבותינו ורבנותנו זי"ע.

וכאשר אמרו חכז"ל אין לך אדם שאין לו שעה אולי ע"י התעוררות שאחד מעיר לחבירו מעורר אצלו השעה שנצרך לזה ויפה שעה א'. וגם אני חושב שתתעניין בזה אף שטרוד אתה לסייע לזה כפי היכולת, ולעורר את האנשים שתדע שמוכשרים לעשות בזה, והזכות מקיום התורה יעמוד לכולכם.

הארכתי אולי יותר מדאי, שרציתי שתבין דעתי וכוונתי בזה.

אל"ד ידיך הדוש"ת ומחכה למכתבך ודעתך מברכך בכל טוב

ישרא' 5

דו"ש כל אנ"ש שיחיו ע"ב כל טוב.

ב"ק מרן הלב שמחה זי"ע

ב"ה ה' פ' משפט

אהובי ידידי יקירי הרה"ג המפורסם מוה"ר מ"מ כשר שליט"א

ב"ה אני מרגיש הטבה כאן האויר נקי מאד. והרופא בדעתו דוקא להשאיר ענין כאן, לכן כנראה לא אוכל לבוא לשמחת אחי שליט"א כמו שחשבתי ורציתי.

פה גם מסוגל מאד לקצת מחשבה והתבודדות, הרים גבוהים ואנשים מועטים נכדו ר"ש [בלכוביץ] שי נתן לי הכתובת שלכם.

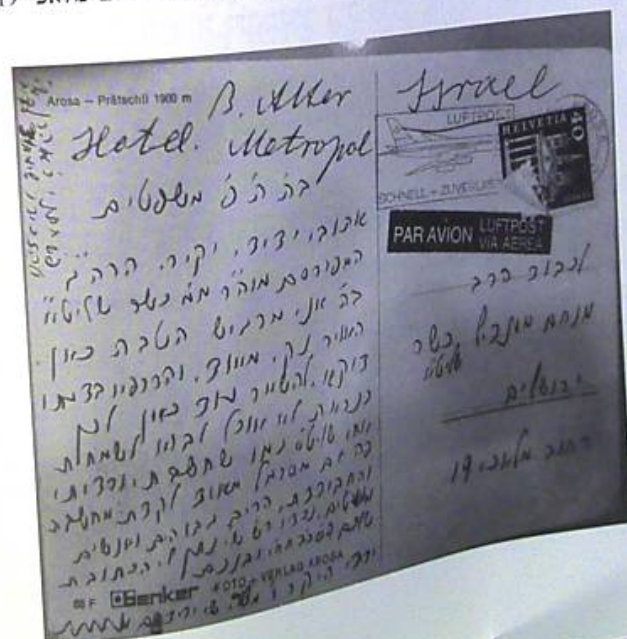
פ"ש ב"ב ובנכם ידידי היקר ר' משה שי.

ידידכם

(חתימת קדשו)

[בשולי המכתב]: פ"ש חתנו ר' אהרן [גרינבוים] שי ולהזכירו שיעמוד בדיבורו

ג. בגב הגלויה נכתב: לכבוד הרב מנחם מענדיל כשר שליט"א ירושלים רחוב מלאכי 19.

אגרות מלכים / מהרה"ק ר' מנחם מנדל מפביאניץ _____ סה

מכתבים מהרה"ק ר' מנחם מנדל מפביאניץ זצ"ל הי"ד

א א א

מנחם מענדיל אלטער

אבד"ק פאביאניץ והגליל

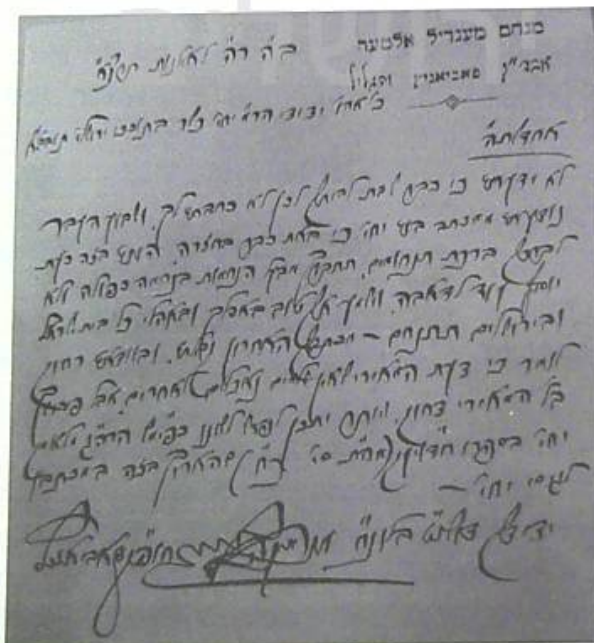
ב"ה ר"ה לאילנות תרצ"א

כ' אהר' ידידי הר"מ יחי' כשר בתוככי ירושלי' תובכ"א

אחדשת"ה

לא ידעתי כי כבר שבת לביתך לכן לא כתבתי לך. ושבוה העבר נודעתי ממכתב בני יחי' כי באת כבר בחזרה.

הנני בזה כעת לברכך ברכת תנחומים, תתברך מבעל הנחמות בנחמה כפולה ולא יוסיף עוד לדאבה, וישמע אך טוב באהלך ובאהלי כל בית ישראל ובירושלים תתנחם.

מכתבך האחרון

קבלתי, ובודאי רחוק לומר כי דעת המאירי שאין שלמים נאכלים לאחרים, אבל פירושך בל' המאירי דחוק, ויותר יתכן לפרש לשונו כפי מ"ש הרה"ג מלאסק יחי' בספרו חדויע"ק (מה"ת סי' כ"ח) שהאריך בזה במכתבו לגיסי יחי'.

ידידך דושו"ט בלו"ח

מנחם מענדיל

החופ"ק פאביאניץ

ד. על פטירת אביו הגאון ר' יצחק פרץ זצ"ל שנלב"ע ב' כסלו תרצ"א.

ה. ספר חדוות יעקב תניינא, להגאון רבי צבי אריה יהודה יעקב מייזליש מלאסק. בסימן כח בספרו נדפסה תשובתו להרה"ק ר' יעקב מאיר בירדמן זצ"ל הי"ד.

בבזד ידיו היקר הר"מ יחי' כשר בתוככי ירושלם תובב"א

אחדשה"ט

קבלתי מכתבך וחבל כי לא ציינת מה שכתבתי לך. הנך חושבני כבקי בעל זמרון, ולא באתי למדור זו גם בימי חרפי, מכ"ש עתה בהתחלת ימי הזקנה, והנני מתייגע רק במה שעיני רואות.

עשיתי רצונך ועיינתי בספרך צד תקל"א שם ראיתי מ"ש בענין מספר פעמים
אלקי' במע"ב כו'. ואודיעך מעשה שהיה בימי ילדותי, פ"א אמר אמורז"ל בש"ק
פ' קרח בתוך דה"ק כי ל"ב חוטי ציצית נגד ל"ב אלקי' שבמעש"ב כו' כו'. ואחרי
השלחן התלחשו גדולי החסידים כי עמדו למנין ויש ל"ה. אחר פלפולים והמצאות
שונות הוחלט לשאול פי קדשו - וביום ב' כשהלכנו יחד לטייל אחרינו בגן סכנו
להתווכח יחד למען ישאל אותנו במה הננו עוסקים. וכן הי', ובראנתו איתנו

— 22 —

[illegible]

ידידך דרש"ת בלשונ"ח
מנחם מענדיל החוב"ק מאביאניץ

יש לברר אם אפילו אינה תופסת דמיה, אם מותר להשתמש בכסף להנאתו אם בן נח מצווה באיסור הנאה מעבודה זרה, ומזה יהיה ראייה שאין בן נח מצווה באיסור הנאה, וצ"ב. עומד אני כעת באמצע ענינים אחרים.

מרב טרדותי בסידור כת"י חומש תורה שלמה לפר' ויקרא ההולך ונדפס, קצתה

ידידך הדו"ש בלונדון
מנחם מ. בשר

... 2 ...

א' יושב תש"ל

כבוד הרב הגאון הגדול מאיר עיני חכמים בספריו המפורסמים

מוהר"ר מנחם מענדל כשר שליט"א

אחדש"ת כראוי, מכתבו היקר קבלתי, והנה לא באתי להטריחו עוד ובפרט שכונת שטרוד עתה בענינים אחרים, רק על אחת אעיר, והוא על דברי המצפה איתן ביכמותו, ב שמוכיח מרש"י פסחים עג, א דאין איסור הנאה מעבודה זרה ותקרובתה לבני נח (והיא ראיית הטורי אבן בחגיגה), ולפענ"ד הראיה מדברי רש"י היא להיפך, דלמה ליה לרש"י לומר דאם אכלו הבן נח אינו נהרג, ולא אמר בפשיטות יותר דעל ידי השחיטה מותר לבן נח לאכול, אלא ודאי דאיסורא גם לבן נח איכא, אלא שאין חיוב מיתה, ודומיא שכתב הרמב"ם בפ"ט מהל' מלכים ה"ב לענין הקמת מצבה ונטיעת אשירה דאין בן נח נהרג עליה אבל איסורא איכא, ומה דמפיק מחיוב מיתה משום אבר מן החי ומכניסו לאיסור בעלמא חשיב שפיר תיקון. וגדולה מזו כתב הצ"ח שם דאם היה מציאות בישראל שיתרו בו משום אבר מן החי ולא משום קדשים היה זה נחשב תיקון יעו"ש (ואף שכתב הצ"ח שם דהישראל אסור ליתן קדשים לבן נח, מכל מקום לא היה לרש"י לנקוט החידוש בזה שאינו נהרג אלא בזה שמצד הבן נח אין לו איסור כלל).

ואכתוב לכ"ת מה שעלה על דעתי בש"ק פירוש המדרש (ב"ר ר"פ פ"א) עה"פ מוקש אדם ילע קודש, תבא מארה לאדם שהוא אוכל קדשים בלועו. ותמוה דמה זה קללה דתבוא מארה, והלא כבר דינו אמור דור האוכל קדשים בלועו. ותמוה דמה זה קללה (דאיקרי קדשים ביכמות ערב), במיתה בידי שמים, ואם היה בשוגג למה תבוא לו מארה. גם מה הלשון לאדם שהוא אוכל קדשים בלועו, פשיטא דאוכל בלועו. ונראה לפי מש"כ באבני נזר אור"ח סי' תקל"ה, דכהן האוכל תרומה וקדשים ואינו לוקח בידו רק שוחה ואוכל, אינו מקיים מצות אכילת תרומה וקדשים דאין דרך אכילה

אגרות מלכים / מכתבים עם גדולי התורה עא

בכך, ואפילו באוכל מן התלוש דינא הכי יעו"ש, ולפי"ז י"ל דהמדרש איירי בכהן האוכל קדשים בלועו דייקא, היינו ששוחה ואוכל בפיו, והמארה היא על מה שמזלזל במצות אכילת תרומה וקדשים ומבטל המצוה ממנו, ונסמך עה"פ במלאכי א' ז' באמרכם שלחן ה' נבזה הוא, ופירש"י שמבזים חלוקת המנחה והקדשים ע"ש, וכתוב (שם ב' ב') אם לא תשמעו וגו' לתת כבוד לשמי וגו' ושלחתי בכם את המארה, ודו"ק.

שו"ר באבני נזר אור"ח סי' פ"ז דס"ל דרק בגוחן ואוכל מן המחובר חשיב לאו דרך אכילה, ולפי"ז יתפרשו דברי המדרש בכהן האוכל תרומה מן המחובר, ועל דרך שכתב הרמב"ם בפ"א מהל' תרומות הכ"ו בעשה השבולת תרומה קודם שזרענה, (ואמת שיש לפרש דברי המדרש גם בזר האוכל תרומה או קדשים בלועו דאין חייב עליהם מיתה ומלקות, רק הקללה דמארה מובנת יותר אם איירי בכהן המבטל המצוה וכקרא דמלאכי הנ"ל). ויש להאריך טובא בענין ההיא דמנחות ע, א בגחין ואכיל, אלא שאיני רוצה להטריח יותר את כ"ת.

והנני דוש"ת

מכתב מהגאון רבי שלמה שלמן אויערבאך זצ"ל

בענין איסור השתמשות בבע"ח בשבת ויו"ט

ב"ה, י"א בשבט תשי"ז פעה"ק ירושלים ת"ו

שלוי וכ"ט סלה

למע"כ הגאון המפורסם מוה"ר מנחם מענדל כשר שליט"א

שלומו הטוב ישגא סלה

אבקשו לשים לב להערה זו: לכאורה נראה שהאיסור להשתמש בבעל חי בשבת ויו"ט דומה להאיסור של השתמשות במחובר, וגבי מחובר מבואר דכמו שאין עולין עליו כך אסור להניח עליו חפץ או להוריד ממנו משום דהכל חשיב כהשתמשות, ואילו לענין משתמש בבע"ח לא מצינן בפירוש דאסור אלא לרכוב או לסמוך דקעביד מעשה בגופו להשתמש בו, אבל להניח חפץ על הבע"ח וכה"ג דליכא משום שביתת בהמתו, כגון שהיא כל הזמן ברה"י, לא מצאתי בפירוש דאסור.

והנה מהגמ' בר"פ מי שהחשיך שמניח על החמור כשהיא מהלכת וכשהיא עומדת נוטלו הימנה משמע דאין בזה משום השתמשות. דאין לומר שבמקום הפסד החמור איסור זה שהרי אם ביטלו מצות סמיכה ביו"ט דהוי מצות עשה, כ"ש דאסור במקום הפסד.

וגם עיי"ש בר"ן שכתב אהא דאם יש עמו נכרי דיהיב ליה, דהוא משום דאין דליכא הכא משום שביתה אפי"ה כיון דבמלאכה גמורה הוא מצווה על שביתה לכן חיישין שמא לא יזהר לעשות כדן.

ואם נאמר דיש בזה איסור של משתמש בבע"ח, נמצא שעובר בכל פעם על איסור חמור זה. וחזן ממה שביטלו סמיכה מצינן נמי דאין עולין באילן להוריד את השופר אע"ג שמבטלין בכך מצות עשה של פעם אחת בשנה ואין תוקפן בתחלתה, ואילו שבות דאמירה לעכו"ם ודאי קיל טפי, אך לעומת זה מצינן בפסחים ס"ו ע"ב שכתבו התוס' בד"ה כלאחר יד דהוי מצי למיפרך הלא משתמש בבע"ח ומבואר דגם הנחת סכין על הטלה מיקרי השתמשות, והוא פלאי שלא נזכר ק להדיא בשום מקום, וקשה נמי קצת מההיא דר"פ מי שהחשיך.

ומצאתי שהשפת אמת הרגיש בזה, וכתב דכיון שהתחיל בהנחה מערב שבת שני נמי להוריד ולהחזיר דומיא דהחזרת קדירה לכירה עיי"ש, והוא תמוה דהרי הווננו מערב שבת צריך לירד וכן גם באילן, משמע שאף אם ישב עליו מערב שבת ויד על דעת לחזור ולעלות דודאי אסור.

ואיך שהוא תמיהני טובא על דבר פשוט זה שלא מצאתי בפירוש אם נקרא משתמש דמי לרכיבה או לא.

ואם להדר"ג ברוב חכמתו יש דברים בענין זה אבקשו מאד לכתוב לי לכה"פ תשובה קצרה.

והנני ידו חותם ביקרא דאורייתא בכל חותמי ברכה והצלחה
שלמה זלמן אויערבאך

חילופי מכתבים עם הגאון רבי מרדכי אילן זצ"ל

מח"ס תורת הקודש ג"ח, ואב"ד ת"א

בדין בכור בחו"ל

א א א

בעה"י יום ט לחודש אדר א' תש"ל

למע"כ ידידי הגאון המפורסם

מוהר"ר מ"מ כשר שליט"א בעל התורה שלמה

אחדשה"ט כמשפט

בש"ק זו עיינתי בתורה שלמה פ' בא בענין בכור חו"ל שכת"ר דן בזה במילואים לפ' בא אות כו, והביא דעת המאירי במגן אבות.

אמנם במאירי כ"ק יג מבואר חידוש גדול מה שכת"ר לא עמד בזה, והוא דבכור חו"ל הר"ז חולין ומ"מ נכסי כהן הוא, ומבואר חידוש בדין קדושת בכורה דאע"פ דהוי חולין בבכור חו"ל מ"מ נכסי כהן הוא, והיינו דחלוק קדושת בכורה מדין מתנות כהונה דבכורה ובכור חו"ל נהי דלא קדוש בקדושת בכורה מ"מ הוי ממון כהן.

ויסוד זה לחלק בין קדושת בכורה לבין דין מתנות כהונה שמעתי לגבי ענין אחר ממרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל דלר' יהודה ריש בכורות דשותפות עכו"ם מחייב ר' יהודה לתת המתנות לכהן אע"פ דמותר בגיזה ועבודה, והוא משום דשותפות עכו"ם נתמעט חלק הישראל מקדושת בכור ואיסור גו"ע, ומ"מ לא נתמעט מדין מתנות כהונה, [וע"ע בש"מ תמורה יא: בהשמטות], וה"נ נראה לגבי בכור חו"ל להמאירי, ודברי המאירי במגן אבות שהביא בתו"ש שם סותר לדבריו בב"ק שם, וכעת אני מסדר את ספרי תורת הקודש ח"ג ואני דן בזה הרבה".

והנני חותם בברכה ובידידות

מרדכי אילן

ז. הועתק ונמסר ע"י בנו הגרי"ד אילן שליט"א, אצל אביו זצ"ל, ולא משו משולחנו מדי שבת מראשי ישיבת כנסת יצחק - חדרה, המבקש לצייץ כי ספרי תורה שלימה היו חביבים לאחת ח. ע"י שם בסימן ב בארוכה. בשבת.

אגרות מלכים / מכתבים עם גדולי התורה פה

חילופי מכתבים עם הגאון רבי אריה מרדכי רבינוביץ זצ"ל

אב"ד קארוב, קאסוב ובני ברק, חותן הגרמ"ש כשר זצ"ל

בגירסת הירושלמי "בשעה שהצדיקים מתפללין"

א א א

ב"ה כ"ה אלול תש"ט נויארק

לידירי יקירי וחביבי מחותני

הרב הגאון הצדיק המפורסם בנש"ק וכו'

מוה"ר ארי' מרדכי רבינוביץ שליט"א.

אחר דרישת שלום תורתו.

את ספרו היקר זכותא דאברהם קבלתי, ועברתי עליו, ונהניתי מאד, והיה לי הרבה הערות, וכעת אכתוב לו רק דבר אחד מה שצריך לתקן (בכ"ב דף יב) על דברי הירושלמי: אימתי זמן תפלה, בשעה שהצדיקים מתפללים, ושכן הוא בירושלמי דפוס ראשון, ובתשב"ץ. כנראה, שומע הסיפור כפי שכתוב שם, לא דייק כראוי, כי לפי דעתי אין דבר זה בשום ירושלמי, לא בדפוס ראשון ולא בדפוס אחר, וכן אין זה בשו"ת התשב"ץ, ורק במדרש תהלים (מוסור צ') איתא שבכל מקום שהצדיקים עומדין שם הוא נמצא עמהם, ועיין בתורה שלמה פ' ויצא (דף 1125).

והנה בבבלי (ברכות ח' ע"א) אימתי עת רצון בשעה שהציבור מתפללין, שנאמר (תהלים ס"ט י"ד) ואני תפילתי, ובפירוש רבינו יונה על הרי"ף: ואומרים הגאונים ז"ל שאפילו כשאין אדם הולך לבית הכנסת יש לו לשער שיתפלל בשעה שמתפללין הקהל, ובשאלתות (פ' לך) ובה"ג (ברכות פ"ה) אין תפילתו של אדם נשמעת אלא עם הציבור, ובירושלמי ברכות פ"ה ה"א (ל"ז ע"ב) מבואר "כאן ביחיד כאן בציבור", וזה חידוש שיחיד יתפלל בביתו.

ור"ש סיריליאן מפרש כמו בבבלי, שאפילו יחיד בביתו ידקדק להתפלל בשעה שהציבור מתפללין, ובאורחות חיים להר"א מלוניל (ה' תפלה אות נ"ג): שיחיד וכו' להתפלל לכתחילה בביתו אעפ"י שאינו מיוחד לתפלה, ובלבד שיהיה נקי. ועיין ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד. וחידוש גדול יש באורחות חיים שם: וכתב הר"ש ז"ל וצריך ליזהר שיהיה מתפלל בשעה שהציבור מתפללין, שהלכה למשה מסיני שאין תפלתו של אדם נשמעת אלא בציבור, וזה פלא, מנין מקור להלכה למשה מסיני זו.

זי"ע) אשר שמעתי מפיו הקדוש, שהקשה על מה דאיתא במגילה (ה' ב) 'ותשם את מרדכי על בית המן', והלא המן היה מזרע עמלק אשר כל שללם חרם, והנה מרדכי ממנו. ותירץ דהוי כמו 'עמון' ומואב טהרו בסיחון' (ג'טין לה, א), והנה מלכות נכסיהם למלך (סנהדרין מח, ב), והמן היה מהרוגי מלכות, ונטהרו אצל אחשוורוש, עד כאן לשונו הטהור.

ובאמת זוכר אני אשר בשנת תרע"ג בפורים אמר להיפך, שהקשה אז אדם שליט"א: מפני מה בשנה הראשונה בשעת הנס איתא שקיבלו עליהם לעשות טוב ומשלוח מנות, ובשנה שניה קיבלו עליהם משלוח מנות ומתנות לאביהם (מגילה ה' ב וברש"י). ואמר שמזה נשמע שלא היה בשנה הזאת עניים. ואמר שיש ראייה לזה, דכתיב (ט, י-יט) 'ובכזה לא שלחו את ידם', ואמאי, אלא מפני שלא אז עניים.

וגיסו הגאון רבי יעקב מאיר (בירדמן) נ"י אמר אז, דמאי ראייה הוא זה, דלא רצו לשלוח את ידם בביוה מפני שהיה רכוש של עמלקים. והשיב אדם שליט"א אליו בזה הלשון: אתה אומר היום פורים'דיג, שדבר זה שיהיה רכוש עמלק אסור - לא היה אלא הוראת שעה (-בימי מלחמת שאול, עי' ש"א טו, אבל לא שיהיה מצוה לדורות, וראיה מן 'ותשם אסתר את מרדכי על בית המן' כאן היה לשונו הטהור אז.

ואיני מבין כלל את הענין, כי בפסוק בשמואל שם כתיב ציווי לכלות רק חיים, ועי' ברש"י שם שהיו בעלי כשפים ומשנים עצמם לבהמה, ומזה נראה ג' שלא היה האיסור רק על בעלי חיים. הגם כי מלשון הכתוב שם 'והחרמתם את אשר לוי' נראה שגם המטלטלין בכלל האיסור, אבל המשך לשון הכתוב 'משור' שה מגמל ועד חמור' לא משמע כן. וגם ברש"י בחומש פרשת כי תצא בסופו ג' גם "שלא יאמרו בהמה זו משל עמלק", נראה גם כן שלא היה האיסור רק על בעלי חיים...

דברי ידיך המברך בחג כשר וטהור

ראובן ישראל קא

י. המכתב מתוך ספר שם ושארית על הגר"מ בירדמן, עמ' קנו.

לאמו משום דחייב בכבודה, אבל במקום שאינו חייב בכבוד בטח גם קרוב לו
להשקותה וצ"ג.

והנני בזה ידירו ומח' הרוש"ת באה"ר והמזכירו לטובה ולחבה
ארי' מרדכי רבינו

מכתבים להגאון רבי יוסף רוזין זצ"ל הרוגוצ'ובי

א

מנחם מנדל קאשער
דווארהט פלך קאליש"א

יום ה' לס' דברים שנת [תרע"ז]

ישאו הרים שלום וברכה לכבוד הרב הגאון המובהק
שר התורה מרא דכולא תלמודא וכר' כמו"ה יוסף ראזין שליט"א אבר"ק דווינסק
אחרי דרך מבוא השלום עם הכבוד כמשפט.

הנה זה כבר זמן כבר אשר לא נהניתי מזיו אור תורתו אמרתי להציע לפניו איזה
הערות אשר עמדתי בימים אלו וכמ"ת יורני דרך האמת.

א. הרמב"ם בפ' המשניות מעילה י ע"א וז"ל, הקומץ והלבונה והקטורת וכו'
ולפיכך מועלין בהם משקדשו בכלי שרת עד שיצאו לבית הדשן ע"כ. ותמוה הוא
במשנה איתא משהקדשו, והכוונה בפה בעלמא כמו שפירש רש"י בכל הפרק וכן
פ"ה הר"ג. וזה מוכרח, דהא במשנה איתא קדשו בכלי הוכשרו, משמע דהוקדשו,
דמקדום ר"ל שלא בכלי, וצ"ג. ובחי' כתבתי ליישב קצת דדייק מלשון המשנה
דהול"ל נתן בכלי, כמו בשבועות יא נתנה במכתשת, ומזה משמע דאפילו אם היא
בכלי אם אינה ראוי עוד דאינו רוצה שיתקדש אינו קדוש, דאין כ"ש מקדש אלא
הראוי לה ואלא מדעת. והנה ברש"י בשבועות י"א פ"ה כל המשנה דקאי על יחיה,
ולכאורה פלא מאי בעי רש"י ז"ל בזה, ומצאתי בהר"י מיגאש ז"ל לשבועות שכ'
ממש להיפך, דמפרש כל המשנה על של צבור ולבונה של לחה"פ, וסברת רש"י י"ל

יא. מכתב זה כתב הגרמ"מ זצ"ל בהיותו כבן תשע עשרה שנה, סמוך על שולחן חותנו הרב ברוך
בענדיט פיינרמאן ז"ל בעיר דווארהט שבפולין.

אגרות מלכים / מכתבים עם גדולי התורה

צא

דרייק מלשון המשנה מועלין משהקדשו, ואי דקאי על של צבור הרי קדוש מעצמו,
דהא קנוי מתרומת הלשכה ולא צריך להקדיש כלל, והתוס' בשבועות שם כתבו
דהקטורת היה חל קדושת הגוף שהיה אומר יהא זה קטורת, והמשנה למלך בפ"ד
מהל' שקלים הי"ב כתב שהדיבור הזה היה כשכבר היה בכלי, ועפ"ז צ"ל דרכינו
מפרש ג"כ ברש"י דקאי על של יחיד ואינו קדוש עד שיקדשו בפ"י ודיבור זה לא
אמרו רק כשהיה בכלי, גם מצד הסברא נראה דלמה לי להקדישו מקודם הרי יכול
למעול עוד, ומצד חולין בעזרה ליכא כמבואר בכמה מקומות בתוס', וזה הפירוש
מועלין משקדשו בכ"ש ר"ל מקדשו בפה כשהיתה בכ"ש, כנ"ל לחומר הנושא, והקרוב
לומר שיש ט"ס בדברי רבינו וצ"ל משקדשו בפה ולא בכ"ש, והוא טעות השכח.

ב. דברי רבינו בפ"ב ממעילה שהעתיק כל המשנה והשמיט קטורת, ותמוה,
ולפמ"ש לעיל י"ל קצת וא"ל.

ג. רש"י בסנהדרין כ"א ע"א ואתה משיאה שם רע בשכנותי שתכנס לביתך
שחרית וערבית ע"כ, ותמוה הלא בקרא מפורש השב תשיב לו, וכן פירש"י בב"מ
קט"ו משיאה שם רע שאתה נכנס אצלה שחרית וערבית ולא שהיא תבוא אצלו,
שור"ר בפהמ"ש להר"מ בב"מ פ"י ג"כ הכי כשתעכב אצל הממשכן אותה בשביל
המשכון שלה או שיארע ביניהם קלקול, ולפיכך השוה בדבר העני' והעשירה ע"כ.
ודבריו תמוהים ביותר מה שסיים בין עניה בין עשירה, הלא בגמ' מבואר דלר"ש
דדריש טעמא דקרא מחלק בין עני' לעשירה, וצ"ע.

ד. הרמב"ם בפ"ט מהל' מלכים ה"ב ולא לעשות צורות וכיו"ב לנוי ע"כ דברי
רבינו. ואין להם שום מקור לפענ"ד ומג' ע"ז ד"מ וכן פסק הרמב"ם בפ"ז מהל'
עכו"ם הל' ו דצורות שעשאם עכו"ם לנוי מותרים בהנאה, מוכרח מזה דצורות לנוי
לא הוי בכלל עכו"ם, דהא כל מה דהוי בכלל ע"ז אסור בהנאה כמ"ש שם בהל'
ב' וצ"ע. ומ"ש בחיבורו הנפלא צ"פ ע"ז פ"ג לדייק מדבריו כאן בפשיטות דב"נ
חייב רק כדרכה אפילו בד' עבודות אין זה הכרח, דהא סיים בעצמו וכל עכו"ם
שב"ד של ישראל ממיתים עלי' ב"נ נהרג עלי'. ועכצ"ל דנקט לשון הג' לאפוקי
שלא כדרכה ובמשנת חכמים כ' להסתפק בזה והמנ"ח נוטה כמ"ש, ובקונטרסי שכ'
בדיני ב"נ הארכתי בזה ואכמ"ל.

ה. רש"י בריש פ"ב דמעילה חטאת העוף משהוקדשה, וכגון שנהנה ממנה
בעודה בחיים כגון שמכרה דהוציאה לחולין. ולכאורה קשה הא אין מעילה אחר
מעילה אלא בבהמה וכ"ש בלבד, וה"ה לכל קדה"ג, א"כ הרי לא הוציאה לחולין"ב.

יב. עיין בזה בצ"פ הל' תרומות דף לא ב, ודף נד ב, ובהל' מתנות עניים דף נו ב.

איריעות דודת טיר ווגה וגה חנסהק. חמישים ללחית הי
 ערה פי חטרהק איריעות מתק חבלה כד. ואקדס
 הכרי ירכל עדות פי עדות וירכל פיהמה אקדס ושפת
 לועת. עזים. כחנת איריעות טולהא עלי ערץ למשכן

ג. אחרית דבר

הציורים הנ"ל הינם חלק קטן מתוך עשרים ושלושת הציורים שצייר רה"ח במדרש
 אור האפילה בכל רחבי המדרש, ביניהם ציורים רבים בענין המשכן וכליו.

בפי שרואים בציורים הנ"ל, בהרבה מן הציורים ישנם הבדלים משמעותיים בין
 המהדורות השונות של המדרש, ובפרט במהדורה בתרא בה שינה רה"ח רבות.
 ציורים אלו תחילה לא נדפסו כלל במהדורת מכון משה, וגם במהדורה האחרונה
 שיצ"ל על ידיהם בה צולמו גם ציורי המדרש, הצילום נעשה מתוך כתב יד אחד ויחיד
 ובצורה מטושטשת מאד.

כל זה מעלה ביתר שאת את הצורך בהוצאה מחודשת של מדרש קדום וחשוב זה
 כולל הציורים שבו בכל מהדורותיו השונות, ובצורה ברורה ונאה.

הרב יעקב שמואל שפיגל
 פתח תקוה

שמות ספרים ושמות תואר של ספרים המעידים על אופי הספר¹

שמות של ספרים עבריים הם מגוונים ביותר, ובדרך כלל שמו של הספר אינו קשור
 לתוכנו של הספר כל עיקר. הדברים ידועים לכל, ואין צורך לתת דוגמאות. זו תופעה
 שאין דוגמתה בספרות העברית הכללית וגם בספרות של אומות העולם. לפיכך ראה
 מנחם מנדל זלאטקין להסביר לציבור מה היה העיקרון שעל פיו קבעו המחברים את שם
 הספר העברי. בירור זה הניב ספר שיש בו ט"ז פרקים והוא מכיל כשלוש מאות עמודים².
 רובו המכריע של הספר מוקדש להסביר לקורא את הקשר שיש בין שם הספר לבין שם
 המחבר. לכן הוא כמעט ולא דן בשמות של ספרים ששמן אינו קשור לשם המחבר, אלא
 שהם ניתנו מפני שיש בהם כוונה אחרת³.

לפיכך במאמר זה נדון בשמות של ספרים עבריים, שאינם קשורים בשם המחבר, אלא
 שיש בהם לאפיין את הספר. לכאורה יש לשאול, הרי ברור ששם ספר המכיל את המלה
 'יהושע' או 'פירוש' או 'תשובות' וכדומה מעיד על אופיו של הספר, ואין צורך לכתוב
 על כך. אכן, לא נעסוק בכך, אלא נעסוק בשמות אחרים, שגם הם מעידים על אופי הספר.

דומה שבתקופת הראשונים חלק ניכר מהשמות שניתנו לספר מלמדים על אופיו, מפני
 שחשיבות הספר נקבעה על פי ערכו, ולא על פי ערך מחברו. לכן המחברים לא ראו צורך
 לקשור את שמם עם שם ספרם. גם לאחר שר' אלעזר מגרמיזא, בעל הרוקח, שפעל
 באשכנז (גרמניה) במפנה המאות שנים עשרה-שלוש עשרה, קבע שחייב אדם לרמוז
 לשמו בשם הספר⁴, עדיין לא נתקבלו דבריו, ואפילו תלמידיו לא הקפידו על כך. לכן
 המשיכו תלמידיו, וכן מחברים אחרים, לתת שמות לספרים בהתאם לאופיו של הספר,
 ללא קשר עם שם המחבר.

¹ "ברצוני להודות בזה לד"ר א' ארנד ולפרופ' א' קוסמן על שקראו טיוטה של מאמר זה, והערותיהם עזרו לשיפורו.

² מ"מ זלאטקין, שמות הספרים העבריים, ניושטל, שוויץ, תש"י.

³ ראה גם מה שכתבתי בספרי, עמודים בתולדות הספר העברי, בשערי הדפוס, ירושלים, תשע"ה.

פרק ששי, הנקרא: שם החיבור, ובהערות 2, 3 שם ציינתי לספרים נוספים בסידרת העמודים שדגתי בהם בשמות ספרים. ראה גם ד' גריס, הספר העברי פרקים לתולדותיו, ירושלים, תשע"ו, עמ' 71-78.

⁴ ראה על כך בספרי, עמודים בתולדות הספר העברי, כתיבה והעתקה, רמת גן, תשס"ה, עמ' 406-408, ועל כל הנושא הזה ראה שם באורך בפרק שמיני.

על דעת רבי

ברם לאחר המצאת הדפוס, חל שינוי מסויים במתן שם לספר. מרבית המדברים הושפעו מדברי הרוקח ורמזו לשמם בשם הספר, וכבר ציינתי לעיל את ספרו של ולאטקין שרובו ככולו עוסק בזה. נמצא שבתקופת הדפוס פחת הקשר בין שם הספר לאופיו של הספר. אמנם עדיין מצאנו ספרים שיש קשר בין שם הספר לאופיו של הספר, לעתים רחוקות יותר מצאנו שהשם המלמד על אופי הספר אינו חלק עיקרי של שם הספר, אלא הוא שם תואר הנלווה לשם העיקרי. כאמור, במאמר זה נדון בשמות ספרים או שמות תואר של ספרים, המלמדים על אופיו של הספר, בין לפני המצאת הדפוס ובין לאחריה.

יש להבהיר כי לא נמנה במאמר זה את שמות כל הספרים העונים על האמור עד הנה. ברצוננו רק לעמוד על העקרונות של קריאת שם לספר, ולכן נדגים את דברינו לכל עניין ועניין בכמה ספרים בלבד.

עוד אבהיר כי מאמר זה עוסק בספרים תורניים, ולא דן בשאר ספרים. אמנם לעתים הוזכרו ונידונו גם ספרים שאינם תורניים, אבל הם הובאו רק לצורך הסבר והדגמה, ויש לראות בדוגמאות אלו כחריג מטיבו של המאמר.

א. ספר מקבץ / כולל - משנה תורה לרמב"ם

כך תיאר הרמב"ם את ספר משנה תורה בהקדמה שכתב לספר:

ומפני זה נערכתי חצני אני משה בן מיימון הספרדי ונשענתי על הצור ברוך הוא וכעתו נל אלו הספרים וראיתי לחבר דברים המתבררים מכל אלו החיבורים בענין האסור והטמא הטמא והטהור עם שאר דיני התורה, כולם בלשון ברורה ודרך קצרה עד שתהא תורה שבכל פה כולה סדורה בפי הכל בלא קושיא ולא פירוק, לא זה אומר בכה וזה בכה, אלא דברים ברורים קרובים נכונים על פי המשפט אשר יתבאר מכל אלו החיבורים והפירושים הנמצאים מימות רבינו הקדוש ועד עכשיו, עד שיהיו כל הדינים גלויין לקטן ולגדול בדין כל מעשה ומצוה ובדין כל הדברים שתיקנו חכמים ונביאים. כללו של דבר, כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם בדין מדיני ישראל אלא יהא חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה עם התקנות והמנהגות והגזירות שנעשו מימות משה רבינו ועד חבור הגמרא וכמו שפירשו לנו הגאונים בכל חיבוריהם שחיברו אחר הגמרא. לפיכך קראתי שם חיבור זה משנה תורה לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואחר כך קורא בזה ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם. וראיתי לחלק חיבור זה הלכות הלכות ככל ענין וענין, ואחלק ההלכות לפרקים שבאותו ענין, וכל פרק ופרק אחלק אותו להלכות קטנות כדי שיהיו סדורים על פה.

חקר ועיון / הרב יעקב שמואל שפיגל

שמו

וכן כתב בהקדמה לספר המצוות⁴:

ראיתי גם כן שאחבר חיבור יכלול כל דיני התורה ומשפטיה עד שלא יהיה דבר חסר ממנו... ושיהיה החיבור ההוא כולל כל דיני תורת משה רבנו מה שצריך בזמן הגלות ומה שאינו צריך... עד שימצא בו כל מה שימצא במשנה ובתלמוד וספרא וספרי ותוספתא...

הרמב"ם הביע דברים דומים גם באיגרתו לתלמידו ר' יוסף בר יהודה⁵:

דע כי אני לא חברתי זה החבור כדי להתגדל בו בישראל ולא כדי לקנות לי שם עד שיקשה עלי שתבטל תכליתי אשר בעבורה חברתי. ואמנם חברתי, וה' הוא היודע, לעצמי תחלה להקל הדרישה והחפוש למה שיעטרך אליו לעת הזקנה ולשם ה' יתעלה. כי אני, חי ה', קנא קנאתי לה' אלהי ישראל בראותי א[ו]מה מבלי ספר מחוקק כולל⁶ באמת ומבלי דעות אמיתיות ומבררות ועשיתי מה שעשיתי לשם ה' בלבד.

הרי לנו שלושה מקומות בדברי הרמב"ם שבהם הוא מצא לנכון להדגיש כי ספרו הוא ספר מקבץ/כולל⁷ את כל⁸ דיני התורה שאדם נזקק לדעתם, בין אלו שנוהגים בזמן הזה, ובין אלו שאינם נוהגים בזמן הזה⁹.

4. על פי ספר המצוות, מהד' ר"ח הלר, ירושלים, תשס"ו.

5. האיגרת נכתבה בערבית והתרגום כאן הוא על פי 'איגרות הרמב"ם' מהד' י' שילת, כך א, ירושלים, תשנ"א, עמ' ש-שא.

6. באיגרות הרמב"ם מהד' ד"צ בנעט, ירושלים, תש"ו, עמ' 50 כתב על המלים 'ספר כולל' את הדברים הבאים: 'ספר כולל: בערבית דיוואן=קובץ של המקיף כל מה ששייך לנושא אחד (או למחבר אחד)', ועוד האריך בעניין זה. גם שילת, שתרגם כאן כפי שתרגם בנעט, ציין בהערה שבמקור הערבי כתוב 'דיוואן', 'והוא שם לכל קובץ המקיף את כל החומר של חוקים, או שירים, וכו'... ראה בעניין הגדרת 'דיוואן' גם לקמן ליד הערה 36. בתרגומי של ר"י קאפח (איגרות הרמב"ם, ירושלים, תשנ"ה, עמ' קכה) נכתב: 'ללא ספר באמת וללא השקפות מדוייקות' וכו', ולא תרגם את המלה הערבית 'דיוואן'.

7. הרמב"ם קרא בהקדמתו למשנה תורה לספרו בשם ספר מקבץ. אמנם בשני המקורות הנוספים שהבאתי, שכתבם הרמב"ם בערבית, יש מתרגמים שתרגמו 'ספר כולל', ואני הולך בעקבותם מכאן ואילך. סיוע לכך הם דברי המאירי שהבאתי לקמן, שאף הוא השתמש במלה זו. ראה גם י' טברסקי,

מבוא למשנה תורה לרמב"ם, ירושלים, תשנ"א, עמ' 144-147, שהרחיב בנושא 'ספר משנה תורה' הוא ספר כולל, והביא מקורות הן מדברי הרמב"ם והן ממחברים נוספים.

8. הפסוק שבו פתח הרמב"ם את הקדמתו למשנה תורה הוא: "או לא אבוש בהביטי אל כל מצותיך" (תהלים קי"ו, ו). לדעת י' טברסקי (לעיל הערה 7), עמ' 145, פסוק זה נבחר ע"י הרמב"ם ככוונה (כפי שכל פסוק בריש כל אחד מי"ד הספרים בדברי טברסקי 'צמוד באופן מהותי לתוכן הספר שבראשו הוא מובא'), מפני שהוא "מכריז, כאמור, על מטרת הספר להפגיש את הקורא עם מצוות התורה בהיקפן המלא". ראה גם י' שביב, במאמרו 'פסוקי הפתיחה לספרים שבמשנה תורה' (בתוך: קובץ הרמב"ם, במלאות שמונה מאות שנה לפטירתו, בעריכת ר"א מובשוביץ, ירושלים, תשס"ה) עמ' 30-31, שלדבריו בחר הרמב"ם בפסוק זה מפני "כשאומה חסרה ספר כולל על אמונתה ודתה הרי זה מצב מכיש ביותר, ומשנכתב הספר הכולל הלזה 'או לא אבוש'! אפשר שאף זו מטרה לכתיבת הספר הכולל כדי שאו לא אבוש". לאמור, גם בפסוק זה הדגיש הרמב"ם את היות החיבור שלו ספר כולל.

9. גם ר' דוד הכוכבי בהקדמתו לספר הבתים, כתב על משנה תורה כך: "חבר ספר אחד [משנה תורה] כולל כל דיני מצוות התורה מכל הנמצא בשני

להוראה. אמנם מעולם לא השתמש ברבנות, כי היה עשיר גדול, רודף צדקה וחסד, ראש וראשון לכל דבר מצוה, שקדן ועוסק בתורה, והשאיר אחריו חידושי תורה בכתב יד².

סיפור הולדתו

סיפור הולדתו של רבי מנחם מנדל כרוך עם ברכת צדיק מופלאה לה זכו הוריו אחד שלאבן לב בניהם הזכרים מתו עליהם בצעירותם. אמו מרת פעריל הלכה בצר לה אל הרה"ק רבי יחיאל מאיר מגוסטנין זי"ע שבצלו הסתופף בעלה, ובכתה לפניו במור ליבה על גורלם הקשה.

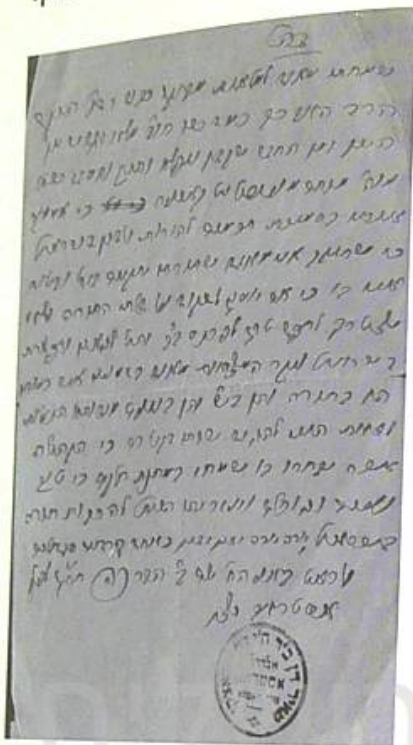
הרבי נעתר לה והבטיח בקדשו כי באם יתחייבו לסמוך על שולחנם מניין תלמידי חכמים שישבו ויעסקו בתורה, וידאגו לכל מחסורם במשך שנה תמימה, בזאת יושעו ויזכו בע"ה לבן זכר בר קיימא. מרת פעריל הבטיחה לעשות ככל הדברים שהורה לה הרבי, אזי הוסיף הרבי להורות לה כי את הבן שייולד להם יקראו על שמו הטהור של מורו ורבו השרף הקדוש **רבי מנחם מנדל מקוצק זי"ע**, ואם יעשו ככל הדברים האלה יזכו גם שבנם יאיר את עיני ישראל בתורה³.

ברכתו של הרבי התקיימה בהם ולאחר תקופה זכו ר' יצחק פרץ ורעייתו לאשרם לחבוק את בנם הנולד. לא ארך הזמן והם זכו לראות גם את המשך הברכה מתחיל להתקיים כאשר בנם מנחם מנדל הצעיר התבלט מאד בכישרונותיו הברוכים ובהתמדתו המיוחדת.

ניק וחכים

רבי מנחם מנדל העפיל בוריזות יוצאת דופן במעלות ידיעת התורה, ובהיותו כבן חמש שנים בלבד, לאחר שחזר ושיינן פעמים רבות מספור את פסוקי החומש הוא הגיע לרמת ידיעה מופלאה שאפשרה לו למנות בעל פה את כל פסוקי חמשה חומשי התורה כלשונם עם מספר הפרקים והפסוקים. מלמדי התינוקות של וורשה שלראשונה חזו בפלא שכזה מהלך לנגד עיניהם, ערכו מעמד מיוחד כאשר ישבו הם יחדיו חמשה מלמדים ולפניהם פתוחים חמשה חומשים, חמשת המלמדים כל אחד בתורו שאל את הילד מהחומש שלפניו היכן כתוב פסוק פלוני, והילד משיב על אתר באיזה פרק (קפיטל) מופיע הכתוב ומה מספרו, המלמדים נוקבים מספר פרק ופסוק והילד אומר את לשון הפסוק הכתוב שם.

- לשון בנו רבי מנחם מנדל בתורה שלמה ראש הכרך השלישי פר' לך אשר הוקדש על ידו כ"מזכרת נצח לזכר נשמת אבי מורי הרב ר' יצחק פרץ זצ"ל הכ"מ, אשר נשמתו הטהורה עלתה השמימה בשנת חמשים וחמי חייו בהאי שתא י' כסליו התרצ"א ומנ"כ פה ירושלים עיה"ק.
- סיפור זה סופר בהזדמנויות רבות ע"י האם מרת פעריל ע"ה בעלת המעשה, ושמועה זאת מפיה כלתה מרת פערל פעשא כשר ע"ה אשת בנה רבי משה שלמה [מפי בתה הגב' ל. בלכוביץ תח"י].

כתב סמיכה מה'כלי חמדה'

במחיצת רבותיו

בשנות בחורו התבצר רבי מנחם מנדל בקאלביעל, שם למד תורה ויראה מפי הגאון החסיד רבי נתן נטע הכהן דונער זצ"ל רבה של קאלביעל. רבי נתן נטע מיוג באישיותו גאונות מופלגות בתורה והוראה יחד עם העמקה בדרכי העבודה ומשנת החסידות. הוא הוא שליטת וחיבר את ספרי החסידות 'בעל שם טוב' על התורה מהבעש"ט הק' זי"ע, 'זהב המנורה' להרה"ק רבי זושא מאניפולי זי"ע, 'מים רבים' להרה"ק רבי יחיאל מיכל מזלאטשוב זי"ע ו'רשפי אש' להרה"ק רבי מרדכי מנשכזי זי"ע⁵. רבי מנחם מנדל היה לתלמידו המובהק

רבי נתן נטע דונער בצעירותו

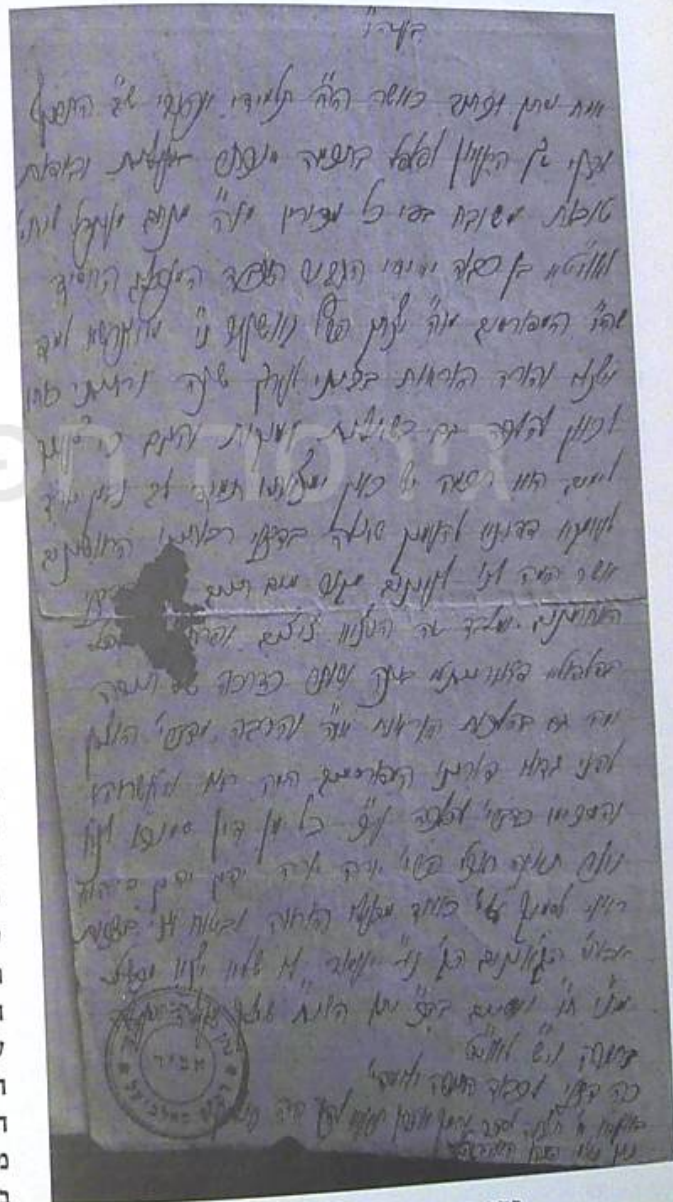
- מפי הרב אברהם מרדכי ארשטיין שי' מאשדוד, ששמע מפיו.
- מלפנים היה רבי נתן נטע אבד"ק ראדשיץ אשר בפלך ראדום. מספריו: 'דרך אמונה', 'מעשה רבי' ו'ספר יד נתן' על מהרש"א, ובעל המאור, ומלחמות, וש"ס. רבי נתן נטע אף הוציא את ספר 'ציון החיים השלם'.

על דעת רבו

וקנה ממנו בחרדת קודש מלא חפנים תורה ויראה. בשנים אלו נבלעו בדמו של רבי מנחם מנדל תורה וחסידות בתמיסה אחת.

מעודו השתוקק רבי מנחם מנדל להתאבק לרגלם של גדולי הדור, עוד כילד התלווה לזקנו ר' שלמה פאכאלדער ז"ל בעת שנסע אל הגה"ק בעל ה"אבני נזר" צ"ל. ה"אבני

"...אמת ניתן לכתוב כאשר ה"ה תלמידי אהובי ש"ב החריף ובקי, זך הרעיון לפלפל בחכמה, מוכתר במעלות ובמדות טובות, משובח בפי כל מכריז מו"ה מנחם מענדל שיחי לאויט"א... למד ושנה והורה הוראות בביתו לערך שנה, וראיתי כוחו לכוון להלכה גם בשאלות עמוקות, והגם כי צעיר לימים הוא חכמה יש כאן, ומצאתיו תמיד לב גבון יורד לעומקא דדינא... ומלבד זה הוציא ציצים ופרחים לפלפל בפלפולא דאורייתא, בונה וסותר כדרכה של תורה, ומה גם בהלכות הוראת או"ה... גדולי דורינו המפורסמים המה ראו ויאשרוהו והסכימו כדברי להלכה, ע"כ כל מן דין סמוכו לנא, נוצר תאנה יאכל פרי, יורה יודין יודין כי הוא ראוי לסמוך עליו כאחד מבעלי הוראה. ובטוח אני בזכות אבותי הגאונים הק' נ"ע יעמוד לו שלא יצא מכשול מת"י ח"ו. ואסיים בב"כ יתן השי"ת שיוסיף מעלה מעלה בתורה וי"ש לאוי"ט... באעה"ח א' תצוה לסדר וסמך אהרן תרע"א לפ"ק פה קאלביעל..."

כתב סמיכה מרבו הג"ר נתן נטע עוד בטרם מלאו לו שש עשרה שנה

במחיצת רבותיו

הילד את הילד שיגדל בתורה ויראת שמים. מני אז התעוררה בלבו של רבי מנחם מנדל ערגה לדמותו הגדולה של ה"אבני נזר" והוא המשיך כילד וכנער לבא לחסות בצלו, כל אימת שהיה האבני נזר בא כדרכו לשהות בעיירת המרפא אוטווצק הסמוכה לזרש, ניצל רבי מנחם מנדל את ההזדמנות להשכים לפתחו ולהתבשם הימנו⁶.

לימים נקשר רבי מנחם מנדל מאד לתורתו ומשנתו של ה"אבני נזר", וראה בו מורו ודרכו לימודו⁷.

נבר בהיותו נער צעיר התכתב רבי מנחם מנדל עם גדולי עולם מפורסמים שהעניקו תשובה בקומתם, ואלו ראו בו תלמיד חכם מובהק היוע לשאול כהלכה. רוב התכתבויות הללו אבדו לרבי מנחם מנדל באחת מנסיעותיו, וחבל על דאבדן. אולם התכתבות שנותרה לפליטה יש בה כדי ללמד על הכלל כולו. ההתכתבות נשארה משום שהיא באה בדפוס בשו"ת משה האיי"ש⁸ מאת הראשון לציון הגאון רבי חיים משה אלשיך צ"ל (סי' ט"ז), וזה לשונו שם במכתב תשובתו לרבי מנחם מנדל, שהיה אז בן חמש עשרה שנים בלבד:

"לכבוד מעלת הרב הגדול, מעוז ומגדול, תפארת החכמים, מבחר עצמים, המאיר לארץ ולדורים, שמו נודע בשוערים, כקש"ת מנחם מענדל... תורתו זורחת בע"ת קאלביעל... כפילוטא שלמא רבא ויקירא באהבה רבה כמשפט ליראי ה' ולחושבי שמו, כאור בוקר יורח כן האירה האר"ש מכבודו".

לימים כשרבי מנחם מנדל הדפיס את התכתבות זו בספרו הגדול "דברי מנחם" (חלק א' שאלות ותשובות סימן לח), כדרכו השמיט בענוותנותו את התארים שנכתבו לו והעתיק: לנוד מעלת הרב וכו'. ותו לא⁹.

הרב משה חגיר, נועם כ"ה, עמ' קנח. וראה דברי מנחם חלק א סימן יא, במענה לשאלת הבית ישראל מגור זי"ע, מדוע אין המנהג להקפיד על תפילין בלי חיתוך בהתיתורא כדעת האבני נזר, כותב רבי מנחם מנדל בתוך הדברים: "יש מקום ללמד זכות על זה שהעולם לא נוהר כלל שהוריד עצמה תגע בבשר, אולם כיון שיצאה הוראה זו מהאבני נזר, שהיה קדוש עליו רבן של ישראל, ואני זכיתי לראותו כמה פעמים ולקבל ברכתו, מצוה עליו לקיים דבריו".

רבי מנחם מנדל היה אומר שרבים הם בני אותו הדור שמחמת זיקה קלושה לבעל האבני נזר כבר הגדילו לתאר את עצמם בספריהם כתלמידיו, ואי"ו כי אם בדרך גוזמא [מפי הרב בן ציון בב"ק שליט"א מב"ב ששמע מפיו]. עם זאת הדגיש רבי מנחם מנדל שאין מניעה לנהוג כן, לפי האמור בפרקי אבות (א יב) "הוי מתלמידיו של אהרן...". וכן "כל שיש בו שלושה דברים הללו, הוא מתלמידיו של אברהם אבינו" (שם ה כב), ומכאן למדים אנו כי מותר לקרוא בשם רב ותלמיד את המשפיע ואת המושפע [הרב משה חגיר שם].

נדפס בירושלים שנת כ' (י זה) משה האיש' - תרפ"א.

בענין כתיבת תארים סיפר רבי מנחם מנדל שפעם בכתבו מכתב להגאון בעל הכלי חמדה צ"ל כתב לו תארים מופלגים כמקובל, בעל הכלי חמדה הסתייג מכך ואמר לו שאין צורך בזה ודי

במעלות ה'תורה שלמה'

בשנת תער"ב בהיותו בן שבע עשרה לאחר שסיים לימוד ש"ס ופוסקים ועמד עליהם בכור המבחן, גילה באזנו אביו רבי יצחק פרץ זצ"ל, כי עז חפצו שיפנה לחבר ספר בו ייאספו כל מאמרי חז"ל בתלמוד ובמדרשים השונים על סדר הפסוקים. רבי מנדל עשה כפקודת אביו וערך בחריצות דוגמה של חיבור כזה על הפסוק הראשון של ספר בראשית.

התברר כי עצת אביו היתה עבורו "עצה הוגנת" מאין כמוה, לא זו בלבד מפני הזכות הגדולה לחבר חיבור כה נחוץ ורב תועלת, אלא משום שרבי מנחם מנדל מצא בזה כר נרחב לניצול כשרונותיו, הן כבקיא עצום והן כחריף ובעל הבנה; כבקיא הוא הביא ממרחק לחמו, מאמרי חז"ל מכל מרחבי ים התלמוד ומדרשי חז"ל ואף מספרי הראשונים בהם הובאו מאמרים בשם ספרי חז"ל שהיו לפנייהם ונעלמו מעמנו בצוק העיתים. מלבד זאת נדרש גם לחריפותו ועומק הבנתו הן בכדי לפרש ולבאר את מאמרי חז"ל שהביא שהיו מהם שטרים נפנה אי מי לפרשם מחמת אי שכיחותם, והן בכדי לעמוד על החידושים העולים מדברי המאמרים, לברר את השיטות והגרסאות ויסודות החילוקים שביניהם.

את החיבור שלח אביו לגדולי הדור, לדעת אם ישר הדבר בעיניהם. תגובותיהם של גדולי הדור שהשתוממו מהיקף המלאכה ועמקה היו מלאים דברי התפעלות מהחיבור והערצה לבחור המחבר¹⁰.

הרה"ק בעל הדרכי תשובה ממונקאטש זי"ע כותב בתוך דבריו בהערכה יתירה:

"החיבור הגדול והנעלה, זאת תורת העולה, תורה שבכתב ושבע"פ, יוכל להאמר על מעשהו זה לא נראה כבושם הזה בכמותו ואיכותו".

לכתוב "הרב וכו' אב"ד דפה". רבי מנחם מנדל בעקבות כך החליט בעניויותו להשמיט את התארים גם מהמכתבים שנשלחו אליו, וכשהביאם בדפוס לא כתב כי אם וכו'. הוא מציין בקשר עם הנהגה זו גם לשו"ת זכר יהוסף (ח"א סימן ע, וחד"א אר"ח סימן רנ"ג) ולספר שדי חמד (ח"ב דף קמ"ג דף קנ"ו) שהאריכו בדבר הנחיצות לבטל בזמנינו את כתיבת התארים. את הוראת בעל הכלי חמדה הוא מוסיף להצדיק מדברי "הרבה מהרבנים הגדולים הכותבים שאין מן הצורך שכל מחבר יקבל על עצמו אחריות לתאר את כל אחד ואחד מן הגדולים כפי הראוי, ומוטב יותר שלא יכתוב שום תואר מיוחד, רק הרב וכו', וכבוד החכמים והרבנים במקומם מונח" [דברי מנחם חלק א, שאלות ותשובות סימן ה].

¹⁰ דבריהם נדפסו בראש חומש 'תורה שלמה' לאחר ההקדמה. כיון שהחיבור נשלח על ידי אביו ר' יצחק פרץ, היו מגדולי התורה שסברו כי הוא שכתב את החיבור וציינו במכתב את שמו במקום שם בנו.

הגאון הישיש רבי יהודה ליכט זצ"ל אב"ד פשדבורז, מעיד בקדשו: **"החיבור** הגדול הנחמד והנעים תורה שלימה, לא נראה כבושם הזה מכמה מאות שנים".

גם תלמידו בעל ה'מנחת משה' רבי משה נחום ירושלימסקי זצ"ל, רבה של קאזנינקא, אסטרלנקא וקילץ, כותב בהערצה:

"גם אנכי מוכן להיות נמנה בדבר מצוה להודיע בשערי יהודה את יקרת ספרו הנכבד, וליתן לו ברכת תודה על אשר זכה לחבר תורה שבכתב ושבע"פ, ויעזרו החונן דעה לגמור בכי טוב".

רבי מאיר אריק זצ"ל

והגאון מטורנא רבי מאיר אריק זצ"ל בעל האמרי אשד מפליא לכתוב במכתבו מתאריך ו' ניסן:

"החיבור הגדול ורחב ידיים תורה שלימה, יהיה לתועלת רב כי ימצא הכל שלחן ערוך לפניו כל התורה שבעל פה".

אף בעל 'תבואות השדה' הגאון רבי אליעזר דייטש זצ"ל מבוניאד מכתירו בקילוסין:

"אסף איש טהור ברוח חכמתו לחבר חורה שבכתב ובע"פ, ואם אמנם לא היה למראה עיני רק איזה עלים, החלק יעיד על הכל אשר עוד לא נראה כבושם הזה".

למרות תגובותיהם הנלהבות של גדולי הדור שהיללו את פרי מעשיו ולא הותירו מקום לספק בדבר התועלת העצומה במלאכתו, רבי מנחם מנדל בן השבע עשרה לא נחפז ליטול עטרה לראשו ובהכנתו ביקש להיוועץ ברבותיו אם יכול לדחות את הירתמו למלאכה לזמן מאוחר יותר ולהמשיך בינתיים לכבוש מסילות בתורה כלבבו. התשובה שקיבל¹¹ היתה כי אכן טוב לו שיתמסר שנים נוספות ללימוד גפ"ת ופוסקים, אזי גם חיבורו יהיה שלם יותר¹².

בצל החסידות

בשנות בחורותו נמשך רבי מנחם מנדל לדרכה של חסידות גור, שהיתה באותה עת

¹¹ ככל הנראה מרבו הגאון רבי נתן נטע זצ"ל, אשר גם הוא הפליא במכתבו על דבר החיבור, וכתב בזה"ל: "בהתבונני בעין תבונה ראיתי שהוא חיבור נחמד ונעים הפלא ופלא, אשר בצדק נוכל לומר כי עדיין לא נראה ספר כזה, ומשמיא קא זכי לי לחבר חיבור כולל כזה ויהי' לתועלת גדול ועצום לכל אנשי בינה חכמה ומדע גם לגדולים וגאונים".

¹² הקדמה לחומש 'תורה שלמה' בשולי ההסכמות.

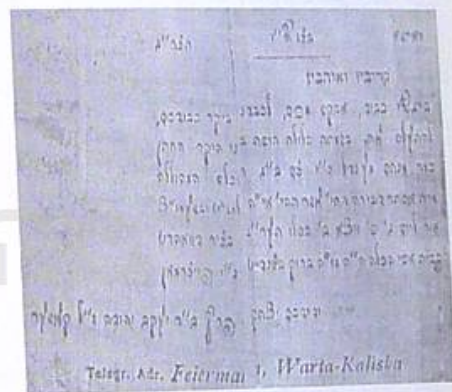
מרן האמרי אמת'

מוקד משיכה לטובי הצורבים, הוא התקשר עמוקות בכ"ק בעל האמרי אמת זי"ע, הרבה ב'נסיעות' אליו ודבק בו בכל נפשו. בגור התרועע עם טובי הלומדים חריפי הדעת, והיה לחלק מהעילית הנבחרת שהאירה את שמי פולין. התקרבותו לחסידות גור השפיעה בין היתר לפתח בו רגש עמוק של אחריות ציבורית, תחושת ערבות לכלל ישראל ואכפתיות לקדשי ישראל.

בן י"ח לחופה

בשנת תרע"ג כשהגיע לפרקו, קיים בו אביו "בן שמונה עשרה לחופה", והשיאו אשה את מרת אסתר דבורה בת רבי ברוך בענדיט ומרת לאה פייערמאן מהעיר דוואהרט שבפלך קאליש¹³.

תורה וגדולה התאחדו על שולחנו של חותנו רבי ברוך בענדיט, הוא עסק במסחר והיה איש נגיד בעל בעמיו, לקח לבנותיו חתנים מופלגים בתורה, אחר חתונתם היו סמוכים על שולחנו ועסקו בתורה כשהוא מפרנסם ביד רחבה¹⁴.

ההזמנה לחתונה

13. להלן נוסח ההזמנה לחתונתו של רבי מנחם מנדל על ידי אביו: בעזה"י. קרובי! ואוהבי! ברגשי כבוד, אבקש מכם, לכבדני ביקר כבודכם, להתעלס אתי בשמחת כלולת חופת בני היקר החתן כמר מנחם מענדל נ"י עם ב"ג הכלה המהוללה מרת אסתר דבורה תחי' אשר תהי' אי"ה למז"ט ובשעת"מ אור ליום ג' פ' ויצא ב' כסליו תער"ג, בעיר דוואהרט בבית אבי הכלה ה"ה מר"ה ברוך בענדיט נ"י פייערמאן. יידיכם יצחק פרץ ב"ר יעקב יהודה קאשער.

14. רוב ככל צאצאיו נהרגו ונשרפו על קידוש השם בשואה: בנו הרב אברהם הירש פייערמאן ששימש כמו"ץ בעיר דוואהרט, אשתו ושני בנים. בנו הרה"ח יונתן פייערמאן, אשתו וארבעה בנים. בנו הרה"ח דוד פייערמאן, אשתו ובנים. חתנו הרה"ח הירש לייב טרויבע, אשתו וששה יצחק מאיר יוסטמן, ושני בנים. חתנו הרה"ח יעקב משה, ותשעה בנים. בתו מרת פערל, אשת הרה"ח הרב יחיאל מאיר זיכנברג אשתו ושלוש בנות. השם יקום דמם (השמות נעתקו מלוח הזכרון שבסוף הספר "הגיונות" מבנו הגה"ח רבי משה שלמה כשר זצ"ל, ניוורק תשט"ו).

חתן נוסף מופלג בתורה היה לו לחמיו, הלא הוא הגה"ח ר' מרדכי מנדל ווישגרדסקי ז"ל, שנפטר עוד קודם המלחמה. לאחר פטירתו הכניס רבי מנחם מנדל גיסו, חידושי תורה מכתביו בתוך קובץ "דגל התורה" שהוציא לאור. הוא קרא את שמם: "זכרון מרדכי", וכתב בשולי הגליון: "הוא

'יידעת היום והשבות...' - סיסמת חייו

נחודש לאחר החתונה נסע רבי מנחם מנדל לגור, להסתופף בצלו של רבו כ"ק בעל האמרי אמת זי"ע. כך נהגו טובי האברכים עובדי ה' המופלגים, לבא לאחר החתונה לחסות בצל הקודש להתנתק מהעולם ולהעמיק בדרכי העבודה, לנשום את האוויר הזך המזוקק, "חיי נשמות אויר ארצך". בשהותם במחיצת הרבי הרגישו הם בעולם אחר שבו כל ענייני העולם הזה הינם הבל הבלים כאין וכאפס.

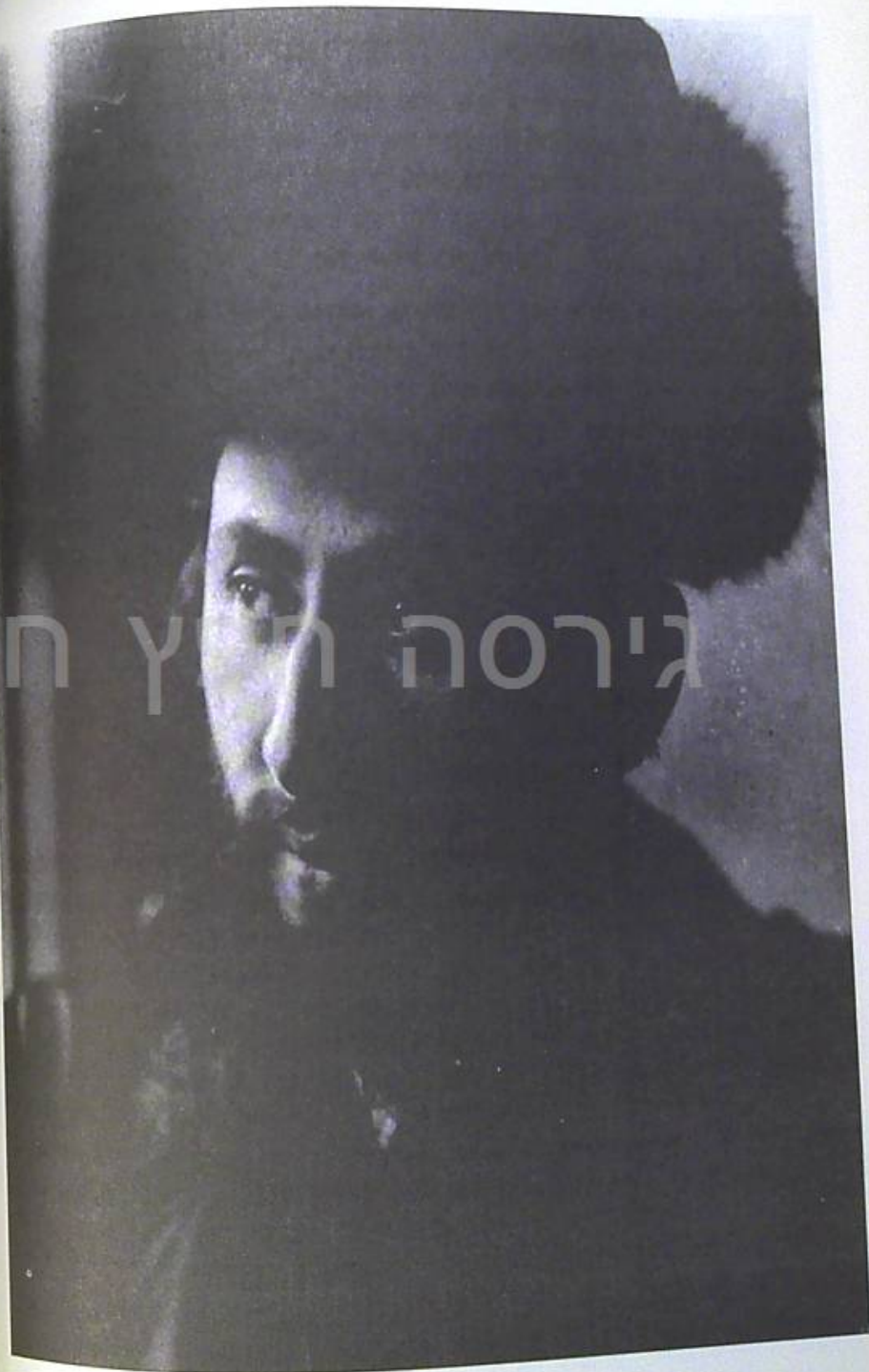
עיקר מעיינם של החסידים בתקופת שהותם בצל הקודש נתון היה לשיחת הפרידה שהשמיע הרבי באזניהם לפני ששבו הביתה. הרבי לא נתן להם להישאר במחיצתו הרבה זמן, ובבוא העת היה שולח אותם הביתה כשהם חדורי דריכות לזקוף את קומתם אל מול כל הברי הזמן וטרדות החיים, ולקדש את ארחותיהם כפי שפירש השרף מקוצק דע את ציווי הכתוב 'ואנשי קודש תהיון לי': "להיות שמירת הקדושה במעשה אנשי וטהובלותיו"¹⁵. בהזדמנות זו היה הרבי יוצק אל תוך מוחם וליבם מילות הדרכה ספורות שזכרו היו שקולות בפלס של זהב, הדברים שיצאו מפי קדשו הלכו כנגד רוחו של כל אחד, לפי שורש נשמתו תפקידו וייעודו, נחרטו עמוק בליבותיהם של החסידים והיטיבו ללוותם נאמנה למשך כל ימי חייהם בנווה התלאות¹⁶.

ניהו גיסי הרב הגדול בתו"י חו"ב טובא, שם לילות כימים לתורה ועבודה, מהולל ומשובח כפי כל מכיריו, כש"ת מרדכי מענדיל ווישעגראדזקי ז"ל, נפטר בש"ט בעיר דוואהרט ומנ"כ שם, נשארו ממנו הרבה חידושים בכת"י על הש"ס ומצות, ולקטתי מן הבא לידי לזכרון נשמתו הטהורה".

15. שפת אמת פרשת משפטים, תרל"ב. ועי"ש תרמ"ט.

16. בדרך כלל דברי הרבי הסתכמו בלשונות של פסוקים המעוררים לעבודת הש"ת. השוה שפתי צדיק (פילץ) בראשית אות א: "זקני הקדוש זצ"ל [החידושי הרי"ם] סיפר אשר כל עובד הש"ת מהמתהלכים לפניו באמת, יש לכל אחד איזה פסוק אשר מזה התעורר לעלות. שאל יהודי הקדוש זצ"ל את הרבי ר"ב זצ"ל איזה פסוק יסודו, ענה מן שאו מרום עיניכם וגו', השיב לו אשר מפסוק זה יכולין כל האומות ליקח, ויהודי צריך להיות עיקר התקרבותו מאנכי וגו', והידי דברות מיוחדין לישראל. וזקני זצ"ל תירץ את רבו זצ"ל כי קודם שהסתלק מרע"ה אמר האזנו השמים וגו' ותשמע הארץ, בזה העיר בהם שיוכל איש ישראל ללמוד מהם".

ויצויין כי רבי מנחם מנדל גרס את העיקרון הזה אף ביחס לאנשים פשוטים, כך סיפר לנו אדם שבשנות אברכותו עול הפרנסה החל להעיק עליו והוא נאלץ לעזוב את הבולל, רבי מנחם מנדל שפגש בו וידע על כך אמר לו: למרות שמעתה לא תזכה ליטב באהלה של תורה שומה עלך לשאת עמך 'מטען רוחני' כך שבכל רגע נתון יהיה ביכלתך לעורר את מחשבתך להתבונן בו. אותו אדם התאונן שאינו זוכר את לימודו על פה, ואמר לו רבי מנחם מנדל כי בכדי להיות תורה' די לו אף להתבונן דרך קבע ברעיונות תורניים בעלי משמעות מעשית, ובתוך כדי דיבור מסר לו כמה רעיונות שיפה כוחם לחזק בקרב המתבונן בהם את תחושת השייכות והמחויבות לה' ותורתו.

רבי מנחם מנדל בצעירותו

השנים שנה לאחר תקופה זו בחייו של רבי מנחם מנדל הוא התרפק בערגה על הימים ההם ולראשונה בחייו נבעו מצפונו והוא גילה בסילודין באזני חתנו הרב ז"ל מה לשון אמר לו רבו ה'אמרי אמת' בהכנסו אליו אל הקודש פנימה לבד הדכה לקראת החיים: "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים שלכם ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד".¹⁷

לשון הכתוב הזה שנאמר לו בהטעמה מיוחדת מפי קדשו של רבו, נחרט בלבו בטעם רבני כמי ששמעו בקולות וברקים מפי הגבורה. והיה לו לתמרוור עיקרי בדרכי חייו, עד ימות ימיו אז הגדיל לפעול להנחיל את משמעות דברי הכתוב בקרב כל בני ארץ האל הקרובים והרחוקים (יסופר בהרחבה בפרקים הבאים).

שנים שאחרי כן הרבה רבי מנחם מנדל בנסיעות כסדר לרבו ה'אמרי אמת'. בספר דברי שלח אריאל¹⁸, מובאת עדותו אודות השהות במחיצת ה'אמרי אמת' באוטבוצק בתחילת תרע"ז:

"נהינא - סח פעם בהתרגשות הג"ר מנחם מנדל כשר בעל ה'תורה שלמה' - כשרבינו הג"ל באוטבוצק ערך את שולחנו הקדוש בסוכה בליל החג, ואני אז אברך צעיר אחרי נשואי לפתע פתאום נשתתק הרבי במשך שעה ארוכה מאד... וראיתי מרתת בתוך הדממה... כל החזיון הזה לא היה בנוסח גור, התגלות כזאת... רבים מהקהל נפלה עליהם תרדמה ולא ראו מאומה... אבל אני חשתי אז בפועל כי זו התפשטות הגשמיות...".

ק"ג גם למשל מובאת עדותו על חזרתו של ה'אמרי אמת' באלול תרע"ח ברכבת מוויזשניץ לאוטבוצק, רבי מנחם מנדל שהתלווה אל רבו בכל הנסיעה¹⁹, תיאר כיצד כל אורך הנסיעה המתונו לרבי בכל עיר ותחנה אלפי יהודים²⁰.

על שולחן חמיו בדוואהרט

"שבע שנים שלמות הייתי סמוך על שלחן חותני היקר הרבני המופלג בתו"ר נדיב ונפיש מו"ה ברוך בענדיט פייערמאן ז"ל", כותב רבי מנחם מנדל עשרות שנים לאחר

17. דרב אהרן גרינבוים, נועם כ"ה, עמ' קפב.

18. חלק שני עמוד שוב.

19. דבר זה סמוך להקמת ה'מתיבתא', ראה להלן.

20. ראש גולת אריאל חלק שני עמ' שסג. וראה שם חלק א עמ' קעב. עדותו על הנהגת ה'אמרי אמת' לאחר הסתלקות אביו, כאשר נרתע לקבל על עצמו את הנהגת העדה: "כשנכנסו אצלו ליטול שלום היה מקבל את פני הבאים בעמדו אצל ארון הספרים, כשהוא פוטר את כל אחד במלים קצרות מאד, ומסתיר פניו בין גברא לגברא מאחורי דלת הארון הפתוח".

על דעת רבו

במכתב שכתב לו ידידו הקרוב הגאון רבי מנחם זעמבא, מוצאים אנו כי הדי השמחה הגיעו עד פולין:

"...**תודה** רבה על ספרך היקר והנכבד מאוד, יזכר העליון ית"ש לעשות סעודה בהרחבה לגמרה של תורה, - שמעתי מא' אשר היה נוכח בכבודך בסיום חלק זה ושמח לב"י 74.

הספר הופיע לאחר שהתקבלו עליו הסכמות נלהבות מגדולי רבני ישראל. הרכב הרבנים נותני ההסכמות שיקף את כל גווני הקשת הרבנית של הציבור החרדי דאז בארץ ובפולין, אשר כולם כאחד רחשו לרבי מנחם מנדל אהבה והערצה והשתוממו מגאונותו ובקיאותו, משאר רוחו ומפעלו הבלתי שגרתי. מוצאים אנו את מכתבו הנלהב של רבי יוסף חיים זוננפלד מחד גיסא, ואת אגרתו הנרגשת של הרב רא"י קוק מאידך גיסא, זה כזה בהילול מהללים ובקילוס מקלסים.

אלו דבריו המלאים של גאב"ד ירושלים הגרי"ח זוננפלד זצ"ל במכתבו, אשר כל שורה שבו פנינה יקרה:

ב"ה ר"ח תמוז תרפ"ה ירושלם עיה"ק

כל יקר ראתה עיני, חמדה גנוזה תורת ה' תמימה משובצה במאורי מאורות מאוצר האוצרות, רשפי קודש ולוהבי להבות, מלאכי אלקים חכמי התלמוד בבלי וירושלמי וגנוי נסתרות, כמראה הלפידים מזהירות, אשר און וחקר שוקל וסופר, איש גבור החיל במלחמתה של תורה, ידידי הרב הגאון המובהק, בקי בחדרי תורה, חרב פיפיות, מו"ה **מנחם מענדל כשר שליט"א**, דולה ומשקה תעלומות חכמה קודש הקדשים, מבאר חפרוה שרים, חורו פנינים יקרים מאירים ומזהירים ספונים וטמונים, והדברים שמחים כנתינתן מסיני. **אין מלה בפי**

לתאר עזוז שבחה של הסגולה היקרה הזאת אין ערוך אליה, ומי יתן כי נזכה לראות בהגלות החיבור הקדוש הזה לאור עולם, יראוהו צדיקים וישמחו.

והננו בדברים לאנשי החסד פועלי צדק עושים נחת רוח ליוצרם, יתנו נא ידם להגאון הנ"ל להוציא לאור אור הגנוז הזה, מרגניתא דלית ליה טימי, כי הנהו לישראל למאירת עינים ומשיבת נפש וזכות הרבים תלוי בו.

הבא על החתום לכבודה של תורה הקדושה ושוקדיה, ולומדיה, לחפש אחר תעלומיה, ולזכות את הרבים בהראות להם נועם זיוה ויקרה, המחכה לישועה קרובה ולהרמת תוה"ק

הק' יוסף חיים זאנענפעלד

רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל

שלם בתורתו / 'תורה שלמה'

הראי"ה קוק זצ"ל מביע את רגשותיו הגואים לנוכח השקידה העצומה והמלאכה הגדולה, וכבר מתחיל לרקום בחזונו את העתיד התורני הוהר שיהיה מנת חלקם של הדורות שאחרי הופעת ה'תורה שלמה', וכה הם דבריו:

ב"ה ירושלם ער"ח תמוז תרפ"ה

הנה הלום ראיתי איש מהיר במלאכתו במלאכת שמים, אשר העלה והביא לנו אוצרות חיים, הוא ניהו כבוד ידידי הרב הגאון המפורסם בשמו ובמעשיו, מפעליו הן הן עדיו, כש"ת מור"מ **מענדל כשר שליט"א**, אשר הניף ידו הגדולה בעים רוחו על שדי התורה, לחבר באורח נפלא תורה שלימה באחדות תורה שבכתב עם תורה שבעל פה, והחלק אשר הראה חזיון לפנינו, הן הפליאנוני, מעוצם השקידה בחיבור ואיסוף המלאכה הקדושה והגדולה הזאת, אשר כמזהו לא בא עדיין מימי קדם, ובהוספות רבות חדושים והערות טובות ויקרות, דבר דבר על אופניו, וכבר ראיתי שגדולי וגאוני הדור אשר ראו את החוסן הרב אשר בגנוי הרב הגאון המחבר שליט"א, המה ראו כן תמוה, וזכו לו בעדותן האמנה להודיע ביעקב כי דבר גדול ונפלא הולך ונוצר בישראל ע"י המפעל הכולל והענקי הזה.

והנני גם אני בכל לב מסכים הולך לחזק את ידי בקודש, ולבקש מנדיבי עם ה' מקרב ומרחוק, כל אלה היועדים להוקיר את קדושת תוה"ק, ולהעריך כראוי את העבודה הגדולה אשר יעבוד לדורות הרב המחבר בחיבורו הגדול והכללי הזה, אתם טהורו לב אשר ברך ה' אתכם בלב מתנה, וחנן אתכם בהון ועושר עד כדי היכולת לפאר את פליטת סופרינו העמלים בתורת אמת, ונותנים לפני עם ה' הצמא לדבריו מים נאמנו ממעשיות הישועה, הבו נא, שאו ידיכם קדש לה', ועשו ברכה עם בית ישראל בחוקכם ידים רפות, ובהיותכם תמכין דאורייתא, לאזור חיל וכח את הרב המחבר תורה שלימה, להוציא את מאוייו הגדולים מן הכח אל הפועל, לכונן מהחל ועד כלה בע"ה את האוצר הגדול והקדוש הזה, אשר יהיה לתפארת עולם לעם ה' הגוי כולו, ולדור שונה בימיו להוציא מפעל ככיר בקדושת תוה"ק שכמותו.

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות מקודש, לכל תומכי ומסייעי של הרב הגאון המחבר, וכל מחזיקי ידיו להוציא לאור עולם את ספר התורה הזאת, חמשה חומשי תורה כלולים בהדרם מעוטרים בתורה שלימה, על דבר ה' אמת בהלכה ואגדה בפרד"ס ובכל שכיות חמדת בית ישראל, צדקתם תעמוד לדור דורים, ויזכו לראות בטוב ה' בארץ החיים, וברוממות קרנות תוה"ק וכל המחזיקים בה.

כנה"י ונפש מברכם מקודש
הק' אברהם יצחק הנהן קוק

הגאון רבי אליהו קלצקין זצ"ל גאב"ד לובלין שעלה לירושלים אף הוא מפליא בשבח הספר:

גם אנכי ראיתי הספרים המפוארים שחיבר כבוד הרב הגאון נודע לתהלה, מלא וגדוש בכל מקצעות החיבור, כיו"ט מיהר"ר מנחם מענדל כשר שליט"א, אשר כבר איתמחי

הוא בז לכסף, והיה תמיד משלם לכל מי שעזר לו, גם למי שלא בא כלל עבור כסף. העובדים במכון תמיד קיבלו את מלא שכרם בזמן ותמיד שביקשו הוספה היה מוסיף. הדפסת הספרים עלתה הון רב, אבל אף פעם לא היה לו דאגה מכסף, והיתה לו ס"ד מיוחדת שלא חסר לו כלום.

למכון היו עולים אליו הרבה תלמידי חכמים לדבר עמו, וליהנות הימנו עצה ותושיה. מראה מיוחד היה לראותו מדבר בלימוד עם מחותנו הג"ר יעקב יהושע בלכרוביץ ז"ל, שהיה ג"כ פוילישער ת"ח מלא "טעם זקנים".

היה מיוחד למאד עם הגאון האדיר ר' אפרים אליעזר יאלעס זצ"ל אב"ד פילדעלפא, ויש ברשותי מכתב ששלח לו (י"ב חשוון תשמ"ב), כשבראש המכתב הוא כותב לרבי מנדל בזה"ל: "שלמא רבא מן שמיא, בריות גופא ונהורא מעליא, יסיג להאי גברא רבא ויקירא, יד"נ עוז, הרב הגאון אור התורה המפורסם כו' וכו' מהר"מ כשר שליט"א" (בסיום המכתב דורש הרב יאלעס בשלומי, ועל כן רבי מנדל בטובו העניק לי את המכתב).

יהי זכרו ברוך

תפז

פילאדעלפיא רבתי

(215) 722-6161

י"ח חורף תש"ז.

Handwritten notes in Hebrew script, likely related to the study of the Shema prayer.

[illegible]

ה'תשנ"ח

ספר
תשובות
והנהגות

חנוכה

גירסה חפץ חיים 13 ירושלים

ספר תשובות והנהגות

חנוכה

ממדרן רבינו פוסק הדור
רבי משה שטרנבוך שליט"א

פסקים והנהגות

תמצית דינים שנערכו מתוך
כל ספרי רבינו שליט"א וכת"י

הנהגות

הנהגות לימי החנוכה
כפי שנרשמו ע"י רבינו שליט"א

מאמרים

שנשמעו מפי רבינו שליט"א
בהיכלי הישיבות

תשובות והנהגות

כפי שנערכו מכל ספרי רבינו שליט"א
בתוספת כותרות משנה

בתוספת תוכן ענינים מפורט

נלקט ונערך ע"י
ישראל יוסף בלאאמור"ד הגרא"ז שליט"א שטרנבוך

בסלו תשפ"ד לפ"ק

דברי ברכה ממרן רבינו פוסק הדור הגר"מ שטרנבוך שליט"א

נכדי הרה"ג רבי ישראל יוסף שליט"א דאיתמחי ללקט ולאסוף בעניני המועדים בחכמה ותבונה. ליקט ואסף על ראש השנה מספרים וכת"י פסקים והנהגות שאלות ותשובות מאמרים וליקוט בעניני תפילה. וכל אחד רואה שיש כאן מעשה אומן וסייעתא דשמיא מיוחדת, ורבים יהנו ממנו.

והרבה מהדברים העתיק מכת"י, ולדינא אין לסמוך אלא אם נאמר לפרסם, אבל מובטחני שגם בתור הערות יביא בע"ה לברכה ותועלת שיעסקו עוד בענינים אלו, והתורה רחבה מים וכל אחד ימצא דברי חפץ והדרך לילך בה.

הדרשות והמאמרים דנדפסו כאן הם מענינים שדרשתי ברבים בחו"ל וכאן בארץ ישראל, כי חובת הזמן לא להסתפק בתפילות ותחנונים אלא להתעורר כי קדוש היום לאדונינו וחייבים להתבונן בקדושת היום כי הוא. נורא

ואני מברך המחבר שליט"א שיזכה לעלות מעלה מעלה בתורה ויראת ה' טהורה, ויזכה ללמוד וללמד מתוך הרחבת הדעת ושמו יצא לשם ותפארת בישראל.

הנני המצפה בכליון לרחמי שמים מרובים.

משה שטרנבוך

לזכרון עולם בהיכל ה'

לזכר ולעילוי נשמת

הר"ר פנחס ז"ל

בידלחט"א הר"ר אברהם צבי שיחי' לאוי"ט

אהוב על הבריות ומקרבן לתורה

נפטר לבית עולמו בדמי חייו לדאבון לב משפחתו ומוקיריו

ביום ב' חשון תשס"ח

ת.נ.צ.ב.ה.

הוקדש ע"י משפחתו

עיה"ת לייקווד יע"א

פסקי רבינו שליט"א והמאמרים והשיעורים נכתבו ונערכו ע"י תלמידים,
ולא הוגהו ע"י רבינו שליט"א
ולבקשת רבינו שליט"א בכל הנוגע למועשה יש לעיין במקורי הדינים.

פסקי תשובות והנהגות נערכו ע"י הגאון רבי משה פרקוביץ שליט"א

הודעה ובקשה

פסקים והנהגות דנדפסו בכאן הם חלק מתוך הספר פסקים והנהגות על ד' חלקי שו"ע ואף שעדיין לא נשלם עריכת הדברים ובפרט בעניני יו"ט צרפנום לספר זה לתועלת הרבים ואי"ה עוד חזון למועד במהדורות הבאות להשלמת כל פסקי מרן שליט"א בעניני יו"ט.

וכאן המקום לבקש ממי שיש בו מכתבים ופסקים ממרן שליט"א בפרט בעניני או"ח ח"א הנוגעים לסידור התפילה אשר נמצאים אנו בשלבי עריכה מתקדמים לפסקי מרן שליט"א ע"ס התפילה לבל ימנע טוב מבעליו וישלחם להמו"ל ויהיה חלקו עם מזכי הרבים

בכל עניני הספר

ניתן לפנות:

שטרנבוך

יעקבזון 1 ירושלים 052-3121957

תוכן הענינים

הנהגות מכת"י מרן שליט"א

- חובת ההידור בחנוכה א
דיני השמן והפתילות
- שמן זית כתית ב
בדין שמן ראוי לאכילה ג
בדין לכם בשמן ג
שיעור השמן וזמן כלה רגל מן השוק ה
שיעור השמן במדליקין בפנים ה
הדלקה בתוך כלי דוקא ו
החלפת הפתילות כל יום ז
מקום ההדלקה
- להדליק בבית או בחלון ח
הידור להדליק גם בפתח הבנין וסדר התנאי יא
הדלקה בפתח חדר מדרגות יב
פתח הבנין במקום דניכר לבני רה"ר יב
צורת הפתח במקום ההדלקה יג
הדלקה במרפסת יד
דירתו למעלה מעשרים אמה יד
מקום ההדלקה בבנין של ישיבה טו
מקום ההדלקה בבן ישיבה טז
מקום ההדלקה בתוך הבית יז
מקום ההדלקה בחו"ל
- הדלקה ברשות הרבים בחו"ל יח
חשש יוהרה ולא תתגודדו יח

זמן ההדלקה יט
ראוי להדליק עשרים דק' אחר השקיעה י
המדליקין בזמן ר"ת והקדמת תפילת מעריב ג
זמן ההדלקה בע"ש כא
להקדים תפילת מנחה קודם ההדלקה דיקבל שבת מיד כב
זמן ההדלקה במוצ"ש כב
מקום ההדלקה

מקום ההדלקה בנמצא בשבת אצל הוריו כד
מקום ההדלקה במוצ"ש בחוור לביתו כד
מקום ההדלקה באכנסנאי כה
המזוינים בהדלקה

חובת אשה בהדלקת ג"ח כה
הדלקת נרות ע"י אשתו כו
חובת קטנים בהדלקת ג"ח כח
הדלקה בבית הכנסת

זמן הדלקה בבית הכנסת כט
הדלקה בשטיבלאך ל
הדלקה ע"י קטן בבה"כ ל
הדלקה בע"ש בבה"כ כשאין עשרה ל
זמן ההדלקה בשעת התפילה לא
להשאיר הנרות חצי שעה לב
הדלקה בכלל ערב ומנין קבוע למעריב לג
הדלקה בשמן זית לג
סדר ההדלקה

הברכה והזירות הכוונה בברכה לג
זמן ברכת הרואה [על הניסים] לר
להחזיר בהדלקה לא להניח הגפרור עד גמר ההדלקה לו
כבתה זקוק לה אם לא נכבו כל הנרות לו
איסור במלאכה בשעת הדלקת הנרות מא
להשאיר ע"י הנרות ולהאריך בסיפור הנס מב

עניני דיומא

סעודה בחנוכה מב
איסור צער בימי חנוכה מג
הברכה על סופגניות מג
זהירות מטיגון במחללי שבת מה
מטגנו בשמן זית דינו כדבר שטיבולו במשקה מה
הלל בחנוכה מה
שיר של יום בחנוכה מז

פסקים והנהגות

זמן תקנת הדלקת נר חנוכה נא

זמן הדלקתה נא
מפלג המנחה * התעוררות להדליק בתחילת זמנה * זמן ההדלקה * השמש * כלה רגל
מן השוק * שיעור השמן * החזור מאוחר לביתו * שעת הסכנה * סיום זמן ההדלקה
* בער"ש * כבתה בער"ש * בנידון ההדלקה בירושלים מ' דקות קודם השקיעה

הדלקה במוצ"ש סא

מוצ"ש * קטן שהגדיל בחנוכה

מקום ההדלקה סג

פתח הבית או פתח החצר * מרפסת * הגר בקומה שניה * תוך עשרה טפחים * חדר מדרגות
* באיזה חדר ידליק * פירסומי ניסא * טפח הסמוך לפתח * חשדא * שעת הסכנה * נר
חנוכה משמאל * בחו"ל * תיבת זכויות * הדר בספינה או בבית נייד * העובר דירה בחנוכה

הדלקה בביהכ"נ עב

זמנה * למה מברכין עליה * ברכת שהחיינו * מי ראוי להדליק * שיעור השם בבית
הכנסת * מי יוצא בהדלקה בביהכ"נ * שני מניינים ערבית * בית המדרש * ברכת
הרואה * ספק

דיני ההדלקה
 זורת ההדלקה * תהיה בנר * נשים * קטנים * הדלקה ברוב היוצא מן הפתילה *
 לכה בשמן * שמן דת נר * שאר שמנים ונר שעה * שנים המדליקים בקערה * שמן
 שהיה תחת המיטה * שמן שריפה * שמן של שביעית * מוכר כסותו * חוזר על
 הפתחים * קופה של צדקה * צריך להשכיר את עצמו * הנאה מהשמן כשכבה הנר *
 דין הפתילות * מוסיף והולך

דיני הכלי בנר החנוכה
 הדלקה בלא כלי * גם במנורה יש הידור מצוה * מתי עדיף כוסיות מכסף ומתי מזכוכית?
 * כוסיות שאין עומדות בפנ"ע * כלי חד פעמי

אכסנאי בנר חנוכה
 בנר של מי הוא מדליק * אם צריך להוסיף שמן * נוסע לעיר אחרת לשבת חנוכה *
 נוסע לעיר אחרת באמצע השבוע * מקום ההדלקה בבחור ישיבה * פנימיה * המתחנן
 בחנוכה * הולך להתארח בבית אחר באותה העיר * בית מלון * הדלקה במדינה אחרת
 אם מועלת

דיני שעת ההדלקה
 לאכול קודם הדלקה * הברכות * להדליק נר * שעשה ניסים * ברכת שהחיינו * הנרות
 הללו * לראות את הנרות * איסור הנאה מאורה * אי מדליקין מנר לנר * כבתה אין
 וקוק לה * הוקצה למצותה * שריפת השמן או הפתילות

התפילות בחנוכה
 מקור חייב ההלל * הגררת ההלל * ברכת וצונו * הודו לה' * הלל בצבור * הלל
 בקול * הפסק בהלל * נשים בהלל * הלל בבית האבל * קריאה"ת * שיר של יום
 * מנחה * ערבית

הסעודות בחנוכה
 בשר בחנוכה * לנגן בסעודה * ברכת המזון * סופגניות * ברכת מעין שלוש *
 להצטער בחנוכה

בני ישיבה בנר שבת
 חובת ההדלקה בחדר שישן אף אם מדליקין במקום אחר * המתארח לסעודה אחת *
 בחורי ישיבה * כמה נרות מדליק בישיבה * בחורי ישיבה המתארחים סעודה אחת *
 מתארח שבת שלימה היכן ידליק * לכה בנר שבת * גדר החיוב * הדלקה ברוב היוצא

מן הפתילה * שיעור זמן ההדלקה * שמן * חשמל * מוכר כסותו * מקום ההדלקה
 * חובת ההדלקה בחדר שישן אף אם מדליקין במקום אחר * המתארח לסעודה אחת
 * בחורי ישיבה * כמה נרות מדליק בישיבה * בחורי ישיבה המתארחים סעודה אחת
 * מתארח שבת שלימה היכן ידליק

מהות ימי החנוכה

ביאור ענינו של יו"ט דחנוכה **קבג**

בביאור מעלת הנס דחנוכה יותר מעשרה נסים שבמקדש * מדוע נצרכו לנס הרי טומאה הותרה
 בציבור * היוונים העריכו התורה ותרגמו התורה רק לא האמינו שזה "תורתך" מהקב"ה ובודאי
 לא בנסים * המעלה המיוחד בנס דחנוכה היה דאור המנורה האיר בכל ירושלים וראו כולם דיש
 נסים * מבואר דלא הדליקו בשמן טמא דאף דכשר להדלקה לא היה בזה הנס דמאיר בכל
 ירושלים * מעלת נ"ח היינו דיש בזה פרסומי ניסא וזה ב"ד' הרמב"ן דנחמו הקב"ה לאהרן
 בנ"ח * מיושב בזה קו' הב"י מדוע מדליקין ח' ימים * ענין רגיל בנר היינו בהכרח דהכל נס
 כמו דלמדנו מחנוכה * נר חנוכה רמז לכל המצוות דצריכים להאיר היינו דיהיו בשמחה
 והתלהבות

שמחת חנוכה וענינה **קבה**

ביאור לשון הרמ' דנראה דהוה תקנה של הלל והודאה ותקנה מיוחד של הדלקת הנרות *
 בחידוש הרמב"ם דימי חנוכה הם ימי שמחה * בנידון אם חכמים יש להם כח לתקן ימי שמחה
 או דיכולים רק לתקן תקנות ולא להוסיף מועדים * מיישב בזה לשון הרמ' חכמים דבאותו הדור
 דלא קבעו התקנה לדורות דלא ליהוי בכלל כל תוסיף * בלשון מגילת אנטיוכוס דקבלו ע"ע
 כימי שמחה הכתובים בתורה * חנוכה לא חשיב הוספה על דברי תורה דלא הוסיפו ספר

גדר תקנת הדלקת הנרות

ימי הלל והודאה ותקנת הדלקת נרות אם הוה ב' תקנות **קבו**

ענין התקנה להדליק בכל בית הוא תקנה מאוחרת * מבאר דתקנו כתחילה חובת הדלקת נרות
 כחובת ציבור ולא תקנו חובת גברא להדליק נרות * ביאור הפיוט בני בינה ימי שמונה קבעו
 שיר ורגנה * ביאור לפ"ז בדין הברכה על ההדלקה בבית הכנסת בזמן הזה * מבאר בזה המנהג
 לברך בבית הכנסת אף קודם השקיעה * בענין צורת ההדלקה בזמן החשמונאים * בביאור ענין

הנוכה אם היה על הנצחון או על הנרות * עיקר ההודאה אינו על עצם הנצחון רק מה דוכו ע"י
להתקרב להקב"ה וע"י נס המנורה הכירו הנצחון היה רק נס מהקב"ה * ביאור הלשון בהודאה
דטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים * ביאור ההוספה בעל הניסים על ידי כהניך הקדושים
* ענין לשנה אחרת היינו דראו דהתוצאה של המלחמה הוא קורבת ה' * ענין ועשאו יום
טוב בהלל והודאה דחידשו חו"ל יו"ט מיוחד של הלל והודאה * קדושת ימי החנוכה - ימי הלל
והודאה * לשנה הבאה - דהרגישו דאף בימי חול נוסף קדושה מיוחדת * באחרונים מבאר
דאין ליבטל ממלאכה בימי החנוכה והיינו דזהו עצומו של יום להכיר בתוך מהלך החיים דהכל
מהקב"ה

במה דאין מדליקין נ"ח בבוקר ק"ז

נס דפח השמן

ביאור ענין הנס של חנוכה ק"ח

עשר קושיות בענין נס דמנורה * מבאר דאחר הנצחון בקשו לראות חיבת הקב"ה לעמו * מביא
דברי המדרש דהיה נס במנורה דהאיר בכל ירושלים ומבאר דילפינן מקרא דאליך דמותו להנח
מאור המנורה * דברי המדרש דהיו מדליקין המנורה רק פעם בשנה * מובן לפ"ז דבקשו לחדש
דוקא מצוה זו דמתפרסם בזה חיבת הקב"ה לעמו * מתיישב לפ"ז כל ה' קושיות * בד"מ
הוצרכו לנס הלוא טומאה הותרה בציבור * תקנת פרסומי ניסא לדורות משום דזה היה עיקר
ענין הדלקת הנרות במקדש לפרסם הנס * ביאור ענין החובה המיוחדת לפרסם הנס דחנוכה *
מבאר בזה מדוע תקנו חו"ל דוקא זכר לנס חנוכה ולא על שאר הניסים דהיו במקדש * מבאר
ונס דמנורה נתפרסם בכל ירושלים ועוד דבזכות זה זכו לשוב בתשובה * מה דלא נזכר וזה
דהאיר בכל ירושלים בכלל בניסי בית המקדש * דן לומר דדוקא בחינוך המנורה האיר בכל
ירושלים אמנם בלשון המדרש נראה דבתמידות היה הנס

בדברי הפרי"ח דיום הראשון הוא רק זכר לנצחון ק"ט

דברי הפרי"ח דיום הראשון הוא זכר לנצחון ולא נס המנורה ותמיה דא"כ מדוע מדליקין או הנחה
* מלחמת היוונים ב"פרהסיא" דלא יהא ניכר דישאל הם עם ה' וע"כ מלחמה מיוחדת במנורה
דהיה אורה ניכר בכל ירושלים * עיקר מלחמת היוונים על קיום המצוות בפרהסיא וע"כ בקשו
לבטל דוקא מילה שבת וחודש * בהדלקת המנורה האיר כל ירושלים ונתפרסם בזה גדלות אלוקים
ית"ש * עיקר הנצחון היה דיכלו להדליק ולא הפריעום וזהו שלמות הנצחון * ענין והדליק
במצות קדש דהדליק בחוץ דליוהי טפי רבוי אור * אין שייך נס בדבר טמא דטומאה א"י
כלל הניסים דהיה במנורה * עיקר תקנת הדלקת נרות להראות דאנו שומרים מצוות ה' בפרהסיא
בלא להתבייש * ענין הרגיל בנר ענינו דבכל המצוות מקיים בפרהסיא * נר מצוה ותורה אור

דאם מקיים המצוות כנר דמפורסם לרבים זוכה לתורה אור דבניו מאירים בתורה

ביאור הצורך בנס חנוכה ק"י

בביאור הא דהוצרכו לנס הלוא טומאה הותרה בציבור * מחדש דדין טומאה הותרה בציבור היה
רק ככה"ג דאיכא חיוב הקרבה * בשמן טמא אין קדושת קרבן וע"כ לא חל דין הותרה * לפ"ז
לא שייך קר' האחרונים דבאו בה פריצים וא"כ חל בשמן פסול יוצא

בביאור ענין חותם בפח השמן קמ"א

דן מדוע חתמו פך קטן בחותמו של כה"ג * השאירו פך קטן דיוכלו לחנוך המנורה בטהרה *
פח השמן הוא הפח דנעשו בו נס דלא כלה ממנו השמן * ביישוב קר' הגר"ח דאין יצאו בשמן
של נס * מבאר דהשמן לא כלה וע"כ לא היה חיוב דישון רק חילוף פתילות לבד ומקור למנהג
החלפת הפתילות * בקושיית הגר"ח האין קיימו מצוות הדלקה במנורה דלא היה כבה כלל *
מבאר דאם לא כלה השמן יתכן דאין מקימים בזה מצוות הדלקה

הדלקת המנורה משמן של נס קמ"ב

בתרגום יונתן דהדליקו המנורה משמן שהובא מגן עדן * תירוץ הב"י דהשמן של היום הראשון
לא כלה וקר' הגר"ח דא"כ הוה שמן של נס * שמן שהובא מגן עדן לא חשיב של נס * יש
לדון אם באמת הכוונה דבגן עדן יש עצים הנותנים שמן או יש שם שמן מוכן בנס * קר' הבית
יוסף דכיון דהוצרך לדשנו ולהשליכו נפסל בדישון * מבאר דכיון דלא כלה כלל השמן לא הוה
דין דישון * שמן דהוא נראה וטעמו כשמן זית אין בו פסלות של שמן של נס * ראה מגמ'
במנחות לענין חיטים שבאו בעבים בדרך נס דכשרים * מבאר דכוונת הגר"ח להקשות דאיכא
דין לקדש את השמן במדות ובנחירה השמן לא נתקדש מקודם * מביא דברי התוס' דרביטול
ברוב מקבל המעלה של מי חטאת * מבאר דבמדבר שאני דהיה ע"פ הדיבור * קיום דין לשמה
בשמן של נס * בבית שני השמן לא כלה והחליפו הפתילות

מקום ההדלקה

דין הדר בעלייה בנ"ח בזמן התקנה ובזה"י קמ"ג

מחלוקת רש"י ותוס' אי מדליק בפתח הבית לחצר או בפתח החצר לדר"ר * דברי הב"י בשי'
תוס' דאירי דאין לו פתח מהחצר וע"כ לא מנכרא דהוא חצר ידידה * בשיטת רב שר שלום גם
מחוץ לחצר וגם על פתח הבית * מבאר דעיקר דין הדלקה היינו ברה"ר משום פרסומי ניסא
ולהידור מצוה מדליקין בפתח הבית דהא ניכר * משמעות הגמ' כהתוס' דעיקר ההדלקה ברשות
הרבים דנראה דהחיוב חל על הבית בפתח החצר * דברי התוס' דבמדליק לבני ביתו ליכא היכר
למנין הימים וקר' המפרשים א"כ להתוס' איך כולם מדליקין בפתח החצר * מבאר דאולי אפשר
לתלות הדלקת הנרות כפי מנין אנשי הדירות בחצר * להשר שלום מקיים שני ההידורים

בניאור שיטת רש"י קמב
חוקה אי לרש"י בעיני הדלקה דוקא בפתח הבית או דסגי גם להדליק שמה * תמיהה בדקדוק
לשון רש"י "כפנים" ומביא ד' תלמיד הגר"א דמשנה הגי' למטה כנגד החלון * מבאר דכוונת
רש"י בזה דיש דין הדלקה דוקא בתוך רשותו * מביא ד' הפר"ח ומיישב לשון הגמ' ד"ה
שהניחה בחוץ והיינו דהניח הדלת פתוח

מקום ההדלקה במתגורר בבנין משותף קמ
מח' הראשונים בעיקר המצוה אי מדליק על פתח ביתו לחצר או על פתח החצר לרה"ר דוקא
* עיקר דין ההדלקה היינו כרש"י בחלון וידליק פעמים ליד"ח ש"י התוס' בהדלקה ברשות הרבים
ממש * בנידון מן הגר"י דחדר מדרגות דידן הוא כרשות הרבים לשכנים וכיורו העובדא א"כ
היה נראה ממש לבני רה"ר * למעשה רק מי דמדליק פעמים יש לו לנהוג כן * מבאר דגם
לרש"י אין הכוונה דהפרסומי ניסא היינו לבני החצר רק דניכר לבני רשות הרבים * חצר שא"כ
מחדר מדרגות דידן דאינו מקום תשמיש רק יורדים שם * לכמה שיטות בהדלקה בפנים נשתנה
גוף צורת המצוה והחובה היינו להדליק לבני ביתו וא"כ בהדלקה בחדר מדרגות אינו ניכר לבני
הבית * עיקר קיום המצוה הוא בחלון בביתו דבזה יד"ח לכ"ע

מקום ההדלקה בכניסה לחצר או בכניסה לחדר מדרגות קנז

בנידון מקום ההדלקה היום דמצוי בתים דיש חצר לפני הבתים ואז נכנסים לחדר מדרגות *
הצי"ק קר להדליק במקום דמיוחד רק לו כגון בחלון ועדיף בפתח למרפסת אם ניכר ברה"ר *
קר' האחרונים בדברי השו"ע דפסק כהתוס' ולא הזכיר כלל ש"י רש"י ושאר ראשונים * הוציא
מדברי הגמ' בדר בעלייה דמניחה בחלון ומבואר דאין דין הדלקה בפתח החצר * תמיהה הא"י
ודבולק בפתח ביתו דאינו מדליק ברה"ר אין שייך שעת הסכנה * במדליק ברה"ר כהתוס' לרש"י
רש"י לא יד"ח דצריך דוקא להדליק בתוך רשותו * ההדלקה בפתח הבית לחצר ולא בפתח
לרה"ר דפרסומי ניסא היינו במינכר דהוא המדליק * מבאר דאף לרש"י אם יש רק בית אחד
בחצר יכול להדליק בפתח החצר * מיישב הסתירה בדברי רש"י * מבאר הסתירה בשיטת ה"ח
* למעשה ראוי להדליק בפתח ביתו הפונה לרה"ר או בחלון הפונה לרה"ר דבזה יוצא לביט
* בד' החזו"א דגם להתוס' חצר דילן אינו כבדומן הגמרא דמשמש רק למעבר * מבאר דלשון
הדלקת נ"ח לא בעינן דין חצר ובעינן רק הדלקה בחוץ * היכן ידליק בתחילה ברשות הרבים או
בחלון ביתו * במדליק בב' מקומות אין לחוש להפסק דעבדי משום ספק * איכא ב' מצוות או
הדלקת נ"ח ב' פרסומי ניסא וע"כ גם להתוס' מקיים המצוה בחלון * למעשה המהדר להדליק
בב' מקומות יכול להקדים להדליק בביתו ללא תנאי * ש"י הרב שר שלום בטור דאיכא סתירה
להדליק בב' המקומות * ראוי להדליק גם בפתח החצר ובפרט דבזה מתקיים ענין הפרסומי ניסא
בדודור * בני הבית אין מדליקין למטה ומ"מ ראוי להם לכוון ליד"ח * במקום דהפתח משמש
לכניסה לביתו לבד ראוי להדליק שם * מקום ההדלקה בפתח החצר להתוס' הוא דוקא ברשות
הרבים ולמסכתא סופרים נראה דהוא בתוך הפתח ממש

מקום ההדלקה בפתח החצר קנח

שיטות הראשונים בדין מקום ההדלקה * בד' החזו"א דאין לחצרות שלנו שם חצר * בד' מרן
הגר"י דצריך צורת הפתח * העיקר להלכה להדליק ברשות הרבים ממש והיינו בטפח הסמוך
לכניסה * מבאר ש"י התוס' דל"ב היכר למדליק היינו דעיקר הדין הוא פרסומי ניסא ולא הדלקה
ברשותו * למעשה העיקר כש"י רש"י להדליק בתוך ביתו אמנם המהדר ידליק אף בפתח החצר

המהדר להדליק בב' מקומות היכן יקדים להדליק קנט

יש המהדרין להדליק גם בחלון הבית וגם בפתח ברה"ר * במדליק קודם בחלון יד"ח ושוב אין
יכול לחזור ולהדליק ברה"ר * מבאר דדין ההדלקה ברשות הרבים הוא מצוה מיוחדת של פרסומי
ניסא ושפיר חזר ומדליק * אפשר לקיים מצוה ולחזור ולקיים עוד פעם המצוה * למעשה יכול
להקדים ולהדליק בביתו ושוב להדליק ברשות הרבים * יש מהדרין לעשות תנאי דחוששין לרש"י
רש"י דכבר יצא בדיעבד בהדלקה ברה"ר * ידליק היכן דלדעתו הוא עיקר המצוה דיש לחוש
לרש"י דכאפסוק בין ברכה למצוה הוה ברכה לבטלה * למעשה נראה לעשות תנאי ולהקדים
הברכה בחלון ואח"כ להדליק למטה

פרטי דינים במקום ההדלקה

הדלקה בפתח הבנין אם צריך צורת הפתח קסב

בד' הגר"י להקפיד להדליק בפתח דיש בו צורת הפתח ותמוה דעיקר הדין היינו כניסה לבית
* ד' רבינו ירוחם דראוי להדליק בפתח עם מזוזה * מבאר דכוונתו רק דיש בזה מעלה בהדלקה
משום מזוזה בימין * מי דבפתח הבית מועטים העוברים ושבים אי ידליק בחלון הפונה לרחוב
מרכזי

הדלקה בחלון או בפתח קסג

להדליק בחלון אף דהוא למעלה מ' טפחים דהעיקר הפרסומי ניסא * מרפסת אי דינא כחדר או
דינא כחצר * באיזה חלון ביתו ידליק נר חנוכה * הדלקה בפתח ביתו מבחוץ או מבפנים *
טפח הסמוך לפתח במקום דיש כמה חנוכיות * נר חנוכה בחלון אך גבהו למעלה מעשרה מהו
* אם בתוך החלון מונח המנורה פחות מ' טפחים חשיב למטה מ' * עשרה טפחים אי הוה
מהמנורה או מהלהב * למעלה מכ' אמה בהמשך הרחוב * בדין בית למעלה מכ' אמה אבל
מהמשך הרחוב גובהו פחות מכ' אמה * מהיכן מודדים הכ' אמה * יש לו ב' חלונות אי צריך
להדליק ב' פעמים * הנהגין להדליק בפנים אם חייבים להדליק בחלון * חצר משותפת אם
מהני להדליק שם * הדלקה במרפסת

הדלקת נ"ח על פתח החצר קסז

הדלקת נ"ח על פתח החצר אף שאין לו בעלות בחצר * הדלקת נ"ח בימין הכניסה כשאחרים

מקום הדלקת נר חנוכה בחו"ל בזה"י

מקום הדלקת נר חנוכה בחו"ל בזה"ו קעה

בביאור הטעם דלא הדליקו בזמן הראשונים בחוץ אף דלא היה זמן סכנה * מכאן נראה שמשום חשש איבה הגורם פיקו"נ ידחשבו דאנו סבורים דה"ר שלנו * בביאור החילוק בין תקנת קידוש בליל שבת לתקנת חזרת הש"ץ אף דכולם בקיאים היום ומבאר דעיקר התקנה שייך במי דלא כוון בתפלתו * בארץ ישראל העכו"ם יודעים דהיהודים מחזיקים דהוא שלהם וע"כ ליכא חשש איבה מיוחד בהדלקה בחוץ * למעשה בחו"ל בישובים דגרים שם ישראל לבד יש להדר להדליק בחוץ * בדברי המ"ב דאף המדליקין בפנים בחו"ל צריכים להדליק בחלון כדינא דגמ' במדליק בפנים * דברי הגר"א דהכוונה מניחה בחלון היינו נגד החלון למטה מ' טפחים

הדלקה בחוץ בחו"ל

הדלקה בחוץ בחו"ל קעז

מבאר דהחשש אינו בכל פעם דמדליק רק דחששו דע"י ההדלקה יבואו לידי תקלה * מבאר גדר מחודש דמעיקרא לא תקנו חז"ל אלא במקום דרשות הרבים דישראל * אף בליכא חובת הדלקה ברשות הרבים נשאר חובת פרסומי ניסא וע"כ מדליק בחלון * יסוד הנידון היינו אם בשעת הסכנה בטלו תקנת פרסומי ניסא לרבים * בחז"ל ביישובים יהודים דגם הרחוב של היהודים מ"מ יש לומר דלא פלוג * אין שייך לא תתגודדו

בדין הדלקת נר חנוכה בחוץ בזה"ז בארה"ב קטש

בנידון מקומות באר"ב המיוחדים ליהודים אם יכולים להדליק ברה"ר ממש * לכאורה כל גדר התקנה נשתנה ועיקר חובת ההדלקה היינו הדלקה בפנים * בארץ ישראל לעולם לא הדליקו דוקא בפנים וע"כ חזרו להדליק בחוץ * יש לחלק מגמ' דר"ה דדוקא התם הוה תקנה קבועה של חכמי הש"ס * יש לומר דדבר דנתפשט הו"ל תוקף של תקנת ב"ד * בחור"ל דהשקיעה מאוחר צריך להקדים מיד בתוך חצי שעה

הדלקת נ"ח על פתח הבית לרשות הרבים בזה"ז קפא

בביאור מה דבטלו חובת הדלקה בחוץ דהרי אין היום חשש סכנה * מביא ד' הגריל"ד דהתיירו לעשירים לעבוד בשביעית דלא יבואו העניים לירי סכנה וכאן חששו דיהיה מקומות דיבואו לירי סכנה * דברי תה"ד דבמקום מצוה חיישינן טפי לגנאי ופסק דבבית עכו"ם ידליק רק נר א' ושמש א' * בעובדא דהתיר הגר"ס בזמן מגיפה לכל העיר לא לצום ביוה"כ * מבאר דאף הכ"ד בוילנא דלא הסכימו לפסק זה היינו משום חומר איסור כרת דיוה"כ * מבאר בזה ההיתר להדליק אחר הזמן משום דבטלו חובת הדלקה לבני רה"ר * בחלון היום חסר בפרסומי ניסא דסוגרים החלון וע"כ מול הפתח עדיף * ד' הפמ"ג דסמוך לפתח ופחות מעשרה עדיף מנגד החלון וד' המ"ב * סיבת התקנה אינו מפני סכנת נפשות רק סכנה דישברו המנורה ולא ידלק חצי שעה * מביא דברי רש"י דהסכנה בזמן אידם לא היה סכנת נפשות רק דהיו מכבים הנרות * בחו"ל לא החזירו המנהג להדליק בפנים משום דחששו מטענות הגוים * בעיה"ק אין שייך חשש זה וע"כ החזירו עטרה ליושנה * אף במקומות דעכשיו אין סכנה חוששין דיחזור הסכנה * המדליק

מלך בן שבע * אם נקדם להלך בן יצן אז בן שבע * מלך בן שבע *
אם נקדם בן שבע אז בן יצן * בן יצן * בן יצן * בן יצן *
אם נקדם בן שבע אז בן יצן * בן יצן * בן יצן * בן יצן *
אם נקדם בן שבע אז בן יצן * בן יצן * בן יצן * בן יצן *
אם נקדם בן שבע אז בן יצן * בן יצן * בן יצן * בן יצן *
אם נקדם בן שבע אז בן יצן * בן יצן * בן יצן * בן יצן *

The image shows a close-up of a handwritten manuscript page. The text is written in a cursive script, possibly Hebrew or Arabic, with some words in red ink. The handwriting is dense and flowing, and the text is arranged in a single column. The page is slightly aged and shows some wear.

[illegible]

--	--	--	--

11/11/2011 8:28 AM 11/11/2011 8:28 AM 11/11/2011 8:28 AM 11/11/2011 8:28 AM 11/11/2011 8:28 AM

הוא יצא מרעבו בהדלקה בפנים * גם בזמן דעיקר התקנה לפיכך יצא מוקים זה
בהדלק בתוך ביתו * גם לשי' התוס' והרמ' דאחר זמן דכלה רגל בן השוק בשלה המה
מסוג וכן צורת הקנה חזיל * בהדלקה בפנים לא שינו חז"ל צורת מצות הדלקה וק"ל
המצוה מיוצג * בזמן מן הגרמ' דס"ל דשינו את צורת מצות הדלקה גופא * והנה
רמ"ב דס"ל ובהדלקה בתוך ביתו לא יד"ח * מבאר דבהדלקה של פרסומי ניסא הוא נש
עצמה * לזמן הגמ' מצוה להניחה כו' נראה דהיינו תוספת במצוה ולא עיקר המצוה

בפנים בזמן הגמ' אם יד"ח * כמה ראיות דאין יוצאים בהדלקה בפנים קודם שעת ההלכה
בלשון הרמב"ם נראה דלא יד"ח בהדלקה בפנים * ראייה משיטת הרשב"א דהדליק בפנים
יד"ח ומבאר דהרשב"א לשי' דפרסומי ניסא אינו מעכב * בשיטת הרמב"ם מבואר דפרסומי
מעכב וע"כ א"א להדליק אחר זכלה רמ"ה * יתכן דאינו ראייה דמ"מ זהו שיעור דהרשב"א
ההדלקה * גדר הפסול בהדלקה למעלה מכ' אמה הרי פרסומי ניסא אינו מעכב * מבאר
הפסול בלמעלה מכ' אמה אינו משום חסרון פרסומי ניסא רק כך תקנו חז"ל * מיישב
התוס' בלשון הגמ' דא"י פסולה והק' התוס' דליתני ימעט * מבאר בזה שי' הטור דאין
דפנות מגיעות לסכך מהני בסוכה לא מהני

מנהג החסידים ואנשי מעשה בהדלקה בחוץ בזמן הזה

פשטות לשון הב"י נראה דבאר"י נהגו להדליק בחוץ * מביא ד' חכ"א דהוכיח דמנהג
היה להדליק בפנים * דוחה דאפשר אצל האר"ז"ל היה פתח הבית ממש ניכר לבני רשות
* מבאר דנהגו להדליק בפנים כשהגיעו לאירופה דחששו דהגוים יחשבו דאנו כובשים
* לשון המגילת תענית דאם מתיירא מהלצים דישיברו המנורה וזה שייך גם במקומות
* י"א דבזמנינו עיקר התקנה הוא לב"ב וע"כ המדליק בחוץ לא יד"ח * קשה לומר
למעשה בשעת ההדלקה וראים הנרות * למהדרין ראוי להדליק בב' מקומות

מהדרין מן המהדרין

ביאור מנהגינו דכ"א מבני הבית מדליק

בדברי התוס' וליכא היכר בהדלקה דב"ב ותמוה דהרי כל אחד יכול להדליק בפניו *
דאחר דכבר יצא ב"ב יד"ח בהדלקה דבעה"ב וע"כ שייך רק דבעה"ב ידליק כמנין ב"ב *
הגמ' מבאר דעיקר ההידור היינו דבעל הבית ידליק עבור ב"ב * בד' הגר"א דהו"ס
דלעמא דיהיב היכר למנין הימים * תמוה בדברי הגמ' מפורש דלכ"ע איכא לטעמא
היכר הימים * במי דאין לו בנר ג' רק ב' נרות * בכבה נר אחד אי שרי לכבות שאר הנרות
מנר אחד * לפ"ו אין לכבות הנרות אחר חצי שעה דמתקיים המצוה כ"ז דלא כלה וגל כ"ז
היינו שבע וחצי * לדעת כמה פוסקים בטלו חובת הדלקה בחוץ ודין הדלקה היינו כמנ
לבד וע"כ מדליק מאוחר ולהגר"א דין כרמ"ה נכלל בעיקר התקנה * גם להשי' דבזמן
בטלו חובת הדלקה בחלון הוא הידור במצוה דיסוד מצוות חנוכה הוא פרסומי ניסא

ביאור שיטת הרמב"ם במהדרין וממה"מ

מבאר דאיכא ב' עניני הידור א' בגוף המצוה דמדליק כפי מנין הימים ב' בבני ביתו דמנ
המצוה גופא * ביאור בדברי הרמ"א דכל אחד מדליק * היום דאין מדליקין על פתח הבית
ל"ה חובת הבית רק חובת גברא * ב"ב יוצאים יד"ח רק במה דמדליק בשמן של כלה
לדבריו המדליק בחוץ לשי' רש"י אינו יד"ח וראוי להדליק גם בפנים

עוד בביאור מנהגינו דכ"א מבני הבית מדליק וגדר מהדרין . . . קצד

פסק הרמ"א כהרמב"ם ותמיהא דמדוע מדליקים גם בני הבית * הרמ"א פסק דכל אחד ידליק
כדעת הרמב"ם ותמוה דשיטת הרמב"ם היינו דבעה"ב מדליק כמנין ב"ב ולא דכ"א מבני הבית
מדליק * ד' הגר"ז בביאור שי' הרמ' דבעה"ב לבד מדליק דאחר דיד"ח אין שייך הדלקה להידור
לבד * בביאור שיטת הרמב"ם בדין הידור מצוה * מבאר בדברי הגר"ז דהגדר היינו דב"ב אין
מתכוונים לצאת בהדלקה דבעה"ב * מבאר בשיטת הרמב"ם דהיינו בזמן דמדליקין בפתח הבית
דחובת הדלקה הוה דוקא על הבית * מבאר דבזמן התקנה אם כל אחד מדליק אין כאן הידור
מצוה רק תוספת מצוה * חקירה בהידור דנר לכל אחד אי הוה הידור לבעל הבית או גם לבני
הבית * המשתתף בפריטי אי מקיים מצוות הידור ומבאר דרק אם הוסיף שמן * לשון המגילת
תענית דמדליק עבור בני ביתו הקטנים נראה דהוא הידור לבעל הבית * הוכחה מדברי הרמב"ם
דמביא מנהג ספרד דס"ל דההידור הוא לבני הבית ולא לבעל הבית * בלשון הרמב"ם מבואר
דנר הוה חובת בית לבד * בביאור שיטת הרמב"ם בגדר מהדרין * ביאור ד' הגר"ז דמדמה
שי' הרמ"א במילה לשי' חנוכה אף דבחנוכה מתקיים מצוה בפנ"ע * מבאר דבחנוכה נמשך קיום
המצוה כל זמן דלא כלה מן השוק וה"ה במילה כ"ז דהוא נימול מתקיים המצוה * שי' הרמ"א
דחזור היינו משום דכל זמן דעוסק במצוה נחשב דלא נגמר המצוה וכן בנ"ח דבני ביתו לא
הדליקו * מבאר שי' הרמ' דעיקר הדין דבעה"ב מדליק דבזה ניכר דהנוספים הם להידור לבד
* בדין הברכה של בני הבית על ההידור לבד * בנידון אי בנ"ח שייך לומר הידור מצוה עד
שליש במצוה או דשייך רק בנוי בגוף המצוה * בחי' הר"ח בב"ק דהכוונה עד שליש היינו רק
בממון דבא מיגיעו משא"כ בממון שלא מיגיעו רשאי להדר יותר משליש * מחדש דדברי הרמ'
בזמן דהדליקין בפתח הבית דהוא חובת בית משא"כ היום הוא חובת גברא * המדליקין על פתח
הבית ראוי להם לצאת המצוה כעיקר דינא להרמב"ם דכולם יוצאים מבעל הבית * בדברי הרמ"א
דלשיטת הרמב"ם מברכין על הידור לבד

בגדר הידור מצוה בנר חנוכה . . . רב

חלוק גדר הידור מצוה דנר חנוכה דהוא הידור בגוף המצוה משא"כ כל הידור מצוה וע"כ מוכר
כסותו * בחילוק לשון הרמב"ם בין מהדרין ומהדרין מן המהדרין * מיישב לפ"ו מנהג הספרדים
דלא נהגו בהידור דבני הבית. * בביאור מה דלא נהגו כן לקיים המהדרין מן המהדרין * ביאור
שיטת הרמ' בערי ספרד משום דלא דרו בחצרות ומבואות וע"כ הוה ההידור של מנין הימים *
היום דכל אחד מדליק בחנוכה לבד יש שייך היכר לכל אחד מבני הבית

בגדר דין הברכה על ההידור . . . רג

סוגיית הגמ' בשבת לענין מהדרין וממה"מ ומח' תוס' והרמב"ם אם ההידור דכל אחד מדליק נר
אחד או בעל הבית מדליק כמנין בני הבית * תמיה הגליא מסכת דהרמ"א דכ"א מבני הבית
מדליק כמנין הימים הוא דלא כהתוס' והרמב"ם * ביאור מרן הגר"ז דהרמב"ם לשי' לענין הידור
מצוה במילה * תמיה בדברים דמ"מ איך שייך ברכה על הידור * מבאר דאחר דתקנו להדליק

אם יכול להדליק מתחילה גם למאורי האש וגם לחנוכה * במאורי האש דין דמדליקין בחדר מואר לא נחשב להאיר וראוי לכבות האור מקודם * בירושלמי מכאור דין הדלקה ברוב היוצא מן הפתילה הוה בשבת ולא בנר חנוכה * בקו' האחרונים דמכאור בגמ' דבלא הדלקה ברוב היוצא לא חשיב כלל הדלקה * מצוי דאחר דסיים ההדלקה מושך ומתקן הפתילה ולולא התיקון היה כבה ויש לחוש דחסר בהדלקה * לדעת הבית הלוי יכתן דכה"ג חשיב דהדליק בהטיה ולא בהדלקה ולא חשיב הדלקה

שמינים הכשרים לנר חנוכה רלז

מבאר דגדר החסרון בנרות שעוה דרק בנר של שמן אמרינן יש בילה ושייך הדלקה עושה מצוה * מכאיר ראייה לזה מהל' יו"ט דאסור להסתפק מהשמן אמנם שרי לחתוך מנר של שעוה * בדברי הרמ"א דנוהגין להדליק בנר של שעוה

קיום מצוות נ"ח באור או בזמן רלד

בחידוש הגרש"ס בקערה מלאה שמן דדוקא אם הדליקו בב"א יד"ח * מבאר דהנידון תלי בגדר המצוה אי תלי באור והשמן הכשר או להיפך * מבאר דהראשון אסר בהנאה רק שמן של חצי שעה והשני הוסיף עוד חצי שעה * להמבאר גם בשמן גזול יוצא יד"ח דהמצוה הוא באור ותמורה מדין אכנסא דצריך להיות להשתתף בפריטי * מבאר דרק כדי להצטרף למעשה ההדלקה צריך שלו אמנם המדליק עצמו לא בעינן שלו

בדין שמן דשהה מתחת למיטה רלז

חידוש דדין ממשקה ישראל פוסל בקרבנות ולא בכל המצוות

בדין שמן שריפה רלז

ברמ' מפורש דלכתחילה לא ידליק ובדיעבד כשר * מבאר טעם האיסור דמצוות לאו להנות נתנו הוא רק בדיעבד * תמה דבשמן שריפה אין איסור הנאה לישראל דלא צריך לכבותו רק איסור לכלות השמן * מבאר גדר ההיתר בדיעבד דכמו דהתירו לכתחילה משום מצוה דרבים במקום מצוה לא אסרו כלל * אם כה"ג דאין משתמשים בו גם אחר חצי שעה מותר

שמן של שביעית בדיעבד אם יד"ח רלז

שמן שביעית אסור בהדלקה דאין בזה הנאה * מדליק בשל שביעית אם יוצא יד"ח * שמן של נכרים בשביעית

שמן זית דנכרים דשביעית לאחר הביעור מהו לנר חנוכה רלח

שמן של עכו"ם בשביעית אחר זמן הביעור * אף אי נוהג קדושה בשל נכרים דין ביעור אינו נוהג * בליכא חובת ביעור אסור להדליק לצורך מצוה וצריך דוקא הנאה * גם המקילים למצוה

דין שמן זית שבזמניו שמעורב בהם שמן היוצא מהגרעין אם אמר דבמל' השמן מהגרעין רלז

ד' הרמ"א דמצוה מן המוכרח להדליק בשמן זית דהוא דומה למקדש והערה בסוג השמן דטוחנים גם היוצא הגרעינים * מבאר דלא מהני ביטול מרוב מד' העיו"ט דרוב לא מהני ביטול מעלה * מבאר טעם נוסף עפ"ד המרדכי דבדבר המעורב מתחילת ברייתו לא מהני בזה ביטול * ד' המלי' לענין חלב בכך פקעה רצא אחד מאבריה דכ' דשעת ביאת החלב היינו כשר דיוצא מהבהמה * שעת ביאת השמן חשיב רק אחר הסחיטה וע"כ אין שייך ביטול * ד' מחודש דהיתר בהיתר לא בטל והוכחה לזה משיטת התוס' * למעשה יתכן דאף אי לא נהגו זית מ"מ כיון דיש לו כל התכונות של זית כשר להדלקה במקדש * תלוי בנידון אי שמן של כשר דשם נמי יש לו התכונות של זית * מה דהק' על הגר"ח מדין חטים שבאו ע"י עבים דשם הכוונה דגדלו שם במהירות * בנידון אם שמן היוצא מכתישת הגרעינים כשר למצוה למעשה שמן זית כשר הוא כשר ומהודר רק יש מעלה בשמן המופק מזיתים ללא הגרעינים הידור מיוחד להשתמש בשמן שגדל בארץ ישראל דיש בזה קדושה מיוחדת * מעלת ההדלקה בשמן זית

הדלקה מתוך מנורה, שמני זית המצויים כיום רלז

במפרשים כ' דטעם דשמן זית עדיף היינו משום דבו נעשה הנס ותמורה דבגמ' מפורש דהוה משום דצליל נהורא * דברי החסד לאברהם דיש דין להדליק מתוך כלי ממש ובנר שעוה כ' כלי לא יד"ח * לדינא נראה דכלי אינו מעכב רק ראוי להדר בזה * מבאר כוונת הגמ' דהוה דשמן שומשמן עדיף טפי משום דמשיך נהורא טפי וקמ"ל דצליל נהורא הוא מעלה גזולה * מנורה יפה הוא הידור לכ"ע * בנידון השמן זית המצוי היום דמבשלים אותו וראוי לו בשמן זית כתית * למעשה בשמן היום מוספים קצת חומר וראוי להדר בשמן טבעי לגמרי

בנידון שמן קרוש רלז

למעשה כיון והדלקה עושה מצוה בשעת ההדלקה ראוי דכל השמן יהיה ראוי להדלקה * יש לדון דחשיב פנים חדשות ולמעשה כשר דלא כשר בנרות שעוה ומ"מ אינו מהודר * ד' שייך לומר דמטעם ספק דרבנן לקולא הותר לכתחילה דמ"מ אינו "הידור במצוה" * עיקר כוונת נר חנוכה היינו כשמקומה בכל פרטיה ודקדוקיה

הדלקה בנרות שעוה רלז

אף דאין השמן זית דהיום דומה לשמן זית דמקדש מ"מ בעינן שם שמן * ראייה מהאיסור לנר מאורי האש על נ"ח משום דהוקצה למצוות ותמורה דהרי לא הודלק להאיר * מוכרח דבשמן המצוה להאיר ולא בהדלקה וע"כ מהני למאורי האש לולא טעם דהוקצה * מבאר דכאן דהוה

ראוי לקיים מצוה מן המובחר * בדולק יותר מחצי שעה אין שייך מצוות לאו להנות נרות
 חידוש דאם היה אצל מי דנוהג היתר בשל נכרים לא נאסר בזמן הביעור והוא כאנוס * להנות
 אף במיקל בשל נכרים נראה דראוי להפקירו בפני שלשה ונכון להמנע לגמרי

לכם בשמן דני"ח

משתתף בפריטי בני"ח

ד' האחרונים דצריך להוסיף שמן בשביל האורח * חידוש דתקנת חכמים של שיעור חצי
 לשמן הוא להדליק עבור בני הבית לבד וע"כ לאורח צריך להוסיף ע"ז * הוספת מעות דאנוס
 לא מהני דהרי בעי ליתן עבור השמן הדולק חצי שעה וע"כ דהגדר היינו דיש לו שייכות לנר
 * מביא לשון האגודה דצריך להוסיף "כל מה שיתן חבירו" * תמה בדברי האחרונים דהם
 ס"י האגודה ולא ב"י דהיינו להוסיף מה דנשתתף * מבאר לשון הגמ' משתתפא בפריש"י וסב
 דהיינו דוקא פרוטה דאין ענין להוסיף יותר * שיעור ההוספה להאגודה היינו דוקא לפי ההנהגה
 דהאורח משתתף * תמיהה האין מהני נתינת פרוטה הרי מעות אינם קונות ומביא הש"י דלמ
 מהני והשי' דמהני רק דיכול לחזור בו * להחולקים על האגודה דין השתתפות בפרוטת
 מדין ממון רק דיהא שייך להמצוה * בדברי הר"ן דמברכים להדליק משום דצריך להדליק
 עצמו ומבאר דאין כוונתו משום לכם רק משום דשליחות בני"ח צריך בשלו

אורח שנתנו לו רשות להדליק בשבילו הנרות חנוכה, והדליק אף עשה מקורם קנין בשמן אי יצא יד"ח

ד' הרין דמדליק בעצמו ל"ב לכם ורק בשליח צריך לכם וד' הפסוקים דבעי לכם * ד' חמ
 דהמתארח בבית הוריו צריך לעשות קנין גמור בשמן ופתילות * מבאר דאף אי בעינן לכם
 א"צ קנין גמור וסגי בנתינת רשות * ד' השו"ע דנתן לחבירו טלית מצויצית כיון דודאי
 כדי לבדן חשיב דנותן מתנה ע"מ להחזיר * מבאר עד"ז בני"ח דכיון דנותן לו רשות לק
 המצוה חשיב כנותנו בכל דיני הקנינים * אף דליכא מעשה קנין מבואר בתוס' דכה"ג דה
 גמ"ד מהני בלא מעשה קנין * עוד י"ל עצם ההדלקה חשיב מעשה קנין

אם נרות חנוכה או בנרות שבת בעינן שיהיה לו בעלות בנ

בנידון אם צריך דכל אחד מהשותפים יהיה לו שיעור שוה פרוטה * בדין לכם מפורש בנ
 דק כשיש לו שו"פ חשיב לכם * מבאר דחלוק כה"ג דיכול להשתמש בזה דסגי בפתוח סמ
 * בסוכה דאי אפשר לכולם בפועל לישב שם ע"כ צריך דוקא בעלות בשו"פ * מיישב ה
 המנחת חינוך אין יד"ח בערבות פחות משו"פ דחסר בלכם * מבאר דחלוק גדר הבעלות בנ
 דבעינן "לך משלך" משא"כ בחנוכה בעינן שייכות לבד

בדין טעה והדליק במנורה של חבירו

בחור הדליק בטעות במנורה של חבירו ומתחילה כעס עליו ואח"כ מחל לו אי יד"ח * אם שין
 בזה מצוה הבאה בעבירה * בדברי השו"מ דכיון דאוסר השמן בהנאה זה נחשב שינוי מעשה
 * יש לדון דהכא אינו גזלן רק מזיק * בעיקר דין הוקצה למצותו יש לדון אי חשיב חפצא
 דאיסורי הנאה או דהוה דין על הגברא לבד * מבאר דמדליק בשוגג לא נחשב עבירה דאינו
 רוצה לקחתו כלל * בדברי התוס' בסוכה מוכח דגם גזלן בשוגג הוה מצוה הבאה בעבירה *
 מביא ד' המחנ"א דלהכס"מ אף אי נימא דגזלן בשוגג לא הוה גזלן באכלה הוה כגזלן * עוד
 יתכן דכיון דבמעשה ההדלקה מתחייב לשלם מדין מזיק בשוגג בזה גופא חשיב מצהב"ע *
 י"ל דבבהול לעשות מצוה ל"ח מצהב"ע * למעשה ראוי לחוש וידליק עוד פעם בלא ברכה

דין הפתילות

החלפת פתילות כל ערב

דברי הפוסקים אם ראוי להחליף הפתילות כל ערב דפתילות ישנות יותר נוחות להדלק * במקדש
 הוה חובת החלפת פתילה וע"כ נהגו להחליף בכל יום * ד' מרן הגר"ז בגדר חובת החלפת
 הפתילות * לפ"ז דין החלפת הפתילות אינו מדיני ההדלקה רק מדיני מצוות דישון דליכא כנר
 חנוכה * לבד מהחלפת הפתילות הרי איכא דין דמתקנה והיינו להסיר החלק השרוף * הפתילה
 חשיב חלק מהמצוה וא"כ הוא בכלל הידור מצוה * בד' החזו"א דמדליקין בנרות שעה אין
 לבעל להבהב הפתילות מקודם * בענין עובי הפתילות * שיעור השמן לחצי שעה אי תלי בשמן
 או בפתילות * 03 שריפת פתילות נרות חנוכה שנשתיירו

דין הדלקה בכלי

הידור להדליק בכוסיות מכסף * בכלי חד פעמי לנר חנוכה * בדין הדלקה בכלי דוקא * כלי
 שאינו יכול לעמוד עד שוליו אינו נחשב כלי * אינו דומה לדין כלי לנט"י דכאן צריך כלי דומיא
 דמקדש * עוד נראה דשם צורת התשמיש הוא כשמחזיקו בידו וכאן שימושו בכלי נוסף אין לו
 כלי בפנ"ע

דיני הברכות

בגדר תקנת הברכה על הדלקת ני"ח

בדברי היעב"ץ דהברכות בני"ח אינם ברכות המצוות רק חלק ממצות פרסומי ניסא * מבאר
 דסברא זו שייכת בברכת שעשה נסים * בברכה מקיים עיקר המצוה של הפרסומי ניסא וחובת
 השמחה בשעת הברכה * בדברי הגמ' היכן צונו בלא תסור ותמוה מדוע דוקא בחנוכה מקשינן
 היכן צונו * עיקר מלחמת היוונים נגד קדושת חכמי התורה דטענו דהתורה שכלית * ענין תקנת
 נר חנוכה הוא להדגיש כח קדושת חכמי התורה * חז"ל קבעו שמונת ימי חנוכה אלו - להורות

דאן מברכט בע"ש הדינה רק בומנה * ב'ר' הצפנת פענח דבומנינו בטלה חתונה
 * יעבב במעשה לענין הולקת נ"ח * מבאר דהיום אפשר לברך דספיעת שלום
 משא"כ במעשה דל"ן * דין ברכת הוצאה אחר חצי שעה

הדלקה ברוב היוצא מהפתילה

תקין מתילה כשאין האש אחוזה בה כראוי

והקין בלשון המ"כ דאם האש לא נאחזה יפה לא יתקנו רק יכבה וידליק והולקת
 * מבאר דאם לא נאחזה האש יפה אין נחשב חסרון בהדלקה רק דלא נעבר ההולק

דין הדלקה ברוב היוצא מן הפתילה

יש לומר לא להניח האש עד דאחזה הפתילות יפה * אף והעיקר הפרטות נעשה כן
 והולקת במקדש ובענין מעשה הדלקה * בפתיחה בחולה לא בני דהב רק דקלם
 מר שבת ויטעו שלום בית יש דין דיארי היטב משא"כ ב'ר' הניחה בשרו ב'ר' *
 ודין ובענין חטא ומקדש יש להקפיד בה

צוות ההדלקה דבר הנזכר

מסודר ודין ההדלקה נעשה מצוה אין להניח הנזכר בהפתיחה עד דאחזה
 ד' הנזכר ב'ר' שבת דבעי רוב היוצא מן הפתילות ד' הפתילות דהוא כשרה
 מבאר אף ד'ר' שבת כשרה נעבב גור המעקה דהוא דקלם דין ההדלקה דהוא
 והולקת עשה מצוה כדאי צריך להקפיד בה

בית דין קדום דדלק רוב לא ידחה

בדיוק לשון הביאור הלכה אם יוצא בדיעבד בסילק ידו קדים ודיים ההולקת
 בלשון המהרי"ם כונה * מבאר גור הדין דבעי לא לסלק ידו קדים גור ההולקת
 ההולקת ואש נחשב מעשה בסילק ידו * מבאר דאח"כ ידיו אעבב מפסיד מכלל
 ההולקת דהוא בענין חטא ומקדש * בביאור דברי המהרי"ם בירוש * הקדמה ב'ר' *
 מוכיח א' היה משום חשש דיכבה או משום דבלא"ה חשיב כהווערה כאלו *
 שלחבת טלה מאלה במעוה * בביאור שיטת רש"י עה"ת ודברי המהרי"ם ב'ר' *
 מ'ר' דין דין בהולקת ודין בהעלאת * בדברי הגור אריה בזה דנראה דדעיקר הדין
 הראיה * בדבר המלבי"ם ולשון להעלות היינו שהשלהבת עולה מעליה * בדברי
 ההולקת וזמא דמנוה * דברי לבוש האורה ודין זה הוא משום כבוד המצוה וד'
 הלהב מידו * מבאר דמונת הלוש היינו להידור בעלמא * מבאר דדוקא גבי מצוה
 דת דן ולא היה חשש דיכבה משא"כ בשמנים דילן מבואר בגמ' דקיים חשש ד'
 דין זה ולא יסלק ידו הוא להידור מצוה ולא מעכב * בדברי הירושלמי דנראה דה

תשובות

תוכן הענינים

והנהגות

כג

בעינין הדלקה ברוב היוצא מהפתילה * בדברי הפני משה בביאור דברי הירושלמי * בנידון אם
 הירושלמי נחלק עם הבבלי בזה * עד"ז ביאור דברי המהרי"ם ברונא דבעי רוב היוצא מן הפתילה
 הוה משום החשש שמא יכבה * מבאר דכוונת המהרי"ם ברונא היינו בפתיחות דאין נמשכים יפה
 דבהא בעינין להדליק היטב * למעשה בהדליק קצת ואח"כ הובערה א"ת לחזור ולהדליק וכ"ש
 בברכה דספק ברכות להקל

דיני השמש

רפז

זמן הדלקת נר השמש כשמדליק הנ"ח בשעת הסכנה על שולחנו בביתו * הטעם דשרי ליהנות
 מאור השמש כשהוא מאיר יחד עם כל הנרות חנוכה * כוסית שנשאר בו שיירי השמן מאתמול
 להשתמש בו לנר שמש * אם יש ליוזר לא להשתמש בשיירי השמן להדליק בהם למחרת השמש
 * מביא המשנה בתרומות דמבואר דדבר דלא חשיב בטל איסורן וא"כ ה"ה בנ"ח * בהוסף
 עליו שמן חדש בודאי בטל ומותר

כלה רגל מן השוק

בביאור הזמן שתכלה רגל מן השוק

יש מהדרין להניח שמן עד חצות הלילה דבנ"א מצוים אז ברחוב * יש מקום לומר דאדרבה כיון
 דנמשך הרבה זמן מעיקרא לא תקנו חז"ל דידליק זמן מרובה * הנהגת מרן הגר"ז לא היה
 מדינא רק כעין קידוש ה' * עיקר השיעור היינו לפי רוב בנ"א * הידור מצוה הוא להשאיר
 הנרות אמנם אי אפשר להדליק מאוחר * ביאור ענין ההדלקה בשיעור חצי שעה גם אחר דתקנו
 חז"ל להדליק בפנים * דברי גאב"ד אונגוואר דמעיקר המצוה היינו להשאיר אצל הנרות חצי
 שעה כמפורש במקור חיים * ד' הב"י דאם לא התנה על הזמן הוקצה כל השמן * עד"ז יש
 לחוש אם חוזר ומדליק הנרות לאחר חצי שעה יש לחוש דאסור דהרי אינו מקיים מצווה והשמן
 הוקצה למצוותו * אף דמצוות לא להנות נתנו אפשר לא חשיב מצוה דאין עליו חיוב זה *
 בשיטת הבית הלוי דרך בדבר דהוא חיוב גמור אמרינן מצוות לא להנות נתנו * שי' המל"מ דגם
 במצוות לא להנות נתנו זהו דין רק בדיעבד * בדברי הרמב"ם דזמן ההדלקה הוא כחצי שעה
 או יתר

שיעור שמן בנר חנוכה היום

רצג

בזמנינו דמצויים אנשים ראוי לשים שמן דידלק זמן מרובה * אין צריך להחמיר עד שעה דיש
 אנשים ברחוב דעיקר המצוה תכלה רגל "מן השוק" * מעיקר הדין יש להדר להדליק בתחילת
 הזמן בדיוק דהמצוה דיאיר או עד דתכלה רגל מן השוק ולבד מזה הוא שיעור בשמן * עד"ז
 שיעור עד שתכלה רגל מן השוק הוא שיעור בשמן וע"כ גם בהדליק מאוחר צריך לשים הרבה
 שמן

הנהגות ודיונים

גדר שקיעת החמה שם

הדלקת נר חנוכה אחר מעריב * נחלקו המנהגים אי מדליקין קודם מעריב או אחר מעריב דק"ש
הוא תדיר וקודם * מבאר דמי דמתפלל מעריב בקביעות זמן רב אחר השקיעה ידליק מיד תדיר
ואינו תדיר הוא רק בעומד לקיים שניהם * מוכיח כן דאל"ה אסור לקיים שום מצוה אחר זמן
תפילת מנחה או מעריב * מבאר דנ"ח שהוא פרסומי ניסא עדיף מתדיר ורק באפשר לקיים שניהם
עבדינן תרויהו * מבאר תדיר ושאינו תדיר היינו דוקא כשהולך לקיים עכשיו שני המצוות
ובמתעכב אינו שייך תדיר ושאינו תדיר

זמן הדלקה בערב שב"ק**זמן הדלקה בע"ש שם**

חובת ההדלקה בערב שבת מיד קודם שמקבל שבת * התרומת הדשן ראוי להדליק דוקא סמוך
לשקיעה דדוקא כה"ג חשיב אי אפשר בענין אחר * עוד חידושי דינים מספר מקור חיים

הזמן דהדלקת נ"ח בערב שבת שם

בדין הדלקה ארבעים מינוט קודם השקיעה * דוקא בחצי שעה חשיב סמוך וע"כ נכון להדליק
ק חצי שעה קודם השקיעה * מבאר דגם במקדש הדליקו מעט קודם השקיעה * שיטת היראים
דראוי להדליק משהחשיך קצת דיהא ניכר * בארבעים מינוט לא חשיב סמוך לזמנה * ד' הגר"א
להדליק רק סמוך לשקיעה * בעיקר המנהג להדליק קודם ארבעים דקות * בלוח ארץ ישראל
זביא דיש מאחרים ההדלקה בע"ש חנוכה * יש להזהר לא להגיע לידי חשש חילול שבת

ענין זמן ההדלקה בערב שבת שם

שיטות הראשונים בזמן ההדלקה בע"ש * דעת התה"ד דע"ש מעיקרא תקנו הזמן קודם שב"ק
מבאר דראוי לקבל שבת מיד אחר הדלקת נ"ח

נהג ירושלם עיה"ק בזמן קבלת שבת בע"ש שם**זמן הדלקה במוצ"ש****דלקה במוצ"ש קודם הבדלה שם**

מוצ"ש אם נר חנוכה קודם הבדלה * למעשה אם יכול להבדיל מיד יבדיל וידליק ואם מתעכב
ליק מקודם ואח"כ יבדיל * ד' מרן הגר"ז דאם אביו הגר"ח היה רואה ד' האשכול היה מזודר
תר להספיק גם להבדיל

זמן השקיעה לענין נר חנוכה

כחור דעת רבינו הגר"א אי צריך להדליק מתחילת השקיעה או סגי עד זק"ש
המשה רב נראה דא"ע להדליק מיד עם השקיעה * זמן שקיעת החמה למי
מבאר דזמן השקיעה לענין נר חנוכה חלוק דבעינן בזה משתשקע החמה * דה"ל
מז"ל דהדליק אחר השקיעה קודם ששקעה לגמרי * תמיהה בעיקר דה"ל
ד' להדליק אחר

דיני בן ישיבה

אם פתח בנין פנימיית הישיבה הוי כפתח ביתו לנר חנוכה תמו

מקום ההדלקה בבן ישיבה * בבן ישיבה עיקר חובת ההדלקה הוא בחדר דיין בו דהוא עיקר
בביתו * בחור ישיבה ואברך איפוא מדליקין נר חנוכה * בדין בחור שאוכל בישיבה וישן
בביתו

הדלקה בחדר אוכל או בחדר שינה תיז

מלקו הפוסקים בבחורי ישיבה אם ידליקו בחדר אוכל או בחדר הפרטי * יש בחורי ישיבה
מהדרין לאכול הסעודות בחדר * מבאר דיתכן דלא מהני דעיקר הדין לאכול בחדר זהו משום
זהו החדר החשוב * עיקר דין הדלקה הוא בחדר הפרטי דזהו עיקר דירתו * דברי הט"ז דעיקר
חובת ההדלקה בבחורים היינו במקומות דלנים שם * בעלי בתים צריכים להדליק בסלון אף
בכל השבוע אוכלים במטבח * מתאכסן בבית מלון אם מדליק בחדר אוכל או בחדרו * אם
יש ענין לאכול בחדר בחנוכה מערב חנוכה * בחור ישיבה ספרדי אם נפטר בהדלקת אביו *
הג' בחור ישיבה ספרדי בישיבה אשכנזית בחנוכה ובכל השנה

מקום הדלקה דנר שבת וחנוכה

יחיה בגדר חובת הדלקת נר שבת תכ

חובת ההדלקה הוא במקום אכילתו * בדין בחור בישיבה אם צריך להשתתף בפריטי
לקת נר שבת * בנידון אם יד"ח בהדלקת אביו * בני ישיבה אי דינם כשותפים * מבאר
ישיבה אין דינם כשותפים רק כבני בית דא"צ לזכות מדין שותפים * כשותפים איכא הלכה
לשמוע הברכה וכבני ישיבה לא נהגו כן וע"כ דאין הדלקתם מדין שותפים * שמיעת
כה לצאת חובתם * בבן ישיבה אורח בישיבה אחרת או אצל משפחה אם צריך להשתתף
ש"י בהדלקת נר שבת * בדברי שו"ע הגר"ז דבאוכל על שלחן בעה"ב אין צריך להשתתף
דטה

אין לסמוך על אור פלורסנט תכד

אור מה דלא מהני להאיר באור דהרי למעשה יש בזה יותר עונג שבת * כבוד שבת הוא
בנרות דמצוי היום אלקטריק * בהדלקת אלקטרי אין בזה מעשה של כבוד שבת דזהו
הכפתור בעלמא * בנר שבת אם צריך שיהא ראוי להאיר בכל השולחנות שאוכלים *
דין לכבות האלקטרי לפני הדלקת נר שבת * חובת הדלקה בחדר שישן והברכה על זה *
לכבות שאר האורות בשעת ההדלקה שמבדק כשניכר בהדלקה לתועלת וכמ"ש. * בחנוכה
חובת הדלקה הוא בחדר שישן בו. תכט

דין הדלקה באור חלב

אורח בשבת וחזור לביתו מיד לאחר שבת איפה ידליק

נוסע לשבת חנוכה היכן ידליק במוצ"ש * לבית הוריו באותו עיר * נוסע
* חתן שמתחתן בחנוכה היכן ידליק בליל החתונה, אם בבית הוריו או
דירה בחנוכה, באיזה מקום מדליק. * אשה ובתה דנסעו בחנוכה לארץ
* היוצא מביתו בימי החנוכה ויהיה במטוס כל זמן ההדלקה צריך לנסע

סיכום דיני בן ישיבה בהדלקת נר שבת * לכתחילה יש לזהר לקיים המצוה
מצות הדלקת נרות שבת בכחורי הישיבות *
האלקטרי * בנידון הברכה על ההדלקה בחדר אחר דכבר הדליקו עליו בחדר
המרווח לצאת יד"ח * הנמצא רק בליל שבת אצל חבריו לא נתחייב מעיקרא
הנרות ולא תקנו הכה"ג

דיני הדלקת נר שבת

חובת הדלקה בנשוי * כשמדליקין עליו בארה"ק והוא באמריקא או להיפך * השתתף
פעם אחת לכמה הדלקות * נמצא באר"י ואשתו בחו"ל אי מהני * תמצית הדין
נרות במקום אכילה או במקום שינה * בעל ואשתו שהוזמנו לאכול במקום
במקום אכילה או שינה * אשה בבית חולים ובעלה אוכל אצל הוריו מהו בהדלקה
* מצות הדלקת נר שבת במבואות האפלים * חידוש דראוי להדליק אף במסע
האלקטרי

מוכר כמות

מוכר כמות לנ"ח אם צריך ליתן המעות בשביל
דקודם

היום שיש חשמןל אם נר שבת קודם * לחזור על הפתחים בשביל הנרות הגוססים
הדוקא כמי דאינו מחזר על הפתחים לצרכיו הגשמיים בזה א"צ לחזור על הפתחים
דמהדרין * גבאי צדקה ליתן לעניים כל נרות הדלקה מהדרין מן המהדרין * שיהיה
חייב ליתן מדין כל צרכו

גדר החובה לחזור על הפתחים

בדין לחזור על הפתחים לד' כוסות * צ"ב מה הראיה דצריך לחזור על הפתחים
הוא החי' דגבאי צדקה צריכים ליתן לו * ביאור ד' המשנה דלוקח מן התמחוי
רגיל ליקח מן התמחוי * לפ"ז החידוש דצריך לבזות עצמו בשביל ד' כוסות * מן
הסדר הוה משום פרסומי ניסא * בנר חנוכה אין חיוב להשכיר עצמו

שואל על הפתחים לקיום מצוות נ"ח וכל המצוות

בביאור גדר הדין דצריך לחזור על הפתחים לנ"ח ותמוה דאינו עדיף מדאורייתא ולא
זה בדאורייתא * בדאורייתא איכא הלכה דא"צ להוציא חומש ולחזור על הפתחים דהיינו
גרוע לכא' מחומש ממונו * ד' הירושלמי דצריך לקיים מ"ע רק משלו וד' הגמ' דהיינו
מ"ע צריך לחזור על הפתחים * תמיהה בקו' הגמ' פשיטא דהרי בפשטות בכל מ"ע צריך לחזור על
רק משלו וא"צ לחזור על הפתחים * בפשטות הגמ' נראה דבכל מ"ע צריך לחזור על
* מבאר דחלוק מי דאינו חוזר כלל על הפתחים למי דחוזר על הפתחים לצרכיו * ו

תשובות

תוכן הענינים

והנהגות

לה

הגמ' אינו מצד חובת הגברא לחזור על הפתחים רק משום חובה הגבאי ליתן לו * מבאר דאף
דבדאורייתא צריך לחזור על הפתחים בדרכן פטור לכד מפרסומי ניסא * מבאר דמי דהוא אצלו
בזיון גדול דאינו מחזר גם לצרכים ההכרחיים לא גרע מכבוד הבריות דדוחה ל"ת * למעשה
בכל מ"ע צריך להוציא כל ממונו רק שלא יצטרך לבוא עי"ז לחזור על הפתחים * ד' הטור
דמצוות פרסומי ניסא הוה כלל מ"ע דצריך להוציא לזה כל ממונו * מיישב בזה הסתירה בדברי
הרמב"ם דאח"כ איירי כמי דכבר מחזר על הפתחים * לענין מחצית השקל נראה דגם מי דאינו
מחזר על הפתחים צריך לחזור לקיים מצוות מחצית השקל * דברי המ"מ דמקור ד' הרמ' הוא
מד' כוסות היינו דס"ל דדין ד' כוסות חמיר דהם הודאה על הנס וחשיב פרסומי ניסא * ד' רבינו
הגר"א דמקור ש' הרמ' הוא מד' הגמ' דנ"ח עדיף מקידוש היום ותמיהה בזה * שיטת הר"ח
דדין דשרי ליקח מן התמחוי לד' כוסות הוא חידוש משום דאי"ז מוזנו

טעם החיוב לחזור על הפתחים

בקו' הבה"ל האין שייך חיוב לחזור על הפתחים במצוה דרבנן יותר ממ"ע דאורייתא * מבאר
דגדר חובת פרסומי ניסא מענין הכרת הטוב והיינו כעין פרעון חוב דאינו נפטר באין לו ממון
* כביאור דמיון דינא דיקח מן התמחוי לדין לחזור על הפתחים * מבאר דהחובה לחזור על
הפתחים היינו משום מצות קידוש השם להכיר נפלאות הבורא * מבאר דעיקר חידוש המשנה
היינו דצריך לילך לבקש מהתמחוי וקושיית הגמ' פשיטא על מה דנותנים לו * מבאר דלענין
סעודת שבת אין צריך לחזור על הפתחים דלעונג נתנה ולא לצער

האם לחזור על הפתחים בשביל מצות עשה

גדר החובה לחזור על הפתחים וקיום מצוה במקום צער גדול * אם חייב לקיים מ"ע במקום צער
רב * מבאר דדין חומש אינו דוקא חומש ממונו וה"ה במקום צער גדול פטור ממ"ע * חולה
פטור ממ"ע גם אם לא היה מוכן ליתן חומש ליפטר מהחולי * בד' השעה"צ דבנופל למשכב
מד' כוסות פטור דאי"ז דרך חרות ומבואר דמשום צער חייב * מבאר דשאני מצוות ד' כוסות
דחמור משום דצריך לחזור על הפתחים דחשיב צער גדול * מבואר במו"ז דדין החובה לחזור על
הפתחים הוא רק כשדרכו בכך לשאר צרכיו * מבאר דהגדר בפרסומי ניסא דאין רק ביטול מ"ע
רק איסור משום דכל ישראל מפרסמים הנס והוא נמנע * אם לחזור על הפתחים כדי להשיג
תלמיד חכם לבתו * לחזור על הפתחים לפרעון חובותיו

הוקצה למצוותו

נר חנוכה אסור להשתמש לאורה

בגדר ההיתר להשתמש לאורה אחר חצי שעה * מבאר דאיכא דין כיוזי מצוה ודין הוקצה
למצוותה והוקצה למצוותה אינו אסור להשתמש בזה * חידוש דדין קול מראה וריח אין בהם
מעילה היינו דוקא בליכא מעשה כלל * ביאור הלשון ואין לנו רשות להשתמש בהם "אלא

כל הנרות משא"כ בנ"ח כל נר הוה מצוה

בענין אם הגפרור חשיב תשמישי קודש תעב

בנידון מדוע לא נימא דהגפרור חשיב תשמישי קודש ואסור לנהוג בו בזיון לזורקו באשפה *
אי חשיב תשמישי דתשמיש כיון דנוגע בקודש ומבאר דגם השמן עצמו נאסר רק משום הוקצה *
דן לומר דכיון דכך הוא דרך שימוש ל"ח בזיון ודן מדין סכך אחר סוכות

על הנסים

אמירת על הנסים בברכת המזון ובברכה מעין שלוש תעה

בגמ' נראה דרק בתפילה על הנסים הוא חובה ובברהמ"ז הוא רשות אמנם ברמ' הזכיר שהוא חובה כתפילה * בלח"מ כ' דדברי הרמ' היינו כירושלמי דשכח על הנסים חזון * מביא ד' המסכתא סופרים דנראה דהוא חיובא * בקו' האחרונים איך מתפלל הרחמן הוא יעשה ניסים הא אין מתפללים על נס * אף דאין להתפלל על נסים מ"מ שרי להתפלל על כבוד שמים * מותר להתפלל על נס כללי ולא תפילה על נס מסוים * שכח לומר בשבת יעלה יובא * שמועה בשם הגר"ח או הגר"ל דבביאור הטעם דאין נזכר על הנסים במעין ג' * מקור למנהג אכילת לטקעס שלא להכנס לשאלה אודות ברכה מעין ג' * בענין שיר של יום בחנוכה

בשיטת הרמב"ם בדין על הנסים בברכת המזון ובברכת מעין שלוש תעמ

דין ההזכרה בברהמ"ז היינו דין הודאה * דין ההזכרה בשבת בברהמ"ז היינו משום דנקרא מקרא קודש וצריך להזכיר קדושת היום * בחנוכה דאינו מקרא קודש לא הטיחו להזכירו במעין ג' * בביאור מה דההזכרות בברהמ"ז קודם ובנה ירושלים ובעל המחיה אחר ברכת ירושלים * דין דבחנוכה אין להתפלל מנחה קצרה דמפסיד בזה על הנסים הוא הודאה בציבור * אבל יכול להתפלל בחנוכה במעריב

אמירת הלל בחנוכה

בגדר חובת אמירת הלל בחנוכה תפב

בטעמא דנשים אין חייבות בהלל מדרבנן בחנוכה משום דאף הם היו באותו הנס * כח' הבנין שלמה דנשים חייבות בהלל רק אינם חייבות בכל ההלל ודי להן בהודאה כל שהוא * מיישב דדוקא תקנה מיוחדת לזכר הנס בזה חייבו נשים משא"כ הלל הוא חובה בכל היו"ט * קושיא מדוע לא חשיב מ"ע דאין הזמן גרמא דחייבים בזה בכל נס * יישוב ע"פ דברי מרן הגר"ז ב' דינים בחובת הלל * חידוש דדין הלל שייך רק עם מעשה כשחיתת הפסח או בשעת הנצחון נופא משא"כ לדורות הבאים * ד' המסכתא סופרים דתקנת קריאת הלל בחנוכה הוא בנעימה

לראותם בלבד דהו"א דאיכא איסור אף על הראיה * הדלקה חשיב משמן אמנם זה נאסר וזה כודאי נאסר * מיישב בזה הסתירה דאיכא נידון בהשתמשות כשיש נידון דראיה משום איסור הנאה * מיישב לפ"ז מדוע בשבת אין חשש של שבת שעה דהטיה אסור בנר חנוכה * להראשונים דאיסור נר חנוכה הוא משום דדמי לנר ההיתר דאחר חצי שעה הוא דל"ח כלל הוקצה למצוותה * בביאור פסק הרמ"א דמי בריח בני סוכה ותמוה מדוע אין איסור משום ביוזי מצוה * האיסור להרחיק בנר רק בנוטלו בידים * מבאר דריח שאני דשייך בו מעילה

הוקצה למצוה בשמן דנ"ח

מבאר ש' הר"ן דבכתה תוך הזמן שרי דל"ש הוקצה דאין המצוה בכלוי השמן * מבאר דבנ"ח ליכא דין לכלות שיעור בשמן רק דידלק חצי שעה * מבאר דנאסר גם אחר זמנו משום דאין בילה בשמן * בנר שעוה אף דאין שייך דין בילה הדור בנרות גדולים וחשיב הוקצה משום ההידור

מוסף והולך בנר חנוכה

בנידון אם בנרות נוספים מקיימים מצוות הדלקת נר חנוכה או הידור לבד * בדין הנר דכבה למ"ד אין זקוק לה מ"ט לא אמרינן דהוקצה למצוותה * דין האיסור בהנאה והכא אינו נהנה * גדר דין האיסור דנוי סוכה הוא מפני דמבטל מהמנוח בליל שמיני עדיין אין לשרוף הנותר מהשמן דהוקצה למצוותה

גדר מצוה דרבנן

בביאור החידוש דאף דאסור בהוקצה למצוותה אף דהוה רק דרבנן * מבאר דאף דאסור גמרי וא"כ אין שייך בזה תורת איסור הוקצה דהוא דין בחפצא * דמבאר בדבריו דהברכה של וצונו היינו דצווה אותנו לשמוע לחז"ל * בנתינת הגמ' ותיכן צונו לענין קריאת הלל ולא לענין הברכה על הדלקת הנרות * מסיק דמברכים על מצוות זקנים אי היינו בכל מצוה דרבנן או דוקא חנוכה וסוכות * מצוה דרבנן מהו לשון וצונו בברכה

מדליקין מנר לנר

מח' בגמ' אי מדליקין מנר לנר ומסקנת הגמ' דתלי אם הדלקה עושה מצוה * מדליק מנר לנר ודעת הראב"ד דאף ע"י קינסא * דיוק בלשון הרמ' דדוקא מנר מותר * תמיהת הלח"מ מדוע פסק הרמ' דהאיסור במעשר שני משום דלא יכיון נתינת דהרי אסור משום ביוזי מצוה * מדקדק כן בלשון הגמ' דבהו"א דמקשינן בקינסא * מיישב בזה קו' התוס' דחזונו דמנר לנר שרי במקדש ומבאר דהו"א דמי למקדש * מיישב עוד קו' התוס' דאין ראיה ממקדש דשם כל המצוה מתקיימת

הברכה בהלל תצב

להקפיד לומר הברכה קודם דשומע מהש"ץ וביאור ענין הברכה בהלל * מבאר דכיון דהברכה רק מנהג יתכן דלא מהני כוונה שלא לצאת יד"ח * ראוי להקדים את הש"צ לברך לקרוא את ההלל

הפסק באמצע הלל תצג

מבאר גדר הדין דמותר להפסיק באמצע ההלל דקיום המצוה בכל פסוק ופסוק

עניית הודו אחר הש"צ תצה

מקור המנהג לענות בהודו מבואר בטור הוא לא לשכוח התקנה לאינם בקיאים דישמעו מהש"צ * מבאר עד"ז דיש לדקדק לשמוע היטב מהש"ץ אמירת הודו ויאמרו ואז לענות * יש לזהר היום דנוהגים לזמר עם הש"צ ויש לזהר לשמוע מהש"צ כשאומר הודו * בביאור ד' הגר"א דבר"ח רק הש"צ אומר הודו והקהל עונים ובחנוכה גם הציבור אומרים הודו

בדין הפסק בין הלל לשחרית תצו

ההלל שייך שחרית * בדין לשמוע ההלל מפי הש"ץ ולענות ע"ז ולא לשיר יחד עם הש"ץ * קבלה מרבינו הגר"א לקרוא ההלל מתוך שירה

בחובה להשמיע לאזניו בהלל תצז

דברי הרמב"ן דהלל דרבנן היינו בחנוכה וביו"ט הלל דאורייתא מדין שמחה * הלכה מחודשת דכיון דהוא פרסומי ניסא צריך דוקא להשמיע לאזניו * כמו במגילה חיסר אות אחת לא יד"ח כמור"כ בהלל יש להזהר לא לחסר ומש"כ בשעה"ת דחיסר תיבה אחת ה"ה חיסר אות אחד * ד' הקדמונים לא לברך לגמור את ההלל דשמא יחסר תיבה ותמוה דא"כ מדוע מברכים לגמור * איזה פירסומי ניסא יש בהלל של יו"ט * ראוי לקרות הלל בציבור משום פירסומי ניסא * הקורא הלל ולא השמיע לאזנו לא יצא * דין אמצע הפרק בהלל והטעם * הלל שהברכה רק ממנהג אי"צ כוונה לצאת, וע"כ ראוי לומר הברכה קודם הש"ץ

בדין אמירת הלל לאבל בחנוכה ובראש חודש תצט

אונן אם חייב בהלל אחר הקבורה * חובת הלל בבית האבל * אמירת הלל לאבל בימי החנוכה * הרוצה לצאת מכל ספק ילכו קודם הלל לחדר אחד ושם מותרים לברך חוץ מהאבל

קריאת התורה בחנוכה תקב

בביאור מה דבאר"י אין קורין בחנוכה יום דאחריו בנשיאים * חידוש שבקריאת התורה בחנוכה חייב לעמוד מעיקר הדין * שמיעת קריאת התורה מעומד או מיושב בעל קורא עם מכשיר שמיעה * גרדי מצות קריאת התורה

והנהגות
תשובות
תוכן הענינים
לש

והנהגות
תשובות
תוכן הענינים
לש

והנהגות
תשובות
תוכן הענינים
לש

והנהגות
תשובות
תוכן הענינים
לש

חנות המזבח ומקדש בחנוכה

דברי הראשונים דנקרא חנוכה ע"ש חנות המזבח * בדין מה דלא בטלה קדושת ההיכל ביום
דיוונים * כיבוש היוונים לא הוה ליה שם כיבוש דלא נתכוונו לגרשם רק להעבירם על דעת
ברעת הרו"ה דכלי שרת אינם יוצאים מידי קדושתם בביאת פריצים * חידוש בביאור ש"י
דבאו בה פריצים מהני רק לדין מעילה ונשאר ממון הקדש וע"כ כשחזרו וכבשו חזרה קדושת
* מיישב בזה הקו' מלשון הגמ' דנעשו חול דהיינו דפקע הקדושה אמנם נשאר ממון הקדש
מוכיח כן משיטת הרמב"ם דהשמיט הלכה זו דבאו בה פריצים * בשיטת הרמב"ם מוכיח
לגמרי לחולין ולכאורה צריך שוב להקדישו ולא מהני מה דבא לידינו * בראשונים נראה
דבומניו פקעה קדושת המקדש דבאו בה פריצים וחיללו הקדושה * מבאר דחלוק דין המקדש
דבקשו היוונים לשברו ולעשות שם במה משא"כ המקדש לא בקשו להרסו

חנוכה לעתיד לבוא

הדלקת נ"ח בביאת משיח צדקנו

דן לומר דבביאת משיח יראו הנהגתו ית' בחוש ולא יצטרכו למצוות פרסומי ניסא דהא
דאפילו הטבע הוא נס * בדברי הרמב"ם מבואר דספרי הנביאים וכתובים יתבטלו ויש להק
נר חנוכה הוא כימי תענית דיבטלו * בדברי העטרת זקנים מפורש דחנוכה אינו בטל לעולם
אולי תיבטל רק תקנת הדלקת הנרות בפתחי הבתים * מבאר עיקר השייכות למלחמת חסות
דהיה בנו של יוחנן כהן גדול דנעשה צדוקי והיינו דולול בדברי חז"ל וענין חנוכה הוא הנהג
בחורה שבע"פ

מאמרים והנהגות

פתיחה

תקמא

ק' לימודים מחנוכה

לימוד א' הדלקה עושה מצוה דתכלית המצוה אינו במה דהנרות דולקין רק כמעשה ההדלקה
להדליק אור האמונה בנשמתינו

לימוד ב' ענין ההדלקה בחוץ לפרסם האמונה

לימוד ג' רגיל בנר - ללמוד מנר חנוכה להראות שמחתו בקיום המצוה

לימוד ד' הרגיל בנר - באמונה שהוא שורש ענין נ"ח

לימוד ה' ענין רגיל בנר - להראות השמחה בקיום מצוות ה'

לימוד ו' עבודת ימי החנוכה להכיר דהכל הוא מהקב"ה

לימוד ז' בימים ההם בזמן הזה - קדושת הימים דזכו ישראל לשוב בתשובה

לימוד ח' בחנוכה צריכים להתחזק בהודאה על כל חסדי ה' ולקיים מצוות האמונה
התמידית

לימוד ט' אחרי ניסים יש יצר כפירה מיוחד וע"כ תקנו ימי הלל והודאה להתבונן בהודאה
להקב"ה * ניסים כשלעצמם אינם מחזקים אמונה, בלי התבוננות

לימוד י' הברכה אשר קדשנו במצוותיו היינו במצוות לא תסור שהוא להתחזק באמונה בחז"ל
* בחנוכה נתברר להם קדושת חכמי התורה וקבלו דברי חז"ל כדאורייתא * עיקר המצוה בהדלקת
נר חנוכה הוא לשמוע בקול חכמים ולא מעשה ההדלקה

לימוד יא עיקר המלחמה של היוונים היה להרחיק הכלל ישראל מהקב"ה

לימוד יב ענין מהדרין בנ"ח להראות החביבות דאנו מקיימים המצוות בשמחה

לימוד יג מוסיף והולך הוא דתמיד יש לבקש איך יכול להוסיף בעבודת ה'

לימוד יד ענין נר איש וביתו היינו לחנך הבנים להיות כפוף לדורות הקודמים * הסתכלות עם

לימוד א' להנצל מטומאה צריך להיות טהור היינו זהירות אפילו מנגיעה בעלמא...
 לימוד ב' רשעים ביד צדיקים - צדיקים הכוונה אמונה והאפיקורסים הם רשעים דיונים ו...
 ומודים בו * מציאות רשעים ואפיקורסים הוא בריאה מיוחדת מהקב"ה כדי...
 בחיה...

לימוד ג' חדים ביד עוסקי תורתך - כל מהותם הוא רק עסק התורה * מלחמת הרוח...
 לימוד ד' לא ילמדו את התורה כתורת ה'...

לימוד ה' מצוות פרסומי ניסא לעקור טומאת היוונים דהכל טבע ולא הסכימו להכיר דש...
 בעולם * היוונים היו כופרים בקב"ה וגם את הניסים לא תלו בקב"ה...

לימוד ו' עניני העבודה הנרמז מנצחון בני חשמונאי...
 לימוד ז' בימי מתתיהו בין יוחנן כהן גדול - הרמז בזה דהיה בן של בעל תשובה...

לימוד ח' בביאור מה דאין מוכירים בעל הניסים את ענין הנס של פח השמן...
 לימוד ט' מה הודאה בחנוכה דנצלו מגזירת שמד וסיבת התקנה היינו דשבו בתשובה...

לימוד י' תקנת זכר לנס בנס השמן להראות דבאמת המלחמה היה דיכולו לחזור לעבודת...
 המקדש...

לימוד יא' ביאור ההוספה בעל הניסים על ירי כהנין הקדושים דבזה ניכר דהיה מלחמה...
 וחמיונות...

לימוד יב' השתוקקו מיד להדליק המנורה דניכר פרסומי ניסא דהאיר למרחוק...
 לימוד יג' ענין הדלקת הנרות בחצרות קדשך להראות השמחה בפרסום הנס...

מלחמת חשמונאים כנגד הכפירה של תרבות יון

לימוד יד' נס פך השמן היה הנצחון על שיטת יון דהכל טבע הנצחון על יון אינו על...
 יון רק על שיטת הכפירה של יון...

לימוד טו' חדים ביד עוסקי תורתך - דעסקו בתורה מתוך קדושה דזהו "תורתך"...
 לימוד יז' להעבירם מחוקי רצונך - מטרת היוונים דלא נעשה רצון ה'...

תשובות

תיבן הענינים

והנהגות

מזווה בימין בדרכי העבודה

לימוד נד ענין מזווה בימין - מזווה הכוונה אמונה וצריך לחיות בתמידות עם...
 האמונה... תקצו

לימוד נה אף דמזווה בימין - נר משמאל והיינו דרק בכח התורה אפשר להנצל...
 מיצה"ר... תקצו

לימוד נו ע"י חטא מסתלק מהאדם אור האמונה ורק בכח התורה מחייה הנשמה...
 תקצו

לימוד נז שמאל הכוונה יצה"ר ואם אינו לו כח התורה אינו יכול להתגבר על יצר הרע * כח...
 התורה לכד בלא אמונה אינו משפיע אור על האדם... תקצו

רמז בענין נ"ח למעלה מכי אמה

לימוד נח השיכות דנ"ח שהניחה למעשה מעשרים אמה לענין דהבור ריק אין בו מים * למעלה...
 מכי אמה היינו דמתבייש בקיום המצוות ומדליק במקום דאינו נראה * התביעה על ראובן דעשה...
 פשרה רק להשליך לבור וכן המדליק בצנעה הוא כעושה פשרה... תקצו

לימוד נט כי המדרש הדודאים נתנו ריח על ראובן ופתחינו כל מגדים על נ"ח...
 תקצו

עבודת ימי החנוכה

לימוד ס' חינוך הוא לא להתחיל כפי מה דחושב דיצליח רק כפי מה דמאמין...
 דיצליח... תקצו

לימוד סא בחינוך בית המקדש לא היה סיכוי בדרך הטבע ואעפ"כ הצליחו בכח...
 האמונה... תר

לימוד סב בני חשמונאי יצאו למלחמה חסרת סיכוי והיה עדיף להם להתחבא במערות, וומסרו...
 נפשם למלחמת ה' וזכו להצלחה * חובת האדם בהשתדלות גם אינו יכול להצליח בדרך בדרך...
 הטבע * חיווק מיוחד לבני תורה לידע דההצלחה תלוי בעמל ויגיעה ולא בכשרונות... תר

לימוד סג יסוד חנוכה מסירות נפש לא להתפעל מאף אחד - כמו בימי מתתיהו ובניו...
 תרב

לימוד סד ענין הרגיל בנר היינו הלימוד מנ"ח להדליק בפרהסיא - בלא שום התפעלות...
 מאחרים... תרב

הדר בספינה או בבית נייד

טו. מי שיש לו בית נייד (קראוון) לגבי חנוכה נראה שאם הוא בית חנוכה להדליק ולברך שא"י דומה למזוזה שיש פטור של בית עראי משא"כ בבית לו בית בכלל פטור מהדלקת נ"ח^{טו}.

העובר דירה בחנוכה

פ. העובר דירה בחנוכה אם בזמן ההדלקה הוא בבית הישן ידליק שם שכל עבר עדיין ביתו הוא שם ואין זה דומה לאכסנאי שאם חוזר לביתו בלילה מדליק בביתו אף שאינו שם בזמן ההדלקה דזהו משום שהוא ביתו והדלקה שם אף כשאינו שם משא"כ כאן^{פו}.

הדלקה בביהכ"נ

זמנה

פא. נהגו להדליק בביהכ"נ בין מנחה לערבית כמבואר ברמ"א, ונראה שהדלקת נרות בביהמ"ק היתה מבעוד יום, ובשלמא המדליק בלילה כשמתחיל להחשיך משום שרגא בטיהרא מאי אהני שאז יראוהו וזה בביהכ"נ שהצבור שם בזה"י ידליק אף בשעת היום שזה שעת הדלקת בביהמ"ק^{פא}.

פב. כשמדליקין נר חנוכה בביהכ"נ בתפילת ערבית ידליקו קודם עלינו לפי שעה עדיין שם ציבור עליהם אבל לאחר עלינו אין שם ציבור עליהם כנ"ל.

פג. אם מתפללין בנוסח ספרד שאומרים קדיש קודם התפילה הרי שאפי' אם לא מנחה שם יכולים להדליק לאחר קדיש קודם ברכו כיון ששם ציבור עליהם לאמירת קדיש ועדיין הם מאוגדים לערבית^{פג}.

פד. במוצ"ש מדליקין קודם הברלה ואף שאין עושין מלאכה קודם הברלה לנר שרי והגר"מ סולווייצ'יק ס"ל שדין הדלקת נ"ח בביהכ"נ חל על העיבוד מקובצים יחד בביהכ"נ אין להם שם ציבור ורק אם התפללו ועומדים לתפילה יש להם שם ציבור, ולכן במוצ"ש חנוכה הדליקו קודם אמירת קדיש

פסקים

הדלקה בביהכ"נ

והנהגות

עב

שלזה צריך ציבור ונחשבים שעדיין מאוגדים כציבור, אמנם המנהג להדליק אחר קדיש לתקבל קודם עלינו וי"ל דגם זה חשיב שהם עדיין צבור שאומרים עלינו יחד^{פד}.

פה. כשמדליקין נרות בביהכ"נ ידליקו בתוך הזמן דעד שתכלה רגל מהשוק ואם מדליק אח"כ לא יברך^{פה}, וכ"כ הגר"א ומהרי"ל בביתו ועכ"פ בבית הכנסת יש לנהוג כן, אבל אין המנהג כן אלא שמדליקים אף לאחר שעה ושתיים כשמתפללים ערבית מאוחר יותר, וצ"ל דס"ל דזה נחשב היום זמן שכלה רגל מן השוק, ושיעורו כחצי שעה אחר זמן שרוב חנויות סגורות והוא שעה שבע וחצי בערב ואח"כ לא יברך, ובס' נמוקי אור"ח כתב שאם מתאספים קהל רב אצל אדמו"ר יש לברך אף מאוחר^{פה}.

פו. יש אחרונים המקילים שאין צריך צבור בשעת ברכה אם אח"כ יתאספו י' אנשים, ודבריהם צ"ע טובא שהרי הטעם שמברכין על הדלקה משום במקלות ברכו אלוקים ואיך יברכו כשאין צבור? והרי הדלקה עושה מצוה ואין ההדלקה ראויה?^{פו}

למה מברכין עליה

פז. הק' בשו"ת חכם צבי לדעת השו"ע שאין מברכין על מנהג, למה מברכין על הדלקת נר חנוכה בביהכ"נ? וי"ל על פי דברי מרן הגר"י הלוי מבריסק שיש הבדל בין דברים שחיובם מכח מנהג לבין דברים שחיובם מכח מנהג אבל הנהגתם היא בצורה של מצוה וכיון שהוא צורה של מצוה מברכין עליה גם לדעת המחבר ונ"ח זה צורת המצוה רק מקור החיוב משום מנהג ולכן מברכין^{פז}.

פח. אמנם הלשון וצונו צ"ע בכל אופן שכיון שלא מצאנו לזה מקור בש"ס אין כאן וצונו? ובשו"ת הריב"ש מתרץ כיון שמדליקין בפנים לכן תקנו הדלקה נוספת בשביל פרסומי ניסא בביהכ"נ, וגם יש לסמוך על הכלבו שיש דין בנ"ח בביהכ"נ משום במקלות ברכו אלוקים^{פח}, ולכן לפי מנהגי שאני מדליק בחוץ ומקיים בזה פירסומי ניסא איני רוצה להדליק בביהכ"נ ולברך כיון שאין לזה יסוד בש"ס, ואף שמנהג העולם לברך לעצמי אני מהדר שלא לברך, ויתכן שדיני כבן עיר שאינו מוציא בן כרך, ובשו"ת מהר"ם שיק הביא שהחת"ס לא היה מברך ולא כתב טעמו ויתכן שהיה מדליק בחלון ולכן לא רצה לברך^{פח}.

פט. ונראה שחז"ל לא תקנו להדליק נרות בימי החשמונאים שהרי בנוסח על הניסים

צ. תר"ה ח"ב סי' שלו, וח"ז סי' פד אות יד. צא. תר"ה ח"ה סי' רכג אות ט, וח"ז סי' פד אות יא.

צב. תר"ה ח"א סי' שצח. צג. תר"ה ח"א סי' שצח. צד. תר"ה ח"ז סי' פד אות י. צה. תר"ה ח"ב סי' שמב אות ט. צו. תר"ה ח"ב סי' שלה, מר"ז סימן שצח (ח"ו פט).

פה. תר"ה ח"א סי' הקמב. פו. תר"ה ח"ג סי' רטו אות ז. פז. תר"ה ח"ב סי' שלה. ח"ג סי' נח. פט. תר"ה ח"ז סי' פד אות יד.

בג"א שם משמע שצריך להשמיע לאזנו וכתפילה, ולענ"ד החיוב
מתפילה שהרי כל לימוד תורה צריך להשמיע לאזנו, וענין קריאת התורה
התורה כמש"כ, ולכן ראוי שהעולה ישמיע לאזנו, ואפי' להחולקים יל
חנוכה שהוא עניינו של יום צריך אמירה מעולה שהבעל קורא ישמיע לא
יש לדקדק שלא ליקח בעל קורא שאינו שומע ואפי' משתמש במכונה כ
שמשמיעה המכונה הוא קול חדשית.

ות. כשעולה בפרשה שהיא מעניינו של יום לא יקרא לעצמו אלא ישמע
שאל"כ מעורבת קריאתו עם מה שהוא שומע כעונה מקריאת הבע"ק
בזה הציבורי.

ות. ראוי לחשוש בקריאה זו שאם חיסר מילה אחת לא יצא, וראוי להשלים כמ

ות. קטן גם לא יעלה כמש"כ במשנ"ב שהרי צריך להוציא מדין שומע
יכול להוציא לפי שהוא קטן, וה"ה בכל פעם שעולה משום ענינו של
קטן יכול לעלות וכן הנהגתי בביהכ"נ שלנו.

ות. בקריאת חנוכה צ"ע למה אין קוראין יום של אחריו בנשיאים והרי
שקוראין כן בחול"ל אינו משום ספיקא דיומא, וצ"ל דהמנהג כהנ"ל
התקבל דווקא בזה המנהג כהג"א.

שיר של יום

ות. יש נוהגים לאחר התפילה לומר היום יום .. שבו היו הלויים אומרים
ובחנוכה יזהרו שלא לומר כן שהלויים לא אמרו בביהמ"ק בחנוכה
הרגיל אלא 'מוזמור שיר חנוכה הבית לדוד' כמש"כ במס' סופרים ואף ש
סופרים אינם בוררים שיתכן שאינו מדבר על המקדש ומספק אומרים
יום וגם מוזמור שיר חנוכה אבל לא יאמר שהיו אומרים בביהמ"ק שיתכן
וכ"כ החת"ס ביחס ליו"ט.

רבא. ת"ה ח"ד סי' מד, ואמנם רבינו כתב דבעל קורא השומע ע"י מכונה הוא כ"ש שש
שאינו שומע ככלל אמנם ברור הדבר שהוא טעות סופר וצ"ע ואפי' שומע ע"י מכונה ולא
רבא. ת"ה ח"ה סי' נ. רבא. ת"ה ח"ה סי' נג, וסי' נ. רבא. ת"ה ח"ה סי' נ. רבא.
סימן תש (ח"ב קמח) בהערה. רבא. מו"ז סימן תש (ח"ב קמח).

פסקים

הסעודות בחנוכה

והנהגות

ק

מנחה

ות. אמירת על הניסים בחנוכה היא מעיקר תקנת ימי חנוכה שהרי קבעום לימי הלל
והודאה, והיינו ע"י אמירת על הניסים וכשאומרים על הניסים בצבור יש כאן הודאה
בצבור, ושמעתי בשם הגר"א קוטלר זצ"ל שאף במקומות שמתפללין מנחה קצרה
כל השנה דהיינו שמתפללין קודם חזרת הש"ץ עד לאחר הקל הקדוש ואח"כ
מתפללין כולם תפילת שמו"ע בלחש וטעמם שלא ישיחו באמצע התפילה שמי
שעושה כן גדול עונו מנשוא, מ"מ בחנוכה יש להתפלל תפילה רגילה כדי לומר
על הניסים ולפ"ד א"ש כי זה מעלה גדולה בפרסומי ניסא והלל והודאה.

ערבית

ות. נראה שאף במקומות שנוהגין שהאבל בתוך י"ב חודש אינו מתפלל כש"ץ בחנוכה
היינו דווקא בשחרית ומנחה מפני אמירת על הניסים בחזרת הש"ץ אבל בערבית
אין קפידא דלא אליס קדושת ימים טובים אלא כיו"ט שאינו מתפלל גם במערבית
ונראה שגם אין למנוע האבל מלומר קדיש בלילה כיון שמידת הדין מתוחה וא"כ
יכול גם להתפלל ערבית כיון שאין כאן אלא קדישים בלבד.

13 ירושלים

הסעודות בחנוכה

בשר בחנוכה

ות. כתב במשנ"ב בשם שו"ת בית יעקב שאפי' אם מסגף את עצמו כל השנה מפני
תשובה שלא לאכול בשר ולשחות יין בחנוכה חייב, וכבר הק' ע"ז דאין חייב לאכול,
ועוד שבחנוכה כלל אין מצוה בבשר ויין ואף להאומרים שיש מצוה בריבוי סעודות
בחנוכה די לעשות סעודה מכובדת של מאכלי חלב שאין אוכלים מהם בחול ואין
מצוה לשמוח בבשר ויין וא"כ למה אסור לסגף עצמו בזה, וצ"ל דאף שאין חובה
לאכול כשעושה כן מחמת סיגוף גרע טפי ואסור וצ"ע.

לנגן בסעודה

ות. כתב הרמ"א דאין לנגן בלי זמר על היין והיינו בסעודה גדולה ולכן אף אם עושים
סעודה גדולה בחנוכה אסור לנגן אף שאומרים שם זמירות ותשבחות ורק כשמרבים

רבא. מו"ז סימן תכ (ח"ו צד). רבא. מו"ז סימן תכ (ח"ו צד). רבא. מו"ז סימן תכ (ח"ו צד). רבא. מו"ז סימן תכ (ח"ו צד).

מדליקות ואף עיקר הטעם הוא משום דהאם מדליקת י"ש לצוד דטעם דכיבו נר של עולם שייך טפי בנשואות וכו' והיה נשואה ואכמ"ל.

שוב העירתי למש"כ המ"ב בסימן תרע"ה סק"ט דשם הביא מספר עולת שמואל סימן ק"ה דהטעם דנשים אינם מדליקות בפ"ע כשיש אנשים היינו מפני שטפלות לאנשים זה שייך גם בבתולות.

והבונה עפ"י התוס' במגילה דף ד' ע"א ד"ה שאף לענין חיובן בנ"ח ומגילה שהלשון "שאף הן היו באותו הנס" משמע מלשון שאף הן שטפלות בחיובן ויתבאר הדברים היטב עפ"י מה שביארנו בזה וע"ע בדברינו בזה במוע"ז ח"ב סימן קל"ג בהגה"ה יעו"ש.

אכילה לאשתו קודם שהדליק בעלה **מש"כ** המשנ"ב (תרע"ב ס"ק י) שאסור לאכול משהגיע זמן ההדלקה. זהו רק לבעל הבית שמדליק, אבל אשתו שיוצאת מהדלקת בעלה, כיון דלאו עלה רמ"א להדליק רשאת לאכול אפי' משהגיע זמן הדלקה.

מתוך מ"ז סימן שצ (חב קלג)

גדר חובת נשים בהדלקת נ"ח

בגדר הדין דנשים אין מדליקות היום אף דלכאזכר בזמן התקנה היו מדליקין אף על הנשים

והמנהג פשוט אצלנו היום שכל אחד מבני הבית מברך ומדליק לעצמו רק נשים אינן מדליקות, וקשה בשלמא אשה

נשואה פירשו המפרשים שלא צריכה דאשתו כגופו, אבל פנויות צ"ע למה אין מדליקות להידור והא בעינן נר לכל אחד מבני הבית והיה להן להדליק לצאת הבית בהידור.

אבל כפי הנראה הטעם שלא נהגו להדליק הוא שכן קבלנו מאבותינו שם בבית שהדליקו בחוץ, נשים לא הדליקו בעצמן להידור דהוי פריצות להיות יתר על האנשים בפתח הבית לרשות הרבים ולהדליק, וע"כ עמדו ממרחק לשמור הברכות אבל לא קירבו עצמן להאגף להדליק ממש בפתח הבית לרשות הרבים ולכן אצלינו גם נוהגין כן ואינן מדליקות וכעין זה כבר פירש בחתם סופר בחדושי לסוגיא דכבתה (כא. ד"ה והמהדרין) ע"ש. וגם בלאו הכי הלוא לשיטת התוס' אין כל אחד מדליק להידור, וא"ש הא דנשים לא נהגו להתחסד בזה ולהחמיר שאינהו סומכות על שיטת התוס' וא"ש.

אמנם תמוה שלשיטת הרמב"ם דבע"ז מדליק בזמן התקנה כפי מנין אדם הבית, מסתברא שהדליק כפי מספר מ' אנשי הבית לרבות הנשים ואפילו הפנויות וא"כ הא היה כאלו הן הדליקו.

חובת הדלקה בנשים ובנידון אשתו כגופא מהני לפטור ממצות הדלקת נ"ח **ותו** תיקשי דהיום שמדליקין בפנים ואף כאן ערוביאי בחוץ מבני רשות הרבים הן אינן מקיימות מצות הידור להדליק בעצמן.

וביותר עיקר סברת הפוסקים שאשה נשואה אינה מדליקה

תשובות

חובת נשים בהדלקה

והנהגות ר"ג

ביארתו במק"א שנשים חייבות ומצטרפי שפטרן מחיוב חטאת דיהיד.

ב' ענינים בנ"ח זכר לנצחון קיום מצוות הדלקה בביהמ"ק ונשים שייכות רק לקיום זכר לנצחון **ומעכשיו** נראה דהמצוה להדליק נרות בחנוכה יסודה מכח תרי סיבות, ראשית על הנצחון במלחמה עד שזכינו ליכנס עוד פעם למקדש ולהדליק נרות, ובה יסוד החיוב הוא הנצחון במלחמה והנשים, ועוד על מה שזכינו לקיים אז בנס מצוה זו דהדלקה במקדש, נתחייבנו לזכר זה להדליק נרות בחנוכה, והיינו שהחיוב לנו היום להדליק בחנוכה הוא דומיא דמצות הדלקה במקדש.

וכן מבואר בהשגות הראב"ד פרק י"א דברכות (הלכה ט"ו) ע"ש היטב, וברמב"ן ר"פ בהעלותך (פס' ב') ונוכל לומר דהא דנשים חייבות בנר חנוכה מפורש בסוגיא (כג). שהטעם מפני שאף הן היו באותו נס והיינו שגורו נמי עליהן וכמבואר התם ברש"י (ד"ה היו), והיינו שחיובן מכח נס ההצלה, אבל מצד קיום ההדלקה לא שייך לנשים שאינן מצוות על מצות הדלקה במקדש כמ"ש.

עדיפות אנשים מנשים בהדקת נ"ח משום דשייכות גם למצוות הדלקה בבית המקדש

וא"ש דעדיפא לן בחנוכה הדלקת אנשים מנשים, דבהדלקת איש יש כאן זכרון לנצחון ולגוף המצוה דהדלקה, משא"כ באשה אין כאן אלא זכר לנצחון במלחמה לבד. ולכן יש לומר דלאשה עדיף לצאת בהדלקת איש כשהיא מב"ב שאז היא שותפה למצוה דמתקיימת בתרי עניניה,

שאשתו כגופו צ"ע, דמאחר שנ"ח בזה"ז חובת הגוף לצאת ולהדר היאך מצינו שמועיל דין אשתו כגופו שטיפטר בהדלקת בעלה, וביותר תמוה דנראה שבזמן התקנה כשבעה"ב הדליק כמנין אנשי הבית הדליק נמי נר לאשתו ואם כן הוה להו להדליק היום.

ואלולא דמסתפינא אנא אמינא טעם חדש למנהגינן שנשים אינן מדליקות להידור, ונקדים דנלע"ד מצות הדלקת נרות במקדש שחיובו על הציבור לא חל על הנשים שאינן שוקלות שקלים וע"כ אין להן חלק בחיובי ציבור במקדש, וכן אין להן שייכות לכל דיני ציבור, ורק בקרבן פסח שאין כאן צירוף דציבור לחוד, רק כל אחד מקריב בפני עצמו ונעשה קרבן ציבור נשים נמי בכלל, וכמבואר בפסחים (ע"ט) דנשים משלימות ע"ש, אבל בקרבנות ציבור ונרות נשים אינן מחויבות, וכדמשמע בזבחים ע"ה. "מה ציבור גברי" ע"ש (וכדחוכיח בורע אברהם (לופטביר) סו"ס ג' ע"ש). וע"כ אף שהרצוי בקרבן ציבור הוא לכל ישראל גם להנשים, וע"כ לא מיקרי להו שנוי בעלים וכן מתכפרות בקרבנות יוה"כ, מ"מ אין עליהן חיוב להביא חיובי ציבור וגם אינם ידיהו שאינן שוקלות כמ"ש.

ובאמת לשון הרמב"ם בסה"מ (מצוה כ"ה) מוכיח שהמצוה להדליק נרות תמיד לפני ה' חל על הכהנים דוקא ע"ש, אבל יש לומר דהיינו טעמא שההטבה בהיכל ואין זר נכנס לשם, וע"כ קיום המצוה בכהנים דוקא, אבל חיובה לכל ישראל חוץ מנשים כמ"ש (וכפר העלם דבר

ד' המושג דלא ידליק בברכה ואין למחות ביד המברכים
אמנם במ"ב (סימן תרע"ז ס"ק ט"ז) הביא מחלוקת אחרונים אם יכול להדליק בברכה אחר שהדליקה אשתו, ד"א דלאו כל כמיניה לומר איני רוצה לצאת בשל אשתי, ומסיק דטוב יותר להדר לשמוע הברכות מפי אחר, אבל ודאי שאין למחות ביד הנוהגין לברך ע"ש,

מבאר דבחול יכול לברך בברכה ובאר' דמדליק בחוץ לא ידליק בעצמו
ולענ"ד נראה לחלק דבחול' שמדליקים בפנים יכול לסמוך על שיטת האחרונים דס"ל דיכול להדליק בברכה אחר שהדליקה אשתו, וע"כ בנידון דידן אשתו תדליק כמצותה בזמנו, והבעל ידליק אח"כ מאוחר בברכה, (ואם בעלה יקפיד עליה כשתדליק בעצמה, או עדיף שתחכה לבעלה עד שיחזור ותצא יד"ח בהדלקתו, דשלוש בית עדיף ממצות נ"ח כמבואר בשכת (דף כג) ע"ש), אבל בא"י אם הוא מן המדליקין בחוץ, או אם אשתו מדלקת והוא ידליק זמן רב אחריה בברכה, יש לחשוש לברכה לבטלה, וע"כ בנידון דידן אם אשתו מדלקת בזמנו לא ידליק בעצמו אלא יצא בהדלקת אשתו וחשיב כאילו הדליק ובירך וכמ"ש לעיל.

בביאור החילוק

[וטעם] הדבר משום דבחול' שמדליקין בפנים גדר התקנה הוי חובת גברא, שכ"א מחויב מצד עצמו להדליק, אלא שמעיקר הדין יכול הבעה"ב להוציא בני ביתו, וה"מהדרין" הוא שמכוון שלא לצאת ד"ח בהדלקת בעה"ב, אלא מדליק בעצמו,

וכמ"ש לעיל, ע"כ שפיר יכול הבעל לומר איני רוצה לצאת בשל אשתי. אבל בא"י שמדליקים סמוך לפתח א"כ גדר התקנה חובת הבית, ול"ש שיכוונו שלא לצאת יד"ח בהדלקת בעה"ב, דממילא יצאו שאר בני הבית, שכבר נפטר הבית מחיובו, וע"כ גדר דין ה"מהדרין" שמוסיפין נרות להידוד על הנר של בעה"ב וכמ"ש לעיל, (ולמנהגנו שאף בא"י שמדליקין בחוץ, כ"א מבני הבית מדליק ומברך, ודלא כהרמב"ם, צ"ל דס"ל שמברכין אף על ההדלקת הידוד בלבד, ובארתי ד"ו בסק"א), וזה ל"ש אלא כשמדליקין סמוך להדלקת בעה"ב, אבל אם הבעל מדליק אחר זמן רב, לא חשיב שמוסיף על הדלקת אשתו, והוי ברכה לבטלה].

מי שבזמן הדלקת נ"ח אינו בביתו, אם אשתו תדליק עליו בביתו בזמן

בנידון אם לסמוך על הטעם דכלה רגל הייט מאוחר וכן על הטעם דהדלקה הוי לב"ב לבד **מצוי** שהבעל עובד בשעת הדלקת נ"ח ואשתו בבית, ושאלתו אם יסמוך על הדלקת אשתו בזמן, או עדיף שידליק בעצמו כשחוזר בלילה. ויש לדון בזה מחמת שני טעמים חדא דבזמנו מצויים בני רה"ר עד שעה מאוחרת, וכיון דלא כלתה רגל מן השוק הוי בתוך הזמן, וראוי שידליק הוא בעצמו כשישוב. ותו יש לדון בזה, דאפי' את"ל דחשיב אחר זמן שכלה רגל מהשוק, מ"מ בזה"ז דמדליקין בפנים אינו תלוי בשוק, דעיקר ההדלקה הוא לבני ביתו.

ומבטל המצוה. ולפי האמור אם ידליק נ"ח לאחר שעה שבע וחצי בערב, הנה לשיטתם לא יצאו יד"ח המצוה כלל. ואף דיש כמה מגדולי האחרונים שהקילו בדבר, [דעיקר הך דינא דתכלה רגל הוי ספיקא דדינא], וכ"ש בזה"ז שמדליקין בפנים, מ"מ הרוצה לצאת ידי כל הדעות אזי אשתו תדליק עליו בכיתו ויצא גם למהדרין מן המהדרין. ומי לנו גדול מרב פפא דמפורש בגמרא דאמר כי נסיב איתתא לא הדליק שאמר שמדליקין עבורו בכיתו, ועיין במש"כ במועדים וזמנים ח"ב סימן קמ"ז דאשתו מדליקה ומברכת כל הג' ברכות וחשיב כאלו בירך הוא ע"ש היטב.

אף דמהני ההדלקה ע"י אשתו נהגו דהבעל ידליק שוב בבואו לביתו

מיהו אף שהדין נראה כמ"ש שאשתו תדליק בביתם ותברך ודי בכך, מ"מ נוהגין שהוא עצמו מדליק כשמגיע לביתו דחביב להו לישראל מצות הדלקה כמש"כ הרמב"ם סוף הלכות חנוכה, ורוצים להדליק בעצמם, וסומכין על רוב הפוסקים [וכן הוא המנהג] שמקיימין מצות הדלקה כל זמן שבני הבית נייעורים, ואולם מ"מ האשה תדליק בזמנו ותצא, (שבלאו הכי אסור לה לאכול עד שקיימה המצוה) והוא מתכוון לא לצאת בה רק כשבא לביתו מאוחר, ואם בני הבית עוד נייעורים מדליק ומברך וכן המנהג, ואף שכבר נתקיים המצוה דנר איש וביתו על ידה, מ"מ הלוא מברכין על המהדרין, ולא חיישי שבטל הזמן בשבע וחצי, אף שלע"ד ראוי לדקדק ולהדר בזה מאד. (ומש"כ שיתכוין שלא לצאת ע"י הדלקתה תלוי אם במהדרין אינו מקיים אלא כשמדליק בעצמו לבד, או יוצא בהדלקת בעה"ב וההידוד הוא

והנה בדבר אשר דנו משום דכל שלא כלתה רגל מרה"ר חשיב תוך הזמן נראה דטעו בכוונת הגמרא, דבגמ' מיירי שצריך להדליק הנר שידלק עד שעה שכל אחד או עכ"פ רובם יראו את הפירסומי ניסא, וע"כ לאחר חצי שעה שכל אחד כבר ראה את הנרות שוב אין מצוה, ואף שעדיין נמצאים אנשים בשוק תו אין בזה מצוה כלל. ויסוד השיעור שתכלה רגל מן השוק הוא שתכלה רגלם של בעלי חנויות דלא יוצאים מחנותם לרחוב עד שישגרו עסקיהם, ובשובם לביתם יזכו גם הם עכ"פ פעם לראות פירסומי ניסא.

ומה"ט תמוה בעיני דברי האומרים שסברת מרן הגאון דבריסק זצ"ל שהדליק עד מאוחר, מפני האנשים שעדיין נמצאים מאוחר ברחוב, וקשה שאין המצוה לפרסם כל זמן שאנשים ברחוב אלא למי שהיה עד עכשיו בחנות, ותלוי ברוב בני אדם כמבואר בפסיקתא. וכבר העליתי (מועז"ז ח"ב סימן קמ"א) שבארה"ק וברוב המדינות רוב החנויות נסגרות בשעה שבע בערב, ועל כן זמן הדלקה הוא עד שעה שבע וחצי. (וכן מדויק ברמב"ם דכתב "עד שתכלה הרגל מן השוק" ולא פירש "ברה"ר" והיינו כמ"ש, דאין תלוי באנשי רה"ר).

דעת רבינו הגר"א והמהר"ל דאף בזמן דמדליקין בפנים נשאר זמן ההדלקה רק בשקיעה

ואשר דנו דבזה"ז אינו תלוי בכלוי רגל מהשוק, הנה דעת הגר"א כמעשה רב וכן פסק המהר"ל מפראג, דגם בזה"ז זמן הדלקת נ"ח הוא עד שתכלה רגל מן השוק ובמדליק לאחמ"כ אינו זמן הדלקה

מהדרין - רצוננו לעשות רצונך

לימוד צג

אף דטומאה הותרה בציבור - בחינוך לא מהני בדיעבד

נודע תמיהת המפרשים מדוע הוצרכו כלל לנס דחנוכה הרי טומאה הותרה בציבור וא"כ יכלו להדליק אף בשמן טמא אמנם ביארו בזה דאף דטומאה הותרה בציבור היינו דוקא להדלקה בעלמא אמנם לחינוך המנורה בזה בעי דוקא שמן טהור דטומאה הותרה בציבור היינו רק בדיעבד ולחינוך לא מהני דיעבד.

לימוד צג

ענין מהדרין היינו הרגשת החביבות

צב. ונראה לבאר בזה יותר הנה מצאנו בחנוכה דין מיוחד דלא מצאנו כן בשאר מצוות דנתחדש כאן בגוף צורת קיום המצוה ענין מהדרין ובאמת תמוה מה שייך מהדרין דאם צריך לעשות כך הרי כל אחד צריך לעשות כן, ואם מעיקר הדין הוא כבר יוצא ידי חובתו, ומה שייך עכשיו תורת מהדרין הרי כבר קיים מצוותו ומה שייך תקנה של קיום המצוה באופן של הדלקת הנרות ל"מהדרין".

ונראה בזה דענין מהדרין אינו צורה נוספת לקיים המצוה במקום להדליק נר אחד מדליק כל יום נר נוסף ובמקום להדליק נר לעצמו מדליק גם כנגד אנשי ביתו רק הענין בזה דמרגיש חביבות לקיום המצוה וע"כ אינו מסתפק בהדלקת נר בעלמא ומבקש איך יוכל לקיים יותר הפרסומי ניסא ואיך יוכל לפרסם יותר הנס וע"כ מדליק כנגד היום וכנגד אנשי ביתו.

לימוד צד

ענין פרסומי ניסא ביטוי לאהבה הגדולה להקב"ה

והענין בזה דכבר בארנו דענין פרסומי ניסא היינו ביטוי להרגשת חביבות ואהבה דאנו מרגישים להקב"ה דעשה לנו את הנס ולכד מהודאה על עצם ההצלה הרי ענין

מאמרים

מלחמת היוונים - מלחמה בחכמי התורה והנהגות תרכ"ו

פרסומי ניסא ביטוי לאהבה דאנו מרגישים להקב"ה על הנס דבוה גופא ניכר אהבת ה' לעמו ונראה דזהו הענין דאנו מבקשים לקיים המצוה של פרסומי ניסא בהידור יותר שכן מהות המצוה הוא אהבה ואדרבה צורת קיום המצוה הוא מתוך מהדרין דאין זה חובה ואעפ"כ אנו מבקשים איך נוכל לקיים המצוות יותר בהידור דזהו ענין העושה מאהבה דעושה רצונו אף בלא הציווי וזה אנו מרגישים במהדרין דאנו עושים רצון ה' כבן מאהבה ולא כעבד המקיים הציווי.

לימוד צה

ענין מהדרין נתייחד לימי החנוכה לכד - מתוך אהבת הנס והרגשת חביבות הקב"ה לעמו ישראל

וזהו ענין המהדרין דוקא בחנוכה שכן בחנוכה מתוך אהבת הנס וחביבות ישראל לפני הקב"ה דעשה לנו ניסים להצילנו מהיוונים דבקשו להשכיח מאתנו התורה וניכר לנו בזה אהבתו המיוחדת של הקב"ה לקיום המצוות שלנו דעשה ניסים ונפלאות דמעט אנשים הצליחו לנצח מלכות יון האדירה ובוה ניכר כמה חשובה עבודתנו לפני להקב"ה וממילא אף אנו מרגישים אהבה להקב"ה ומקיימים כל המצוות מתוך אהבת הנס וזהו ענין המהדרין בחנוכה דאין ענינו רק קיום המצוה של הדלקת נ"ח באופן מהדרין רק הוא סימן לכל צורת קיום המצוות דאנו מראים בזה דאנו עובדים את הקב"ה מתוך אהבה.

לימוד צו

מתוך חביבות נס הנצחון בקשו דוקא להדליק בשמן טהור

ובזה יש ליישב מה דהקשו המפרשים מדוע בקשו להדליק דוקא בשמן טהור דתמהו המפרשים הלוא טומאה הותרה בציבור ובוה נראה דאף דטומאה הותרה בציבור הרי זהו רק דין בדיעבד והותרה אמנם מעיקר הדין הרי צריכים דוקא שמן טהור וע"כ אחרי הגיסים והרגשת החביבות דנס הנצחון לא יכלו בני תשמונאי להשתמש בשמן של דיעבד וע"כ הדליקו השמן שמצאו וסמכו על הנס, שכן במצב זה של הנצחון על היוונים והשמחה דיכולים שוב לקיים מצוות ה' הרי מתוך מצב הרגשת החביבות וקורבה להקב"ה לא יכלו להדליק בשמן טמא ובקשו דוקא להדליק בטהרה וע"כ זכו לנס החנוכה.

המאורות
הגדולים

בכבוד אב ואם

הלכות זהליכות
עובדות והנהגות

גרסה חפץ ויום 13 ירושלים

ספר המאורות הגדולים

הלכות והליכות
עניני כיבוד ומורא אב ואם

קיצור ההלכות המעשיות

דברי הגות ומחשבה

עניני כיבוד אב ואם
לפי סדר פרשיות התורה

עובדות והנהגות מגדולי הדורות

יוצא לאור בס"ד ע"י

שמעון מרדכי דוד בלאאמו"ר רבי זלמן לייב זצ"ל קורלנדסקי

תשפ"ג

שריאל רוזנברג

בס"ד, עתה וכן ושל

י"ז תמוז תשפ"ג

אשר ידיו רב לו בכתיבה בעינים שונים, וזכה לקבץ בספר ולהכליל בו את כל ענפי ההלכה והגדה והמוסר שבמצות כבוד הורים.

מצוות צריכות כוונה, בעיקר במחשבת כבוד הורים, כ"ש במעשה, ובפרט אי נימא דמצות כבוד אב היא מצוה לשמים (מנחת חינוך), ובעיקר שנעשה לעילוי נשמת מחותני אביו זצ"ל.

להלן דברי הפלא יועץ אשר דבריו מדברים בעד עצמם:

ידוע מעלת המחדש חידושי תורה שהוא חשוב מאד בשמים ממעל עד שאמרו בזה"ק שבונה שמים חדשים ועליו הכתוב אומר "לנטוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון שערים המצוינים בהלכה עמי אתה" אל תקרי עמי אלא עימי שנעשה שותף להקב"ה.

וכל אדם אינו חייב אלא כשיעורו רק שיעמול בכל כחו לחדש חידושי תורה (בכל חלקי התורה) והוא תקון גדול לכל עון ולכל חטאת... כאשר הפליג בשבחיו בזה"ק מה מגיע אליו ומה נעשה יקר וגדולה "לנפש אביו" וכו' כל אשר ילמוד וידע את אשר לא ידעו והטוב כאלו חידשו וכו' וכל אשר יחדש יכתוב ידו בספר, ואל יהי בד' להן, וכן יכתוב ידו כל אשר ישמע דבר חדש, שהרי כתבו המפרשים שעכשיו שאין ביהמ"ק קיים ואין קרבנות הכותב חידושי תורה מכפר עליו כאילו הקריב קרבנות וכו' עכ"ד.

(ע"ש המשך דבריו המתוקים ערך חידוש).

ולסיום: ברמב"ם על המשנה פאה פ"א מ"א "וכשיעשה האדם המצוות התלויות בתועלת בני אדם זה עם זה כמו כן תחשב לו לצדקה לעוה"ב לפי שעשה המצוה, וימצא טובה בעוה"ז עבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם, כי כשינהג מנהג הזה ינהגו אחרים כמנהגו, יקבל כמו כן שכר מהענין ההוא, וכל המצות שבין אדם לחבירו נכנסות בגמ"ח וכו'.

והנה בלשון הרמב"ם בהלכות ממרים (פ"ו ה"א) משמע שכבוד הורים היא מצוה כלפי שמיא, ואילו בפירושו על פאה משמע מזה שמקבלים שכר בעולם הזה על כבוד הורים מבואר שזה ענין של בין אדם לחברו. אולם נראה ברור שתירוטויהו איתנהו בהו, דבהלכות ממרים דיבר על כך שעשה גם את צווי ה' ומקבל שכר על כך לעולם הבא, ואילו השכר בעוה"ז המבואר בלשון הרמב"ם הוא תוצאה של דרך ההנהגה בעוה"ז לפי שעשה מצוה כמו כל מצוות שכן אדם לחברו.

זכות האבא, הרב זלמן קורלנסקי זצ"ל, תעמוד לך, ותזכה להמשיך בהרבצת תורה ויראה מתוך נחת ובריות גופא ונהורא מעליא.

באהבה רבה

ש. נחמי' נורדהיים

[illegible][illegible][illegible]

initial

pass. G. 2

רח' הרב יעקב לנרד 5 בני ברק 5155026 טל. 054-8450026 פקס. 03-6161319

תוכן העניינים

פרק א מקורות המצוה וטעמיה, שכרה ועונשה כז

מקורות המצוה בתורה • מצוות עשה ואיסורים • כיבוד • מורא • קלון • הכאה • קללה • היצוי במרה • מקורות המצוה בחז"ל • הוקש כבודם לכבוד המקום • כיבוד אב ואם מביא לכבודו של הקב"ה • גדול כיבוד אב ואם יותר משל הקב"ה • שיעורא • טעמי המצוה • הכרת הטוב • פרעון חוב • יסוד האמונה והמסורת • מצוה שבין אדם למקום או בין אדם לחבירו • הנהירות, שכרה ועונשה • זהירות במצוה וחומרתה • לקיימה מחמת ציווי ה' • שכרה • אריכות ימים • בארץ ישראל שכרה רב יותר • עושר, כבוד ובנים • שלוח והצלחה בתורה • עונשה • עונשה מרובה

פרק ב דינים כלליים כ"ו

ברכה על כבוד אב ואם • הטעמים שאין מברכים • כוונה לשם מצוה • מצוות צריכות כוונה • קיום המצוה בעצמו או ע"י שליח • לכתחילה ובדיעבד • כפיה לקיום המצוה • כפיה על כיבוד • כפיה על מורא • כפיה על בזיון • חיוב תוכחה • תשובה ובקשת מחילה • בקשת מחילה וצער גדול • תשובה על הכאת או קללת אב בקטנותו • בן שגנב כסף מהוריו בקטנותו

פרק ג הנכללים במצוה זו שיש לכבדם מב

אב ואם • האב והאם שוים • כיבוד האב קודם לכיבוד האם • כשיכול לכבד שניהם בבת אחת • הנאה ישירה לאם ולאב הנאה שאינה ישירה • כשהאב לא צוה בפירוש והאם צויתה בפירוש • כיבוד אב בחסרון כים וכיבוד אם בלא חסרון כים • במלאכה שאין האשה משועבדת לבעלה • התחיל בכיבוד האם קודם ציווי האב • כיבוד אב כנגד מניעת צער האם • אב שמצוה לזלזל באם • אב שמצוה נגד האם • מניעת כעס מאביו על אמו • לא לגלות לאב דבר שיכעיסו על האם • קדימה במזון ולבוש • קדימה לענין פדיון שבויים • קדימה לענין סכנת חיים • ציווי האם בחייה כנגד צוואת אביו • הורים גרושים • אין האב קודם לאם • בדבר שיכול לשרתם יחד בו זמנית • רגישות מיוחדת כשההורים גרושים • כשהאב תלמיד חכם • הורים גרושים שנפטרו • אחד ההורים מוחה שהבן לא יאמר קדיש על ההורה השני • סבא וסבתא • החיוב בכבוד זקנו וזקנתו • מהתורה או מדרבנן • אבי אמו • אבי הסבא • צורת הכיבוד • לפרנסם • חילוק בין כבוד אביו לזקנו • מורא וקריאת שמם • טיפול רפואי • כיבוד לאחר מיתה • כיבוד סבו לאחר מיתת הוריו • קדימה באביו וסבו • קדימה בסבו ואב סבו • קדימה בסבו וחמיו • כיבוד סבא כשסותר את כבוד ההורים • סבא רשע • אשת אביו ובעל אמו • החיוב בכבודם • כבודם מדין כבוד אביו ואמו • באופן שמוחלים • כיבודם שלא בפני האב והאם • כיבוד שלא בפני בעל האם ואשת האב • מתו או נתגרשו אביו ואמו • מתו בעל האם ואשת האב • קדימה באם ובעלה • אמו ואשת אביו • צורת הכיבוד • מאימתי חייב לקום • מורא באשת אביו ובעל אמו • כשהוריו

רשעים • אשת האב ובעל האם רשעים • חמיו וחמותו • יסוד החיוב • מן התורה או מדרבנן • צורת הכבוד • כיבוד דביבור באכילה ובשתיה • הקדמת שלום ובקורות • לפתח את חמיו • מורא • לישיב על מקומם ולקרוא להם בשמם • אשת חמיו ובעל חמותו • חמיו וחמותו רשעים • אמירת קדיש על חמיו וחמותו • לכבד חמיו רשע מות אשתו • לאחר מות חמיו • אח גדול • יסוד החיוב • החיוב מדרגתה בסתקאות • כבוד חמיו וכבוד אחיו הגדול • אח גדול • יסוד החיוב • כאשר האח הקטן או מדרבנן • איהו אח גדול • אחיו מאביו ואחיו מאמו • תאומים • כאשר האח הקטן נחל בתורה מהאח הגדול • האח הגדול רשע • אח גדול שביזה אח קטן שהוא תל נחל בתורה מהאח הגדול • האח הגדול • כיבוד אחיו הגדול לאחר מות ההורים • צורת הדין שמוחלים על כבוד אחיו הגדול • כיבוד אחיו הגדול לאחר מות ההורים • צורת הכבוד • האם ככבוד אביו ממש • מאכיל ומשקה • קימה • דיבור של כבוד • למלא בקשתו • דיבור בפניהם • מורא • להשיא אח קטן לפני אח גדול • שלא בפניו ולאחר מותו • חיים • כבוד חיים מדרבנן • צורת הכבוד • לאחר מיתת ההורים • להויד כבוד ידיו ההורים • הורים שטרפה ונשתבשה דעתם • כיבוד הורים שטרפה דעתם • כשיש לכן קושי רגשי • שימוש בכח • הורים שמבזים את עצמם • להחזיקם בבית • במצבים מורכבים • הורים שאינם שומרי תורה ומצוות • חיוב כיבוד בהורים רשעים • רשע לתאבן ולהכעיס • ספק להכעיס • כיבוד באותה עבירה עצמה • הורים חילוניים • חפץ לכבד • להימנע מחילול ה' • צער ובזיון • הורים שהמירו דתם ר"ל • שלא בת דין להלקותם ולדחותם • נגמר דינם להריגה • לאחר מותם • להגיש להם דבר סאכל • מידת איסור ההורים בהומנה

פיק ד המחויבים במצוה זו

אנשים ונשים • מצוה שנתנה בכל • אשה נשואה • אשה נשואה משועבדת לבעלה • נאפים שאנו סותר לשיעבוד לבעלה • כשבעלה מתנגד • הפרעה לשלום הבית • כיבוד בקשה ודיבור • בקשת ההורים מבית נשואה • אשה שמטופלת בילדים • חוב נשאה במורא אב ואם • התנגדות הבעל לציווי ההורים • אשה אבלה • קטן • קטן שדגש לחטך • גדול בתורה • החיוב לכבדם • אינו לפי כבודו • מלך ונשיא • באופן שאנו חייב להם • פסולי ירושלים • ממזר • בנו מאונסתו • מכיר שהוא אביו על פי עדות אמו • אמו ישראלית ואביו נכרי • נכרי • שכרו כאינו מצווה ועושה • ביוז או קללה • נדע לכבד הורים • גר עזק • כיבוד • קללה הכאה ובזיון • נתגירו הוריו עמו • לענין אבלות • אמירת קדיש • בן מאומץ • חובה מצד הכרת הטוב • לאחר פטירתם

פיק ה דיני הכיבוד

דין קימה בפני ההורים • חוקש כבודם לכבוד המקום • חיוב כיבוד או מורא • צורת הקימה • מלא קימתו • סמיכה על דבר אחר • באופן שניכר שעומד לכבודם • קימה ביציאת ההורים • האופנים שמחייבים קימה • חיוב הקימה תלוי במקום המצאותם פתח • אין לעצום עיניו • עומד על בימה מוגבהת • במקום גדול מאד • קימה במקום לעמוד מפניהם • האופנים שמאפשרים להתיר • עד אימתי החיוב

המאורות הגדולים * תוכן העניינים

לדבר מה • שיעור חיוב הקימה ביום • מחלוקת האם יש שיעור לקימה • חיוב קימה תיכף כשרואהו • עמידה בפני הוריו כשעוסק בדברים שונים • בן שעוסק בתורה • בן שיושב לפני רבו המובהק • בן שיושב בתפילה ובקריאת שמע • בן שמחזיק ספר תורה • בן שעוסק במלאכה • בבית המרחץ • בשעת שכיבה • במספרה • חולה או אבל • הידור באבל • קימה בתשעה באב • אופנים שונים לפי מעמד הבנים או ההורים • בן תלמיד חכם ומרביץ תורה • בן שהוא רבו של האב • קימת האב בפני הבן שהוא רבו • בן עיור • הורים עיורים • חולים במחלת השכחה • אשה נשואה • קטן • מחילה • בקשת מחילה להימנע מקימה • בפני אנשים זרים • הורים שמתנגדים לקימת הבן • כיבוד הורים דביבור • צורת הדיבור • הקדמת שלום להורים • פיוס ההורים כשנאלץ להטריחם במלאכה • לא להזעיק פנים • להפג צערם • מניעת צער או דאגה • להעיר לצורך מניעת ביוזם • שיחה בעלמא • אמירת דבר תורה בשלחן שבת • לא להזכיר הטבתו עמם • בלשון נכח או נסתר • להפסיק הורים בדבורם ולהשיב לפניהם • להמנע מלהפסיק באמצע שיחה • היענות לקריאת ההורים • פתיחת הדלת והפסד מצות קימה • לומר לאחרים עשו לכבוד הורי • בקשת סיוע משום כבודם • במקום שאין מכבדים את אביו • כשמשפוק בדבר • כשאני אומר "עשו בשבילי" • אמירת שם ההורים כשמבקש טובה בזכותם • לתלות הכבוד בהוריו • לעשות את דברי ההורים עיקר • בתפילה • למחות על כבוד הוריו • מצות תוכחה • תוכחה בלשון כבוד • חילוק בין קורם האיסור לאחר האיסור • מונח לשם תוכחה בלבד • כשלא ישמעו בקולו • טועים בדבר הלכה או בהבנת חז"ל • ש"ץ או בעל קורא שטעה • אב שנידס עם תפילין • הורים שמדברים או שומעים לשון הרע • להעיר להורים על דבר שמוזק להם • להעיר להורים בכתב • הורים שלקו במחלת השכחה • תוכחה בדברים רגילים • הורים שהזכירו את בנם בטעות • כיבוד במחשבה • להחשיבם בעיניו • אהבת אב ואם בליבו • ביוזי הורים בלבו • ללמד עליהם זכות • הטיפול בהורים וצרכיהם • טיפול בצרכי גופם • להלבישם להנעילם ולכסותם • תמיכה בהליכה • רחיצה • סידור עניניהם • סדר ונקיון בבית • פרטי דינים ואופנים שונים • כדרך הענדה לרבו • כשההורים מרבים לבקש • בסכר פנים יפות • ללבוש בגדים נאים בשעה שמשרתם • בוריות • אופנים שונים של כיבוד הורים • לגור בסמיכות להורים • תורנות בין הבנים לכיבוד ההורים • הורים שמעדיפים ליוזי של בן מסוים • ביקור אצל ההורים • תדירות • גר בעירם של ההורים • אם הוריו מקניטים אותו • הורים זקנים או חולים • אמר להוריו שיבוא לבקדם • לשוחח בטלפון ולכתוב מכתבים • ביקורים הכרוכים בנגח רוחני • להפחד מהוריו לפני שהולך מהם • ביקר אצל הוריו ומצאם ישנים • אירוח הורים • בסכר פנים יפות • גרימת מתיחות ועצב • כיבוד בשולחן ובסעודה • אשה בפני אביה ובעלה יחד • הורים מבוגרים או חולים • באופן שהאשה לא מעוניינת • זימון וברכת המזון בפני ההורים • לכבד את האב בזימון • אב שאינו מוכר כראוי • אביו וכהן • אביו וסכו • אביו ורבו מובהק • אב שאינו שומר תורה ומצוות • התכבד בזימון על הכס יכבד את אביו • להעביר לאחיו הגדול • הזכרת הוריו ב"הרחמן" • כיבוד בכניסה, ביציאה ובדרכים • קדימה בכניסה לבית • כיבוד ביציאה • כיבוד בפתח שאינו ראוי למזווה • אופני

הלכת בנים עם אבהם • גישות מיוחדת לכבוד ההורים • כיבודים בשמחות • סנדקאות
 וכיבודים בחופה • אביו ואביו • אב שאינו שומר תורה ומצוות • סבא מוהל • סידור
 קידושין • הכיבוד הגדול לדבוק בתורה • ציות להורים בדבר שאין להם הנאה ישירה
 • מהלוקת הפוסקים • החובה למנוע מהם צער • שלא בפניהם • דרישות שאינם
 הגיוניות • במקום צער והפסד או חשש שלום בית • במקום שיש חשש שיתבזה
 • הוצאות לבקשות שאין בהם הנאה ישירה • עישון סיגריות ושתיית קפה • לדבר
 בעיבוד • ששה בשעה מוקדמת • ערבות להלוואה • שינוי שם המשפחה

פרק ו' כיבוד במקום תלמוד תורה ושאר מצוות

תלמוד תורה • לתלמוד תורה במקום מרוחק מהוריו • כשהבן מוספק בדבר • כשיש
 במקום הסרן בראת שמים • שוני בדרכי הלימוד ובהשקפה • כשיש סכנת דרכים • בת
 שחפזה ללמוד במוסד מרוחק • הבדל אם הם באותה העיר או בערים שונות • ביטול
 תורה וביטול תורה לטובת ארוך • הורים במצב של פיקוח נפש • בן שפוסק מלימוד
 לדברים שאינם הנחיים • להפשיט הודמנויות לכבוד את הוריו • הורים שמביעים רצון
 בביקור ילדיהם • הורים שמבקשים שבנם יבוא יום יום לשמשים • הורים שמבקשים
 מבנם שילך לארבע משפחות • הורים שמומנים את בנם לשבת • לעזור לאב בפרנסתו
 בבן הזמנים • אב שמבקש לעשות מלאכת הבן לצורך לימודו • אב שמבקש מבנו
 ללמוד עמו בחברותא • להפסיק באמצע הלימוד • הורים שמבקשים מהבן שילמד לימוד
 חל או מקצוע • כיבוד במקום איסור או ביטול מצוות ומנהגים • אין מצות כיבוד במקום
 איסור או ביטול מצוה • כשההורים לא ציוו בפירוש לעבור על איסור • גם כשיש
 להורים הנאה ישירה • כיבוד במקום עשיית איסור • כל איסורי תורה אינם נדחים מפני
 כיבוד אב • מצוה לבנו שלא לשמוע בקול אביו • איסור שקר • ציוו לבנם לא למחול
 לפלוני • החם למי שצער את הוריו בלי סיבה • ציווהו לא לבקר בבית חמיו • אב
 שמצוה לעשות דבר שמצער את האבא • אין להחזיק במחלוקת של הוריו • לשון הרע
 וריבנות • ברית אוכל מתוך פסולת לסעודה הבאה • במקום חשש מכשול לאחרים • דינים מדרבנן • איסור
 באיסור • קניית עיתון חילוני • במקום חשש מכשול לאחרים • דינים מדרבנן • איסור
 או מניעת מצוה מדרבנן • שבות דשבות במקום כיבוד אב ואם • טלמול בשבת • שימוש
 בחשמל בשבת • הליכה בנדר בשבת • לברך בפני אמו שהיא פרועת ראש • שיחה
 עם אמו בשוק • ללכת עם אמו גלוית ראש • הליכה בגרביים בתשעה באב • במקום
 קיום מצוות • אין לבטל מצוה • מצוה עוברת ואין יכול לקיימה על ידי אחרים • מצוה
 שיתולה להעשות על ידי אחרים • כשנוכח שכוונת הוריו לזלזול במצוה • כיבוד לאחר
 מבקשו בקיום מצוה • מצוה לאחר שהתחיל במצוות כיבוד • נענה לציווי אמו, ואביו
 למקום ובין אם לחברו • לפניו מצוות כיבוד שיתגרום דחיית מצוה לאחר מכן • מצוה
 שאין הורים חייבים בה • לשאול בשלומם בקריאת שמע • לשמשים באמצע קריאת
 שמע • המסת אורחים • סנדקאות • דיבור לאחר קריאת שמע שעל המיטה • חומרות
 ושתנים • מילי דחסידותא ותוספת חומרא • הוריו מתנגדים לשכרות • דברים שאין

המצוות הגדולות • תוכן העניינים

כא

להם הנאה ישירה לעומת מנהג • צריך שיקול דעת ושאלת חכם • חומרה שגורמת
 להורים בושה או צער • הידור של מקום תפילה • מקום שמקפידים לקרוא ק"ש
 ולהתפלל בזמן • זריזות מקדישין • הדלקת נרות חנוכה בזמן • נתינת אתרוג מהודר לאביו
 • מנהג שנתקבל בישראל • מנהג שנחלקו בו הפוסקים, אך מוסכם בעדהם • מנהג
 שאינו קבוע או שנחלקו בו הפוסקים • שינוי נוסח ומבטא התפילה • דיני כיבוד הנוגעים
 לחג הפסח • דיני הסיבה בפני הוריו או חמיו • מנהג חטיפת האפיקומן • מניגת ד'י
 כוסות • ליל הסדר אצל ההורים • מצות יישוב ארץ ישראל • הורים שמצוים שלא
 לעלות לארץ ישראל • לצאת מארץ ישראל כדי לכבד הורים • לצאת כדי להשתמח
 על קברי הורים • מצוה להעלות את ההורים לארץ ישראל • כשהמצב הבטחוני בארץ
 ישראל מתוח • במקום סכנה • חשש סכנה או חזק להורים • סוכרים לחולה סוכרת
 • סיגריות • במקום חשש סכנה לבן • תרומת כליה • חולה במחלה מדבקת • שידוכים
 וענייני נישואין • התנגדות הורים לשידוך הבן • התנגדות הורים לשידוך הבת • התנגדות
 ההורים משום שצריכים להם • הורים שמצוים לשאת אשה שאינו חפץ בה • הצעת
 שידוך שמכונה את ההורים • לינשא למי שאינו בן תורה • כשמתנגדים שישארו ליראי
 שמים • ההנהגה הראויה בדבר • שלום בית • ציווהו להתגרש • כבוד אשתו • להכניסם
 לביתו נגד רצון אשתו

פרק ז' הוצאות כספיות לצורך הוריו

קצא

כיבוד אב משל אב • הוצאות של צרכי האב ממזון האב • הוצאות הבן מכלל קיום המצוה
 • הוצאות נסיעה לצורך ביקור אצל ההורים • הוצאות נסיעה לחו"ל • אין באפשרותם
 לפרנס את עצמם • האופן שנחשב שאין להם מזון • נמנעים מלגבות חובות • אם ההורים
 אינם חפצים לעבוד • הורים שמקבלים קצבאות שונות • עד כמה צריך לפרנסם • פרנסתם
 מדין כיבוד אב או צדקה • דינים העולים מחקירה זו • כפיה כשיש לו יותר מכדי פרנסו
 • השיעור שנחשב יותר מכדי פרנסתו • אין הבן חייב לחזר על הפתחים • בן שמחזר על
 הפתחים בשביל עצמו • כשיש חשש שההורים יחזרו על הפתחים • הורים שפוטרים את
 ילדיהם • אופן חלוקת ההוצאות בין הבנים והחתנים • הוציא יותר ממה שהיה מחויב
 • פרנסת הורים מכספי צדקה • פרנסת הורים מכספי מעשרות • נתינת כל כספי המעשרות
 לאביו • מימון שליח לחיוב הכיבוד • הוצאות טלפון, בולים וכדומה • הוצאות נסיעות
 לביקורים • חשש פיטורין ממקום העבודה • להכנס לעסק משפחתי • קדימה בהשבת
 אבדה • אבדתו ואבדת אביו • אבדת אביו ואבדת רבו • אבדתו וכבוד אביו • הורים
 שמצוים לבנם לא להשיב אבדה • השבת אבדה תוך כדי שמכבד את הוריו • ראוי להורים
 למחול במקום מצוה • אומדנא שיש מחילה

פרק ח' מכבדו במותו

קצא

כיבוד לאחר מיתה • חיוב הכיבוד לאחר פטירתם • גודל החיוב • מן התורה או מדרבנן
 • אופני הכיבוד לאחר מיתה • אמירת הריני כפרת משכבו • מזכיר אביו שלא בדברי
 תורה • כשמזכיר את אמו • כשמזכיר בכתובה • אמירת זכרנו לברכה בתוך י"ב חדש

• ר' אבהו אית' בל' שיה • בחודש השנים עשר • לאחר י"ב חדש • שאר לשנות
 • כל שנה • יחד ויבטל אחד פטירת ההורים • הספד כראוי • הפלגה בשכחו • ציוה
 • לא יפסח • ציוה שלא יתנו סאבילות • מקצת דיני האבלות הנהגים ב"ב חדש •
 • ובה כהנא עם ההורים • עשר מעלות בחטבה • עיקר התיקון, לימוד תורה ועשיית
 • תע' • למה ומה ההורים בשבת • לומר דברי תורה ששמעו ממנו • לימוד משניות
 • • למה י"ב דעי • אבהו הקדוש • אמרת קדוש בחודש ה"ב • הענין הנשגב של
 • אבהו קדוש • שבת אבהו הקדוש • הקדוש מעלה ממדרגה למדרגה • כוונה בקדוש
 • סבא הא מנה וכו' • החיוב רק על הבנים ולא על שאר האבלים • כפיה • קדוש
 • שבת למה • אמרת קדוש על ידי כמה אבלים יחד • בקול ובנחת • כשאין באפשרות
 • וכן לומר קדוש • אבהו כהנא שיאמר קדוש על אמו • הורים שמתנגדים שהבן יאמר
 • קדוש על אדמם • אב שנה שלא יאמרו עליו קדוש • הורים רשעים ושאבדו עצמם
 • למה • קדוש בחי ההורים • תפילה לפני העמוד • חשיבות תפילה לפני העמוד יותר
 • מקדוש • כשיש שני אבלים • אם הוצה לוותר זכותו לחברו • בשבת ויו"ט • בחודש
 • ה"ב • איש יודע לחקק האותיות • עליה לתורה ולמפטיר • עליית מפטיר • 'מפטיר'
 • למטה אחרון • המקור לעליית האבל למפטיר • הטעם לעליית האבל למפטיר • לדקדק
 • באמירת הפטירה • אין חיוב על ביהכנ"ס להעלות למפטיר • עד כמה צריך לחזר אחר
 • המפטיר • עליית מפטיר לכהן • נר נשמה • מנהג הדלקת נר • המקום שראוי להדליק
 • • המנים שנהגו להדליק מתי מדליקים • נר אחד לכמה נפטרים - נר אחד לחובת כמה
 • בנים • שכן להדליק מערב שבת • שכן להדליק מערב יו"ט • כשהול יו"ט במוצ"ש
 • או בערב שבת • מנהג להזכיר את שם הנפטר • צדקה • גודל מעלת הצדקה לעילוי
 • נשמה • אמירה בשעת התנה • קניית ספרים ועשיית גמ"ח • "זיכור" • זמני זיכור
 • ואב החמים • מי שיש לו אב ואם • שנה ראשונה • ביחיד • לגדוב צדקה ולשלם
 • בלא דחי • יארציט • ענין היארציט • קביעות יום היארציט • יארציט לאחר חמישים
 • שנה • שבת קודם היארציט • תפילות ועליה לתורה • קדיש • הזכרת נשמות בשבת
 • • שבת קודם יארציט שחל בשבת • שבת לפני היארציט, בתוך י"ב חודש על ההורה
 • השני • מנהגי יום היארציט • תפילה וקדיש • יארציט ואכל תוך י"ב חודש • יארציט
 • ואכל בתוך השלושים יום • לחזר אחר תפילה לפני העמוד • היוצא לדרך • נמצא
 • במקום שאין מנין • תשלומין למי שלא אמר קדיש • יארציט בשבת ומתפלל ערבית
 • מבעוד יום • נגד ביארציט של סבו וסבתו • עליה לתורה • לימוד משניות • סדר
 • הלימוד • נר נשמה • המנהג כשיש כמה בנים • עליה לקבר • נתינת צדקה • מנהגי
 • אבלות ביארציט • ביום חול וימים טובים • בשנה מעוברת • להשתתף עם אחרים
 • בשערה • תענית • טעם הדבר • קבלת תענית • ענוו • אם אינו מעונין להתענות
 • בשנה זו • מסיפק מתי יום היארציט • שכח ואכל • תענית בדורנו • הוצאות כספיות
 • לארץ פטירת ההורים • פריעת חובות ההורים • הורים שלא השאירו אחריהם כלום
 • • נולד הפן או שלקחוהו בריבית • האב נדר לצדקה ומת • אמר שיתן מעשר לעניים
 • ונת • הוצאות הקבורה והמצבה • הפסד כספי בשביל לעבור לפני התיבה • כתובת
 • צוואה • ראי' לכתוב צוואה • לקיים צוואת ההורים • חלוקת כספי הירושה • ציווי

המאורות הגדולים • תוכן העניינים

האלמנה היפך מנה שציווה אביו • עליה לקבר ההורים • תועלת לחיים ולמתים • הימים
 שנהגים לעלו • אל ישים מנמתו נגד המתים • כשיש טירחה מרובה • כשיש הוצאה
 מרובה • קריאת שמות ילדיו על שם הוריו • מצוה לקרוא על שם ההורים • על שם
 אביו או על שם צדיק • זכות קריאת השם לבעל או לאשה • שמות אביו ואבי אשתו
 שונים ונפטר אחד מהם • בשמותיהם אינם שוים • לאחר שקרא שם לבנו נזכר שכך
 שם חמיו שחי • אביו או סבו • שם שמתביישים בו • בן להורים גרושים ועולד לו בן
 • אלמנה שתצטרע בקריאת שם בעלה • הורים שנסתלקו בצעירותם • על שם הורים
 שאינם שומרי תורה ומצוות • קריאת ספר על שם אבותיו • מי שלא זכה לכבוד את
 הוריו בחייהם • כיבוד אחרים • לזכות אחרים בכבוד אב ואם • לפיים הורים שבניהם
 לא מכבדים אותם • לעסוק בתורה ובמעשים טובים • שיצטרע על כך • לומר אבי
 מורי על אב שלא הכיר

פרק ט מצות מורא • • • • • רמג

חומרת מורא אב ואם • השווה הכתוב מוראם למורא שמים • כיראת מלך • הקדמת
 אב לאם במצות מורא • חומר גרימת צער להורים • דיני מורא • סתירת דברי ההורים
 • איסור סתירת דבריהם • שלא בפניהם • בדרך כבוד ובגרישות • בכתב • בדבר
 הלכה כשיש לבן ראיות מוכחות • בנטייל רשות • כשהבן לא חולק באופן מוחלט
 • כשהאב לא אומר באופן מוחלט • לאחר מותו • אב המעונין לשמוע את דעת הבן
 • אב שמבקש מבנו לבדוק את כתביו • תגובה של ביטול • סתירת דברי אמו • בן
 שעוסק יחד עם אביו במסחר • סתירת דברי תוכחה • ויכוח בנושא ציבורי או השקפתי
 • התעלמות מבקשות ההורים • הכרעת דבריהם • האיסור להכריע וטעמו • שלא
 בפניהם • להשיב תשובה לחולקים • להזכיר את אביו כמסייע לו • דרכי התנהגות בעת
 מנוחת ההורים • זהירות שלא להפריע את שנתם • לצורך בשורה משמחת או ריוח
 ממוני • ריוח ממוני לבן • בהודמן אורח או טלפון חשוב • אביו נרדם בבית הכנסת
 • במקום הפסד מצוה • לצורך מצות צדקה • אב שנרדם בפורים • להעירם לצורך
 הדלקת נרות חנוכה של הבן • קריאת ההורים בשמם • האיסור לקוראם בשמם • אופני
 האיסור • להזכיר בתואר בלבד • שם ההורים בתוספת תואר כבוד • רשות ומחילה
 • כשישואלים לשמו • כשמעלה את אביו לתורה • בכתובה • שטרי כתובה וגטין
 • כשיש להורים שני שמות • שם משפחה • שם הוריו "שלום" או "מול טוב" • שם
 האב "אבא" • הזכרת שמם בתפילה • סבא פלוני • לאיית את שם הוריו • אביו שהוא
 רבו • קריאת אחרים בשם ההורים • שם אחרים כשם הוריו • בפניהם ושלא בפניהם
 בשם מצוי ושאינו מצוי • בפניהם ושם מצוי, שלא בפניהם ושם לא מצוי • כשנזכר
 שאין כוונתו להוריו • אחד מההורים שינה את שמו • קריאת ילדים בשם ההורים
 • לאחר פטירת ההורים • מחילת הורים על קריאה בשמם • קריאת חמיו וחמותו
 בשמות "אבא" ו"אמא" • עמידה וישיבה • במקום ההורים ולצידם • מקום המיועד
 להתכנסות • במקרה והבן ניצב שם לבדו • לעמוד במקום שמיוחד לאב להתפלל
 • לעמוד במקום שהוריו רגילים לשבת • לעמוד במקום הקבוע לאב בברכת כהנים

• ישיבה במקום ההורים • ישיבה על כסא ההורים • לשבת על מקום אביו במסירה
שעור • מקום ישיבת האב בתפילה • אב ששינה את מקומו או נעדר ממנו • כשת
שהות בנוש • שלא בפניהם • לשבת או לעמוד בתפילה ליד אביו • לשבת ליד אביו
במסיבה וכדומה • להסב על ידי הוריו • לאחר פטירתם • לשכב על מיטת ההורים
• התנהגות בעת שפוגעים בו • תנובה על התנהגותם כלפיו • מטרת ההורים בקריעת
בגדו הבן ובזיו • למעט את ההורים מלבוותו ומלהכותו • למנוע את ההורים מלהפסיד
את כספו • להימנע גם במקום שהותר • מניעת ריוח • להימנע גם במקום שהותר
• מניעת ריוח • הורים שרוצים להפסיד את כספם • תחרות עם ההורים • תחרות
במסחר • תחרות בהקמת מוסד • תחרות בקניית מצוות • דין תורה עם הורים • בן
התנוע את הוריו • הורים התובעים את בנם • שלא לשוחח על כך עם אחרי • בן
התנוע את אמו • ערכאות • הורים המתחייבים שבועה לבנם • פרטי דינים • התערבות
והתעניינות בעניניהם האישיים • לבישת בגדיהם • חליצת תפלין בפני ההורים • להמנע
מתשבות מצערות • אין להכנס בשיחתם • טענות וביקורת • להיפרד מההורים כדי
למנוע קטטה • הורים קפדנים • כשהאב שותה לשכרה • לפני עור לא תתן מכשל
בעניי כיבוד וסורא • לא לדקדק בדרישת כבוד מבניו • להימנע מציווי דברים שקשה
לבעים • להימנע מלכעוס לצער כשאין הכרח • כשההורים מסופקים האם להקפיד
• הטנה בן גדול מנדים אותו • אם הבן לא נכשל • הגיל שנאסר להכות • דרך ההטנה
• הכאה מנפש חילד • איום על ילד • זהירות ב"לפני עור" אצל אחרי

פרק י מחילת הורים לילדיהם

מותר להורים למחול על כבודם • כיבוד את הוריו לאחר שמוחלו לו • מחילה מפורשת
• חזרו בכם מהמחילה • ראוי להורים למחול • אין למחול בתדירות • מחילתם לגבי
דין שמים • חלוק דין שמים מדיני אדם • אופנים שהמחילה תועיל גם בדיני שמים
• מחילה קודם מעשה מסוים • מחילה לצורך קיום מצוה • מחילה בדברים קלים
• הורים שגרמו לך • כשאנשים יודעים מה כוללת המחילה • ניצול הסכמת ההורים
למחילה בגדי לא לכבודם • בקשת מחילה לעולם • בקשת מחילה לתקופה • מחילה
שעולה להביא תקלה • מחילה על ענייני מורא או בזיון • מחילה על בזיון • מחילה
על עניינים הנוגעים לדני מורא • מחילה על הכאה או קללה • מלקות בערב יום כיפור
• מחילה בכל ענייני צער • לגלות להורים את האמת על מחילתם • שירות ועזרה מהורים
לבניהם • הורים המעוניינים לשרת את בנם • שירות לבן שנעשה בדרך בזיון להורים
• עזרה בבניית הסוכה • עשיית תספורת לבן • מלאכות שרצוי שהאם תעשה ולא האב
• כשני ההורים רוצים לשרת את בנם • אב בן תורה • גדר בן תורה • אכילת מאכל
שרגיש אב לבנו • בן שלא יכול להסתדר בעצמו • שירות הבן שלא בפניו • מועת
שיטתו • בן שמבקש מהוריו שירות • משלוח מנות על ידי הוריו • אגידת לולב על
ידי האב • בקשת הלוואה או ערבות מהאב • בן שעובד עם אביו • קבלת בריכה
מהורים • קבלת מתנה מההורים

פרק יא איסור הכאה, קללה ובזיו

איסור הכאה • הכאה וחומר עונשה • הכאה שיש עמה חבורה • מהות החבורה • חיוב
חמשה דברים • הכאה לאחר מותם • חרש את אוזנם • הכאת זקינו וזקנתו • מחילה
על הכאה • תספורת וקציצת צפרנים • מילת האב • לצורך רפואה • טיפול רפואי
ללא הוצאת דם • פעולות רפואיות הברכות בהוצאת דם • כשאין אדם אחר • מה
נחשב שאין אדם אחר • רופא בשכר ובן בחינם • ניתוח פלסטי • בן מומחה והאב
מעדיף אותו • להעירם מעילפון באמצעות הכאה • פינוי בכח לבית חולים • זריקות
• דיקור סיני • עלוקות • קללה • קללה בשם ועונשה • בכינוי • לאחר מיתתם • קללה
מכלל ברכה • עיקר האיסור במקלל בשם • קללה בכתב • האם יכול לחזור בו • בן
שבא לחייב את אביו שבועה • קללה בדבר מסוים • קטן שקילל • זקינו וזקנתו • מבזה
אביו ואמו • ארור מקלה אביו ואמו • חומרת האיסור ועונשו • זלוול בלב • מחילה
• המבזה על דעת שימחל לו אביו • זלוול שכלפי אחרים אינו בכלל האיסור • לשון
הרע • לשון הרע תוך כדי התייעצות • בזיון להורים באופן עקיף • לגעור בבן המבזה
את הוריו • השתתפות הבן בחליצת אביו • רשעים גמורים • נגמר דינם למיתה ועשו
תשובה • להפרישם מעבירה • שליח ב"ד • שתוקי • אביו כשר ואמו שפחה או כותית
• הורתו שלא בקדושה וליתו בקדושה • גר • בן של עבד

צורת הכיבוד

לב. יש אומרים שצריך לכבדם בכל הדברים שמכבד את הוריו, בין בדיבור ובין במעשה. מא וידבר אליהם בלשון כבוד וענוה, ויאכילם וישקם כפי מה שצריכים מב.

לג. ויש אומרים שאינו חייב לכבד את הסבא והסבתא ככבוד הוריו ממש, אבל צריך לכבדם בקימה והידור. מג

לפרנסם

לד. אם אין להם כמה להתפרנס, ואף לבניהם אין אפשרות לפרנסם, חייב הנכד לזונם ולפרנסם, ואף כופין אותו על כך. מד

סעיף כ"ד שכתב וז"ל, באליהו זוטא בסוף הספר בתשובה א' כתב דהיינו דוקא לענין שאם יש לו לכבד לאביו ולאביו אביו, אבל בלא"ה חייב בכיבוד אביו אביו בכל מילי כמו שחייב לאביו, עכ"ל, וכן משמע מפשטות לשון המדרש עה"פ "ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק".

מב. הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"צ אבא שאול זצ"ל (הרי"ד בספר מהרי"כ עמ' ק"י).

מג. שו"ת שאילת יעבץ ח"ב סי' קכ"ט, ובספר מהרי"כ עמ' ק"י כתב בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שמספיק לעשות הידור וא"צ לעמוד מלא קומתו.

מד. ש"ך ס"ק כ"ג בשם הב"ח, ובחיי אדם כלל ס"ז סעיף כ"ה.

יש בנותן טעם להביא את דברי תנא דבי אליהו רבא פרק ט"ז, על ההבדל בין נח לדורות שקדמו לו, שבדורות שקדמו לו כשאמרו להם לך עבוד את אביך היה זנו מפרנסו ומכלכלו, וכשאמרו להם לך עבוד את אבי אביך היו אומרים, 'אין אני חייב בך, אבל אצל נח כשאמרו לו לך עבוד את אבי אביך, קיבל עליו והיה זן את אבי אביו

שהסתפק האם דור רביעי הוא ככלל "בני בני" ובשם שו"ת שכות יעקב ח"ב סי' צד הביא ראיה ממס' ב"ב דף צ"א. ב. שמוכא על שלמה המלך שכיבד את רות שהיתה זקנתו, ואי לאו דמחויב היה בכבודה לא היה רשאי לעשות כן, דהא קיי"ל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, והרי רות היתה אם אבי זקינו של שלמה, ושמע מינה דאיכא חיוב לכבד אפילו את אבי אבי זקינו, ויעוין במטה אפרים דיני קדיש יתום ס"ק ה' שנסתפק בזה, ובשו"ת מנחת אלעזר ח"ג סי' ל"ג כתב דצריך לכבד את אבי זקינו, ובשו"ת זרע אמת סי' קמ"ח כתב שנין אינו צריך לכבד את הסבא-רבה שלו.

מא. הנה בדברי הרמ"א לא מוזכרים באלו דיני כיבוד מחויב בזקינו, אלא שכתב שחייב בכבוד אביו יותר מכבוד זקינו, אולם בספר חרדים (מ"ע מה"ת פ"ד אות ז') משמע, דחייב לכבדם בכל מה שמחויב לכבד את הוריו, דכתב וז"ל, משמע דשניהם (כבוד אביו ואביו אביו) מדאורייתא אלא דאת אביו מחויב לכבד טפי מזקינו וה"ה לזקנתו, וטעמא דכולהו משום דבני בנים הרי הם כבנים. יתר על כן מבואר בדברי רעק"א בהגהותיו לשו"ע כאן

לח. שו"ת תורה לשמה סי' וס"ה, ד מהרש"ג ח"ב סי' ר' לו. ספר חסידים, ספר חרדים, וז"ל וב"ח שם.

לז. שו"ת הרמ"א סי' קי"ח, שו"ת יעקב ח"ב סי' צ"ד, שו"ת חתם סופר סי' שמ"ה ובן איש חי, וכן בערוך ה"ו סעיף מ"ד. ובספר מהרי"כ פרק ח' הערה הוכיח מדברי הברכי יוסף סי' ר"מ את"ל שכתב בשם רבינו יונה וספר חסידים, ש"ל לכבד את אחי אביו ואחיו אמו, וא"כ לא שיהיה חייב בכבוד אביו אמו ואם אמו, ה"ה ההורים של דודיו.

לח. שו"ת שכות יעקב שם.

לט. דעת הגר"א בביאורו על השר"ה ל"ד, שבאבי אמו פטור מלכבדו דבני ה"ה הרי הם כבנים ולא בני בנות.

מ. בפתחי תשובה חו"מ סי' רמ"ז ס"ג כתב בשם שו"ת המבי"ט ח"ב סי' נה

הוא דמיא בו נעשה לו טאל הרם, בבנו של הונן קאמי שהוא בן בנו של רוצח, ואינו מותר על כבודו.

אולם הרמ"א שם (ובדרכי משה אות ז') חלק עליו, והוכיח מהמדרש רבה פרשה צ"ד אות ה' (ובאורו רש"י בפירוש הנוסח על הפסוק בבראשית סי' א') "ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק" דפי' דחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקינו, מכלל דמי' חייב בכבודו (וראה בגליון מהרש"א), וכן כתב בספר חסידים סי' שמ"ה, ראבי"ה סי' תתמ"א, ספר חרדים מ"ע מה"ת פ"ד אות ג'. וכן פסקו הש"ך כאן בס"ק כ"ג, והט"ו בס"ק כ', וכן החי' אדם בכלל ס"ז סעיף כ"ה. [והבי"ח כאן מוסיף, שאם חייב אדם בכבוד חמיו הרי הסבא נותנת שחייב נקרא אביו בתורה]. - ואע"פ שהלכה זו מובאת רק ברמ"א, מ"מ ההלכה פסוקה כך גם לבני עדות המזרח - הגר"צ אבא שאול זצ"ל (הרי"ד בספר מהרי"כ פ"ח עמ' ק"ד).

ק"ב רבות זה מכעים ופוגע בהורים, וכלל אינם מוכנים לשמוע בקול
במענה שאינו יודע פרטים רבים וכדומה. ק"י

מח

הורים שהוכיחו את בנם במעוות

ק"י. הורים שהוכיחו את בנם במעוות, והבן יודע שהם טועים בקול
להצטרך בפניהם [או שיש לו חובה משום "והייתם נקיים"] לא
להם שמה שהם אומרים - אינו נכון, אלא יש להתנצל בבן
ובצורה נאותה באופן שההורים יבינו מעצמם שהבן לא עשה ש
אסור, כגון שיאמר "יש לי לומר משהו" ויציג את התמונה בפני
לו, ובכך יצדיק את עצמו לפניהם. ק"א

אין

כא

בד

כב

כיבוד במחשבה

להחשיבם בעיניו

ק"א. חייב אדם להחשיב את הוריו בלבו שהם אנשים גדולים ונכבדים,
שידמה בעיניו ובלבו שהם גדולים ונכבדים ארץ, אף שבעיניו
אדם אינם חשובים כלל, והוא עיקר הכבוד. ק"ב

כג

ק"י חוט שני עמ' רצ"ד.

רגי

כד

כג

כד

כד

כד

כד

כד

כד

כד

כד

כד

כד

כד

כד

כד

כד

במחשבה כדכתיב נבזה בעיניו ונכבד
יראי ה' יכבד, והיינו יכבד במחשבתו
לומר שבלבו ובעיניו הם נבונים, וק"י
אותם בדברים, א"כ הן שוין בעיניו
שהרי גם הוא נבזה בעיניו, אלא צ"ל
שמכבדם בלבו שהם חשובים בעיניו
דהיינו שידמה בעיניו שהם גדולים
ארץ, אף שבעיניו שאר בני אדם אינם
כלל. וזהו עיקר כיבוד, שאם לא כן הרי
בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני
ומקור דבריו בספר חרדים פ"א אות ל"ח
מזכיר ב' טעמים בדבר, א' שצ"ל
בלבו שהוריו כה חשובים "מתוך ק"י
יכבדם בדיבור ובמעשה". ב' שצ"ל
הכבוד באה בגלל שהקב"ה השווה את
לכבודו, וכשם שבמצות כבוד המקום

ק"א. ספר מורא הורים וכבודם פרק ג' סעיף
י"א - מסופר על בעל השפת אמת, שכילד
צעיר אשר נתגדל על ברכי זקינו היחידושי
הרי"מ זצ"ל, העיר לו פעם סבו על שנתאחר
מלקום, והוכיחו על כך והרצה לפניו דברי
מוסר. אמו שידעה שהוא שקר על תלמודו
עד שעה מאוחרת מאד, אמרה לו שבודאי אם
הסבא היה מודע לכך היה נמנע מלהעיר לו,
ומדוע השתמט מלומר לו זאת. השיב לה
הילד הצעיר, שהתועלת שיש לו ממוסרי זקינו
חשובה עד מאד, ולא רצה להפסיד תוכחה
זו. - אמנם מסתבר שהטעם שלא הצטרך
בפיו לאחר התוכחה, משום שחש על כבוד
זקינו.

ק"ב. חיי אדם כלל ס"ז סעיף ג' וז"ל:

המאורות הגדולים * דיני הכיבוד

ק"ג

ק"ב. אך יש אומרים שאין להורות כך למעשה, כי הרי לא כל אב הוא
"מגדולי ונכבדי ארץ" ולא מסתבר שהתורה ציוותה לעוות את ההגיון
והשכל הישר. ק"ג

ק"ג. יש שפירש את הדברים באופן זה, שכל אחד יכול למצוא מעלה חשובה
ונכבדה שבה מתייחדים הוריו, ובכך יעריך אותם בלבו, והוא כבוד אמיתי. ק"ד

ק"ד. עוד יש שפירשו שהכוונה בזה היא שכן צריך להרגיש יחס של כבוד
להוריו, שהם הגדולים והוא הקטן כלפיהם, כיון שהם הביאוהו לעולם
וטרחו רבות בגידולו וסיפקו את צרכיו במשך שנים רבות, ואם יתבונן
בזה יוכל בקלות להרגיש הערכה וכבוד בליבו. קטו

אהבת אב ואם בליבו

קמז. נחלקו רבותינו הקדמונים, האם יש חיוב מיוחד לאהוב הורים מדין "כיבוד
אב ואם", או שצריך לאהוב אותם ככל אחד מישראל מדין "ואהבת
לרעך כמוך".

קמז. יש אומרים שבכלל מצות כיבוד אב ואם נכלל שצריך גם לאוהבם אהבה
עזה בדרך שהיו אוהבים אותו. קטז

איל מובא שהגרא"ל שטינמן זצ"ל נשאל איך
אפשר לקיים הלכה זו, וענה שבודאי שאין
הכוונה שאדם צריך לחשוב שאביו הוא משה
רבינו, שהרי לדעת הרמב"ם אפילו אם אביו
רשע צריך לכבדו וכי יכול לחשוב על אביו
הרשע כך, אלא הכוונה שצריך לראות לפי
הענין, וככל שניתן להכיר במעלותיהם
הייחודיות, ראוי לעשות כן.

קטז. ספר חרדים פרק ט' אות ל"ז וחיי אדם
כלל ס"ז ס"א, יעו"ש שביאר שפשיטא שצריך
לאוהבם כגופו שהרי הוא בכלל "ואהבת
לרעך כמוך" אלא שבאביו ואמו הוקשה
אהבתם לאהבת המקום.

וע"ש שהוכיחו כדבריהם מהזה"ק פ"י כי

ליכא בעי, והקב"ה מתרעם כשאין את הכבוד
בלב כמש"כ בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק
ממני - שצריך כיבוד בלב, כך גם במצות
כיבוד אב ואם אמרין שצריך הכיבוד הוא
בלב.

ק"ג. הגר"ש אויערבאך זצ"ל (הרי"ד בקובץ
ישורון חלק ט"ו עמ' תע"ד).

ק"ד. הגר"ח שמואלביץ זצ"ל 'שיחות מוסר'
ח"ב עמ' ק"ו. ומביא שם שאביו הגאון רבי
אלתר זצ"ל היה מתבונן כל ימיו ומחפש
למצוא מעלות ייחודיות שהיו באביו יותר
מכל אדם.

קטז. חוט שני עמ' רס"ד. - ובספר אפיקור

ביקורים הכרוכים בנזק רוחני
קנב. אם הביקור אצל ההורים עלול להסב נזק רוחני, כגון שלבשות
בצניעות או שיש שם מכשירים לא כשרים או שהם מוללים
תורה ומצוות, יש לעשות שאלת חכם כיצד לנהוג.

להפריד מהוריו לפני שהולך מהם

קנב. בן שרוצה ללכת או לנסוע מבית הוריו, מן הראוי שיוודע להם
מהם. קנב

ביקר אצל הוריו ומצאם ישנים

קנב. בן שהגיע לבקר את הוריו ומצאם שישנים, אם לאחר שיתעוררו
להם שהוא בא לבקרם, הרי שקיים בזה מצות כיבוד אב ואם.

אירוח הורים

בספר פנים יפות

קנב. כשהורים באים להתארח בבית בנם או בתם, מצוה לקבלם בבית
יפות, ולתת להם הרגשה טובה בכך שירגישו עד כמה הא
בשהותם אצלו. קנב

גרימת מתיחות ועצב

קנב. אם הבן או הבת יודעים שהמצאותם יחד עם ההורים מביאה לה
וכעס, עדיף להמנע מלהזמיןם, כדי שלא יבואו לידי כך. קנב

קנב. ערוך השלחן סי' ר"מ סעיף ל"ו, והוכיח
כן מהגמ' במגילה שמשמע שצריך ליטול את
רשותם.

קנב. הגר"ח קנייבסקי זצ"ל (הר"ד בספר הלי
כאירא להדיג ש. בן שלמה עמ' קמ"ד).

קנב. ע"פ הגמ' במס' קידושין דף
יש מאכיל לאביו פסיוני וכו', וכו'
בע"ב שמכבדו בדברים טובים
ובודאי שזה שייך גם כאן.
קנב. ספר חסידים סי' שמ"ג.

המאורות הגדולים • דיני הכיבוד

כיבוד בשולחן ובסעודה

קנב. צריך לשכן ולהושיב את הוריו וכן את חמיו וחמותו במקום המכובד שיש לו
בבית, וכן יש להושיב את אביו וחמיו בראש השולחן, אך אין זה חיוב גמור. קנב
- אמנם אם הם מוותרים על כבודם, הרי שרצונו של אדם זה הוא כבודו.

קנב. כשנוטלים ידים לסעודה, צריך לכבד את האב ליטול ראשון. קנב
קנב. ואם נוהגים שם כמו שכתב השו"ע או"ח סי' קס"ה סעיף ב', שהרא"ש
היה רגיל ליטול באחרונה - אף את האב יכבדו ליטול באחרונה.

קס. נותנים להורים מנה יפה בתחילה. קנב

קסא. יש נוהגים שלא להתחיל לאכול מהמנות המוגשות לשולחן, לפני שהאב
מתחיל לאכול.

קסב. אם האב שמוח כשמכבדים אותו לשאת דברים בסעודה, יש לעשות כן.

אשה בפני אביה ובעלה יחד

קסג. אשה שאביה מתארח אצלה, אע"פ שמעיקר הדין צריכה להגיש תחילה
מנה יפה לבעלה ואחר כך לאביה, מ"מ ראוי שבעלה יאמר לה לכבד
תחילה את אביה. קס

הורים מבוגרים או חולים

קסד. אם הורי הבעל או האשה מבוגרים או חולים וצריכים טיפול באופן
מתמשך, ולבנם או לבתם יש דירה מרווחת ושניהם מסכימים להביא
את ההורים לביתם, הרי מצוה עליהם להביאם לבית ולטפל בהם, ובוה
מקיימים מצות כיבוד אב ואם בכל רגע ורגע. ואף שאין חיוב בדבר
ואם לא עשו כן אין זה נחשב שעברו על מצות כבוד אב ואם, מכל
מקום הרי הם מפסידים מצוה שאפשר לקיימה בכל עת ובכל שעה. קסא

קנב. הגר"ש אלישיב זצ"ל והגר"צ אבא שאול
זצ"ל (הר"ד בספר מוה"כ פ"א אות נ"ט הערה מס' 54).

קנב. ערוך השלחן סי' ר"מ.

קנב. ספר חסידים סי' תקע"ט.

קס. שם סימן של"ה.

קסא. הגר"ש אלישיב זצ"ל (הר"ד בספר מוה"כ

מח

אין

כא

בד

בב

בג

רג

בו

—

בג

רג

כו

ח

בו

ע

וז

כ

פ

כ

באופן שהאשה לא מעוניינת

קסה. אם הבן רוצה להביא את הוריו לביתו ולטפל בהם, ואשתו מסכימה, או שהמקום צר מהכיל, לא יפר את שלום ביתו. וימצא להם סידור הולם, אך בשום אופן לא יעזבם בלי טיפול. קסו. המחזיק את הוריו המבוגרים בביתו ומקבל קצבת סיוע מהממשלה, לא נגרע על ידי זה משכר המצוה. קסז

זימון וברכת המזון בפני ההורים

לכבד את האב בזימון

קסו. בן היושב בסעודה עם אביו יכבדהו בזימון. ואם הבן מזמן בפני צריך לומר "ברשות אבי מורי" ולא יסתפק באמירת "ברשות ורבותי" או "ברשות בעל הבית", ואם יש שם אנשים נוספים להקדים את אביו. קסד

אב שאינו מברך כראוי

קסה. אב שאינו מברך ומזמן כראוי כגון שאינו מברך בקול עד "הכל", קסה הרי הדבר תלוי, אם הזימון הוא בשלושה, יכבד אב

פי"א אות מ"ח ובהערה 42, וכעין זה נראה דעת הגר"א גנחובסקי זצ"ל בספר אגן הסהר ח"ג עמ' 67, אמנם דעת הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א, שיש חיוב להכניסם לבית אף שהדבר כרוך בטירחה ובצער הגוף, שקשה יותר מהוצאת חומש מנכסיו, וכמבואר בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' תמ"ד.

קסב. כבר הרחבנו בזה (פרק ו' סעיף קמ"ח הלאה), והזכרנו כן גם בשם הגר"ש אלישיב והגרבי"צ אבא שאול זצ"ל, ובספר ארחות יושר סי' י"ד כתב הגר"ח קנייבסקי זצ"ל, שהיתה אלמנה שהתגוררה בבית בתה והדבר היה למעמסה על הבת ומשפחתה, ושאלו את החפץ חיים זצ"ל מה לעשות, והשיב, איני יודע מי

צודק, אבל כפי איך שמתנהג הבן עם הוריו יתנהגו בניו עמו.

קסג. הגר"ח קנייבסקי זצ"ל (הרי"ב סי' כא"א).

קסד. ש"ך סי' רמ"ב ס"ק כ"ו. במש"כ כיבוד אב ואם עמ' קמ"ה מובא שם קנייבסקי זצ"ל סיפר שפעם כיבדו הוריו לזמן בפני אביו ולא הזכיר "ברשות מורי", ואמר לו החזו"א, "וכי דרך א"ל שלא להזכיר ברשות אבי מורי".

קסה. שמבואר ברמ"א או"ח סי' ר"ח שברכת הזון היא חלק מברכת החיוב כתב המשנ"ב שם דאם לא סתם

המאורות הגדולים * דיני הכיבוד

קכה

כיון שיש לסמוך בזה על דעת המחבר שברכת הזון אינה חלק מהזימון, אבל כאשר הזימון הוא בעשרה שהזמן מוכיר את שם ה', אם ברור לבן שהאב לא יברך כראוי, לא יכבדו כי יש בזה חשש הוכרת שם שמים לבטלה, שהרי לדעת הרמ"א אינו זימון כלל. קסו

אביו ובהן

קסמ. בן שזמן בפני אביו ובפני כהן, יקדים ויאמר "ברשות אבי מורי" ורק אח"כ יאמר "ברשות הכהן". קסז

אביו וסבו

קע. בן שזמן בפני אביו ובפני סבו, יזכיר קודם "ברשות אבי מורי" ואח"כ יזכיר "ברשות זקני מורי". קסט

אביו ורבו מובהק

קעא. בן שזמן בפני אביו ובפני רבו המובהק, צריך להקדים את רבו המובהק ולומר "ברשות מורי ורבי וברשות אבי מורי". קסט

בחולין דף פ"ז, א ד"ה וחיובו וכן הרא"ש שם בפ"ו סי' ח' נקטו, דהוא רק אסמכתא.

והגר"י זילברשטיין שליט"א בחשוקי חמד בכורות דף ו', א' הוסיף לצדד כך מטעמים נוספים: א) שמבואר בכורות דף י"ג, א לגבי הצלה מהשבי, שאביו קודם לכהן גדול. ב) דהיום אין אנו בקיאין ביחוסיו כהונה.

קסה. שמעתי מהגר"י במבואר שליט"א, והטעם, כיון שכבוד אביו קודם לכבוד אביו.

קסט. ש"ך סי' רמ"ב ס"ק כ"ז, ולכאורה זהו ע"פ הגמ' בקידושין דף ל"א שרבו מביא אותו לחיי העוה"ב ואילו אביו ואמו מביאים אותו לחיי העוה"ז.

ראשונה, הרי שלדעת הרמ"א לא מיקרי זימון כלל.

קסו. הגר"י זילברשטיין שליט"א (הרי"ב בספר למען יאריכון).

קסז. בשו"ת מהר"ם שו"ק חלק או"ח סי' נ"ט כתב בשם הירושלמי פ"ק דפאה, דמצות כיבוד אב ואם עדיפא על מצות וקידשתו.

ואפשר לבאר, דמצות כיבוד אב ואם היא ודאי דאורייתא, ובפרט דהתורה הקישה כבודם לכבוד המקום כמבואר בב"מ ל"ב, א, ואילו "קדשתו" זה מחלוקת גדולה בראשונים אי הוי דאורייתא, ואמנם הרמב"ם בספר המצוות מ"ע ל"ג והחינוך במצוה רס"ט סוברים שזה מן התורה, אך התוס'

לו שלא יחזיר אבידה משום שבשעה שמחזיר אבידה הוא מנוע מלהאכילו, ולכן שייך בזה נידון של מצות כיבוד, אלמלא הסברא שכולם חייבים בכבוד.

תביא בזה את עיקרי השיטות כפי העולה להלכה.

א. דעת הרשב"א במס' יבמות דף ו', א - לפי מה שביאר דבריו בבי' הגר"א סי' ר"מ סי' ל"ז, שמצוה שאין להורים הנאה ישירה, אם אינו מקיים הרי הוא עובר על ביטול העשה, אלא שאין די בזה כדי לרחות לא תעשה. [נראה בהערות הגר"א יפהן ז"ל על חידושי הריטב"א כיבמות שהרחיב בכמה אופנים לבאר דעת הרשב"א].

ב. דעת חוסי' והרמב"ן ביבמות שם וכן דעת הריטב"א שם ובמס' ב"מ דף ל"ב, א דיה יכול, שבמקרים אלו אין מצות כיבוד אב ואם כלל, ולכן אינו חייב לשמוע בקולם ואף אינו עובר בזה גם על מצות מורא אב ואם. וכ"כ בשו"ת מהר"ם לובלין סי' קל"א שם הן לענין אב שביקש מבנו שיתן לאחיו שטר חליצה בחנם, והבן דורש עבור כך תשלום, וכתב שאין זה בכלל כיבוד אב ואם. וכ"כ מהר"ק בשו"ת סי' קס"ו באחד מן הנימוקים שהעלה, מדוע אין לשמוע לאב כשמוחה בבנו שלא ישא אשה פלונית.

ג. דעת רש"י ביבמות שם, שכוונת הגמ' באופן שאומר לו היטמא או אל תחזיר אבידה, שאין זה למטרת שימוש אלא כל הנאות במה שהבן מצייט לו, וכן דעת הרא"ש בשו"ת כלל ט"ו סי' ה' שגם במקרים כאלה חייב לשמוע בקול ההורים, דהרא"ש דן שם לענין אב שצוה את בנו שלא ידבר עם יהודי פלוני ולא ימחול לו עד זמן מסוים, והבן חפץ להתפייס עמו, וכתב הרא"ש,

שהיות וזה ציווי לעבור על דברי חכמים לא ישמע לאביו, משמע דכלאו דבר זה לו אף דאין לאב הנאה ישירה בזה, וכן עוד ראשונים, שבעצם זה שיש להם ההורים, ואפילו שאין להם בזה תועלת יש להם נחת רוח שמקיימים את מצוותם וכעין זה מוזכר בדברי רעק"א בשו"ת סי' ס"ח לפי אחד הביאורים שם.

ובשו"ת יד אליהו סי' מ' הוסף ששהצער שיש לאב בכך שהבן לא ימלא בקולו הוא יותר קשה ממה שנמנע כלל ומלהשקותו - ולכן זה נחשב כמצוה כיבוד אב ואם שזהו עונג והנאה לאב עושה את רצונו. כדעה זו הובא גם כן פ"ה ס"ב.

ד. דעת המקנה במס' קדושין דף ל' וכן המהר"ל בגור אריה פרשת קדושין שאמנם במקרים כאלה אין מצות כבוד ואם, אך יש מצות מורא אב ואם, כי מצוה מביעים את רצונם והוא לא מקיים את מצוה הרי זה בכלל סותר את דבריו.

ויש להעיר, ממעשה דמא ק"ט במסכת קידושין ל"א ב וכן אמר ר"ב ל"ב א דאמר ר"א עד היכן כיבוד אביו שיטול ארנקי וכו', והנה שם אין לאב הנאה לעצמו במה שנוטל ממנו, ומשליכו לים, וכ"כ מדברי המהר"ק ב"ח (שורש קס"ו סק"ד), אמנם התוס' בקידושין א סוד"ה רב יהודה, ביארו דמיידי שיהיה הנאה או משום דעושה כן למיטמא אביו אנשי ביתו, או שזרקו בחמתו כשנגזר שם התוס' דבעינן להני תרי טעמי, חדא דלמ"ד משל בן מ"מ צריך שיהיה לאב הנאה מזה, ועוד דאל"כ הוא עובר בכל הנאה ומותר להכלימו, וכן מבואר בהג' רבי' על הטור.

החובה למנוע מהם צער

קצו. כפי העולה מדברי החזו"א קצד, הרי שאמנם גם כשאין הנאה ישירה להורים הרי זה בכלל חיוב מן התורה שהרי רצון התורה בכיבוד אב ומורא, אלא שאין זה עיקר הציווי של כיבוד אב ואם, דעיקר העשה הוא כיבוד של מאכילו ומשקהו. אך גם בנידון שלפנינו, אם הוריו מבקשים ממנו דבר שאינו נוגע לכבודם או צרכיהם, הרי שהעובדה שהוא אינו שומע בקולם גורמת להם צער, והוא בכלל ביטול העשה. קצח

שלא בפניהם

קצו. לאור האמור, הצורך להישמע להוריו לצורך מניעת הצער, אינו אלא באופן שהם רואים או יודעים על מעשיו, אך ככל שאין זה בפניהם ולא יודע להם על כך, מאחר ואין להם הנאה ישירה מהדבר, יכול שלא לקיים את בקשתם. קצו

דרישות לא הגיוניות

קצח. בדבר שאין להורים שום הנאה והדרישה מהבן אינה הגיונית, ובפרט אם הוא מעשה של שמות כגון שמבקשים ממנו ללבוש סוודר או מעיל בימי הקיץ, אינו חייב לשמוע בקולם. קצז

במקום צער והפסד או חשש שלום בית

קצמא. מחמת דרישת ההורים יש לבן הפסד או צער, וכן מניעת שלום בית, אינו חייב לשמוע בקולם. קצח

מבקשי תורה כי עמי' דני"ב וכן נראה מדברי החוט שני.

קצו. שו"ת תורה לשמה סי' ע"ד, הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"צ אבא שאול זצ"ל (הור"ד במוה"כ פרק א' הערה 49) חוט שני עמ' רע"א.

קצח. שם בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"צ אבא שאול זצ"ל.

קצד. אבן העזר סי' קמ"ח, לדף ל"ב, א ד"ה שם תוד"ה רב יהודה, עמ' רפ"ז מדפי הספר. קצה. כך ביאר בחוט שני עמ' רס"ח-רס"ט בכוונת החזו"א, וכעין זה נראה דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"צ אבא שאול זצ"ל (הור"ד בספר מוה"כ סי' א' הערה 49)

קצו. הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הור"ד בקובץ

במקום שיש חשש שיתבזה

ה. אם אחד ההורים הזמן לדין תורה, ומבקש מהבן שיבוא איתו לעמוד לצידו ולעזור לו במענותיו, והבן חושש שיתבזה על ידי מקום הוא צריך לבוא לבית הדין ולסייע להוריו. קצט

הזמאות לבקשות שאין בהם הנאה ישירה

עישן סגירות ושתיית קפה

רא. בן שהוריו אוסרים עליו לעשן סגירות או לשתות קפה, מציג שזה דק לבריאותו, אמור לבן לעשן ולשתות קפה בפני ההורים במידה, והוא נזהר שהדבר לא יודע כלל להורים, מותר לו להעניק. רב. אך הבן צריך לברר היטב שמבחינה רפואית אינו עלול להזיק ומהעישן, שאם כן הרי הוא מחויב לשמוע בקול הוריו שמזהרים על כך. י

דבר בציבור

ה. הורים המבקשים מבנם לדבר בציבור והבן מתבייש בדני, והוא קשה לו, לכאורה אין בזה הנאה ישירה, ופטור. רא ויש אומרים שהיות והדבר גורם קורת רוח להורים, יש בזה נה שהבן יעשה זאת. רב

שינה בשעה מוקדמת

ה. הורים המבקשים מבנם שלא ילך לישון בשעה מאוחרת כלל

קצט. הגר"י זילברשטיין שליט"א (הר"ד בספר למען יאריכון), ולמד כן מדברי המהרש"א בחידושו למס' נדרים דף ט', ב על דברי הגמרא באותו נויר שבא מן הדרום והיה רועה את צאן אביו בעירו, דמבואר שם שיתבזה בעבודה זו ואעפ"כ נראה שהיה צריך לנהוג כן.

ה. הגר"י ש אלישיב זצ"ל (הר"ד בספר הל' כאו"א ש"ל ע"י כולל אבנים חתום שבט הלוי חלק י' סי' קנ"ו).
רא. הגר"ח קנייבסקי זצ"ל (הר"ד ש"ח עמ' רפ"ט).
רב. הגר"י זילברשטיין שליט"א (הר"ד למען יאריכון).

בראותו וחיוק גופו, או כדי שיתפקד למחרת כראוי ויקום בזמן לתפילת שחרית, כיון שדרישה זו צודקת והגיונית, צריך הבן לעשות כבקשת הוריו.

ה. וכן אם הוריו דורשים ממנו שלא יעשה "משמר" בלילה מפני שחוששים לבריאותו, אם החשש נכון צריך הבן לעשות כרצון הוריו. יג

ערבות להלוואה

ה. הורים שציוו את בנם שלא יהיה ערב להלוואות, כיון שהם יודעים שמצבו הכלכלי אינו מאפשר לו לפרוע חובות של אחרים, ודאי שחייב הבן לשמוע בקולם שמצוים אותו כדיו. יד

שינוי שם המשפחה

ה. אם שם משפחת ההורים הוא ארוך ומסובך או שמאד אינו מקובל בקהילתו והבן רוצה לשנותו, אך הדבר מפריע להורים, נראה שיש בזה צד איסור, כי בזה הוא מראה כאילו אינו המשך השלשלת המשפחתית, וזה דבר שודאי מצער את ההורים. יו

ה. אמנם, אם הבן רוצה להחליף את השם כדי שילדיו יתקבלו למוסדות חינוך משובחים יותר, מותר. אלא שצריך להסביר את זה להורים. יז

ה. הגר"י זילברשטיין שליט"א (הר"ד בספר למען יאריכון).

ה. חוט שני עמ' ער"ב.

ה. שם.

ה. שם עמוד רעג.

פרק ו

כיבוד במקום תלמוד תורה ושאר מצוות

תלמוד תורה

ללמוד תורה במקום מרוחק מהוריו

א. גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם. א

ב. לפיכך, בן שרוצה ללמוד תורה במקום אחר הרחק מהוריו, והוא בן שיראה סימן ברכה בתלמודו שילמד מפי הרב שם, והוריו מוחלים משום שחפצים שיהיה בקרבתם וישמש אותם או יבוא לבקדם וכו' אינו צריך לשמוע בקולם. ב

ג. מעיקר הדין אין הברל לענין זה בין אם הוא גדול למעלה מגיל י"ג אפילו קטן, אלא שצריך לברר היטב שכל מזמרתו כדי ללמוד ולהתעלות ולא למטרות אחרות, וגם שלא יעשה צעד כלשהו אלא בן התייעץ קודם לכן עם רבותיו. ג

א. כך איתא במסכת מגילה ט"ז ב' והביאו הר"ף במסכת קידושין (דף י"ג מדפי הר"ף). וכן הרא"ש שם בדף ל"ב א וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהל' ממרים הל' י"ג ושו"ע סי' ר"ט סעיף י"ג.

וכתבו הט"ז והש"ך בס"ק ט"ו שדבר זה נלמד מעקב אבינו שנענש על אותם כ"ב השנים שהיה בבית לבן ולא קיים כיבוד אב ואם, אך על י"ד השנים שלמד תורה אצל שם ועבר לא נענש.

ב. דין זה הובא בשו"ע שם סעיף כ"ה בשם התרומת הדשן סימן מ' ומקורו מהגמ' דמגילה הנ"ל, ואיתא במס' עירובין דף מ"ז, א דאמר ר' יוסי שהתירו לצאת לחו"ל ללמוד תורה אפילו אם מצא בארץ ישראל מי

שילמדנו, מ"מ אם רוצה ללמוד מנחם בחוץ לארץ מותר לו לצאת, כיון שלא הכל זוכה האדם ללמוד - וא"כ גם זה נחשב לתלמוד תורה, ומוסיף התרומת הדשן על לצאת לחו"ל לצורך קיים מצות כיבוד ואם מסתפק רב אסי במס' קידושין דף ל"ב ב. ואילו לצורך לימוד תורה מותר לומר ש"מ דתלמוד תורה עדיף.

ובביאור הגר"א ס"ק ל"ה הוסיף וז"ל "ואפילו משום כל מצוה שאי אפשר ללמוד ע"י אחרים נדחה כיבוד אב"א כמ"כ במס' יד". ועיין בספר יושר הורי סי' ח' אות ב' מה שביאר בדבריו.

ג. הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הור"ד בס' מהרי"ט קצ"ז).

המאורות הגדולים ❖ כיבוד במקום תלמוד תורה ושאר מצוות קלז

ד. אך יש אומרים שכל זה שייך דוקא בהחלטה לאיזה ישיבה גדולה ללמוד, אך בחור העומד להכנס לישיבה קטנה, עדיין אין לו מספיק שיקול דעת לבחור לעצמו לאיזה ישיבה ילך, ובוזה מוב יעשה אם ישאל דעת הוריו בדבר. ד

כשהבן מסופק בדבר

ה. אפילו אם אין הבן בטוח בעצמו שבישיבה זו הוא יצליח בלימודו, ויש לפניו ספק בתועלת נסיעתו, אך יש סבירות שבמקום פלוני יתעלה בתורה, אינו חייב לשמוע לציווי הוריו המביעים התנגדות. ה

ו. אולם כל האמור, כשהסתברות היא, שבישיבה שבעירו הוא לא יצליח, ואילו בישיבה שמחוץ לעירו יש ספק בדבר, ולכן יש לו להעדיף את הישיבה שבעיר אחרת, אולם אם שתי הישיבות הם בספק אצלו, הוא חייב לשמוע בקול הוריו. ו

כשיש במקום חסרון ביראת שמים

ז. אם סיבת התנגדות ההורים היא משום שלדבריהם, הרב באותה ישיבה איננו ירא שמים כנדרש, או שיש שם תלמידים עם חסרון ביראת שמים וחוששים שהדבר ישפיע על הבן, והוחזק הדבר כך, ודאי שחייב הבן לשמוע בקולם. ז

שוני בדרכי הלימוד ובהשקפה

ח. אם התנגדות ההורים נובעת משום שהישיבה שהבן בחר, היא שונה מצורת הלימוד בה דוגל האב, או שיש שוני בהשקפה התורנית בין האב לאותה ישיבה, צריך למלא אחר רצון ההורים, אלא אם כן ברור לו שאינו יכול להצליח בשיטה שההורים רוצים ועדיף שיעשה בזה שאלת רב. ח

ד. שמעתי בשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל. קצ"ז.

ה. פתחי תשובה ס"ק כ"ב בשם חמודי דניאל.

ח. הגר"ח קנייבסקי זצ"ל (הור"ד בספר יחי עזרא עמ' ס"ג).

ו. הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הור"ד בס' מהרי"ט עמ' ס"ג).

מיבוד במקום איסור או ביטול מצוות ומנהגים

אין מצות מיבוד במקום איסור או ביטול מצוה

אין מצות מיבוד במקום איסור או ביטול מצוה
במ. הורים שציוו את בנם לעבור על איסורי תורה או לבטל מצוה, אין להם
עשה ובין איסור לא תעשה, אין לשמוע בקולם.

בשהורים לא ציוו בפירוש לעבור על איסור

ל. האיסור לשמוע בקול ההורים לבטל מצוה או לעשות איסור, אינו
רק אם הם ציווהו בפירוש לעבור על איסור, אלא אפילו אם הם
לעשות עבירה דבר הנצרך להם, אך פעולה זו כרוכה בביטול מצוה
קיום עבירה, מכל מקום אין לשמוע בקולם, וגם באופן שההורים

ל. שר"ע סי' ר"מ סעיף ט"ו, ומקורו מהגמ'
בסוף פ"ב דבבא מציעא דף ל"ב, א. תנן אמר
לו אביו היטמא לי או שאמר לו אל תחזיר
אבידה הרי זה לא ישמע לו, וילפינן לה התם
ובפ"ק דיבמות דף ה, ב, מדכתיב בקרא (ויקרא
י"ט, ג.) "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי
תשמרו", כולכם חייבים בכבודי. - ואע"פ
שכבוד אב ואם היא מצוה חמורה יותר
שהרי הוקש כבודם לכבוד המקום, אך כיון
שכולם חייבים בכבוד ה', הרי שאין לקיים
מצוה זו אם מחמתה הוא מבטל מצות ה'.

ולכאורה יש להקשות, מדוע צריך לדרוש
מהפסוק דין זה, והלא מכיון שאמר לו אביו
אל תחזיר אבידה וכדומה, הו"ל רשע ואין
חייב בכבודו, ומכאן הוכיח ההגהות מיימוני
פ"ו מהל' ממרים אות ח' בשם הסמ"ג,
שבכבוד גידא אין נחשב לרשע. [ובגהות
חכמת שלמה על השו"ע כתב שממה
שהוצרכו להשמיענו כאן שלא ישמע בקול
אביו, מוכח כמש"כ השו"ע בסעיף י"ח
שצריך לכבד אב רשע].

אמנם רעק"א (למס' בבא מציעא דף ל' א' על
תורה הא אין) כתב שאין להוכיח כך, דיש
לומר ולהביע בעי קרא כיון דאם הדין דעשה

דכיבוד או"א דוחה לא תעשה, הרי
הרצועה לאביו לצוות לו ליטמא וכדו'
לו גוזלות לכבודו ולא מקרי רשע בנק'ו
מצווהו כלל לעבור עבירה כי התורה
לזה ליטמא למען קיום מצות מיבוד
וממילא האב מצוה אותו דבר המותר
קמ"ל קרא דמ"מ אין לו לשמוע בקול
דבר איסור.

כלומר, שאם לא היתה מחמתה
שאין לקיים מצוה זו באופן של ביטול
הרי שאביו שמצווהו שלא להחזיר
האבידה, אינו מצווהו נגד רצון ה',
כמה שמצות הכיבוד דוחה את
השניה, ממילא אין לפניו אלא מצוה
ואין כל חסרון בכך שאביו אוסר לו
מהשבת האבידה.

אולם המל"מ בפ"א מהל' גזילה
הי"ט כתב "דאם אמר לו אל תחזיר
האבידה כדי לעבור על דברי תורה
שלא ישמע לו דקרינן כאן ונשיא בנפ'ו
תאור בעושה מעשה עמך כמבואר
סנהדרין דף פ"ה, א וזה ברור", ובכ"ז
רבינו ירוחם בתחילת הספר ח"ה.

המאורות הגדולים * כיבוד במקום תלמוד תורה ושאר מצוות

אינם מודעים שמחמת בקשה זו יעבור על דבר תורה. לא

גם כשיש להורים הנאה ישירה

לא. דין זה אמור לא רק באופן שאין להורים הנאה ישירה מציווי זה, אלא
אף אם ציוו עליו להאכילם להלבישם וכדומה, אם הדבר כרוך בביטול
מצוה או עשיית איסור, אין לו לשמוע בקולם ולעבור על דבר ה'. לב.

לב. [אכן יש שכתב בדעת הרמב"ם, שאם יש להורים הנאה ישירה מהדבר,
ישמע בקול הוריו ויעשה כציוויים, ולא אמרו כן אלא אם הציווי הוא
לעבור על דבר ה' באופן שגם כשישמע בקולם אינו עוסק בכיבודם]. לב.

לא. כך כתב בשו"ת הר צבי יו"ד סי' קצ"ט.
והנה בהערה הקודמת הבאנו את דברי
הקדמונים שהקשו למה צריך דרשא לאבא
שמצוה את בנו לעבור על איסור והלא הוא
בכלל רשע, ובדברי המל"מ מבואר דאיה"נ
למקרה זה אין צריך את הפסוק, וכל הדרשא
שאין צריך לשמוע בקול אביו, הוא באופן
שאביו לא ציווהו לעשות עבירה, אלא רק
ציווהו שישמשו ושימוש זה כרוך בעשיית
עבירה, ונמצא דלדברי המל"מ מוכרחים לומר
שגם בנידו"ד נאמר הדין שאין לשמוע קול
אביו, וכהוראת הגרצ"פ זצ"ל.

לב. התוס' במס' קידושין דף ל"ב, א ד"ה רב
יהודה וכן הרמב"ן הרשב"א והריטב"א במס'
יבמות דף ו', א בשם ר"ח ור"י כתבו,
דהאיסור המובא בגמ' הוא באופן שאמורה
להיות לאב תועלת והנאה כמה שהבן עובר
על דברי תורה כגון שאומר לו שיביא לו
פירות מבית הקברות או שאומר לו שיעסוק
בכבודו ולכן לא ישיב אבידה, אבל כשאביו
מצווהו שיעבור על דברי תורה מבלי שתהיה
לו כלל הנאה בזה, הרי הדבר ברור ופשוט
שאין לשמוע בקולו שהרי גם אם אינו עובר
בזה על איסור, אך מ"מ כיון שאין להם
תועלת והנאה אין בזה מצות כיבוד, וממילא

אין צריך קרא כלל למעוטי.
לב. כן כתב הדרושה חו"מ סי' רס"ו ס"ק ז'
בדעת הרמב"ם. דהנה הרמב"ם בפרק י"א
מהל' גזילה ואבידה הי"ט כתב וז"ל: ראה
את האבידה ואמר לו אביו אל תחזירנה,
יחזיר ואל יקבל ממנו, שאם קיבל ממנו נמצא
בעת שקיים מצות עשה של כבוד את אביו
ביטל עשה של השב תשיבם ועבר על לא
תוכל להתעלם.

והוקשה לו, למה הוצרך הרמב"ם לפרש
דאין עשה דכיבוד או"א דוחה עשה ולא
תעשה ולמה לא הביא את הדרשא שמובאת
בגמ' ד"כולכם חייבים בכבודי" כמובא במס'
יבמות, ומשום כך כתב לבאר בדעת הרמב"ם,
דהסוגיא דיבמות ששם נאמרה הדרשא
ד"כולכם חייבים בכבודי" מיירי באופן שאין
לאב הנאה ישירה כמה שהבן יעבור על דברי
תורה ולכן על זה אומרים ד"כולכם חייבים
בכבודי", אבל הרמב"ם מיירי אפילו אם אמר
לו אביו אל תחזיר אלא עסוק בכבודי בזמן
ההשבה והבא לי גוזלות או כיו"ב שיש לאב
הנאה ישירה ובכ"ז זה לא מתמעט מהדרשא
ש"כולכם חייבים בכבודי", דבזה שיעסוק
במצות כיבוד כפועל להביא לו גוזלות הוא
גם עושה את כבודו של מקום ומה לי מצוה

קנה. אמנם חייב זה להחזיר הוא דוקא אם ההורים עשו כבר תשובה אלא שלא הספיקו להחזיר עד שמתו אבל אם ידוע שהם לא חזרו בתשובה אין הבן חייב להחזיר לכבודם. קפ

האב נדר לצדקה ומת

קנה. אם האב נדר לתת לצדקה או לעני סכום מסוים ולא הספיק לתת בחייו עד שמת, אין היורשים חייבים לתת במקומו. קפ

אמר שיתן מעשר לעניים ומת

קנה. אם האב אמר שיתן מעשר מממונו לעניים, והתחיל לחלק בחייו ולא גמר לחלק וציווה שיחלקו את השאר לעניים, נחלקו הפוסקים האם הבנים חייבים לתת או לא. קפח

הוצאות הקבורה והמצבה

קנה. הבן חייב לדאוג מכספו לכל צרכי הקבורה וכן אבנים למצבה, ואם לקח כסף להוצאות הקבורה מכספי צדקה, צריך להחזירם. קפט

הפסד כספי בשביל לעבור לפני התיבה

קנו. אם לצורך תפילה לפני העמוד, נגרם הפסד ממוני לבן, הרי הוא פטור מכך. קצ

קפו. שו"ע חו"מ סי' קס"א סעיף ו' ובש"ך שם סי' י' לענין ריבית, וה"ה לענין גזל.
קפו. כמבואר ברמ"א חו"מ סי' רי"ב סעיף ז' וסי' רנ"ב סעיף ב', וטעמו, דאין בזה מצוה כי הוא לא ציווה אותם לתת.

קפה. דעת הר"ן בשו"ת, וכן מרן הב"י הו"ד בשו"ת הרמ"א סי' מ"ח, שהיורשים חייבים בכח"ג, וביאר הקצוה"ח בסי' ר"צ ס"ק ג' בדעתם, דכיון שכתוב "בפ"ך זו צדקה"

נשתעבדו הנכסים וחייבים היורשים לשלם מנכסיו, אך הקצוה"ח עצמו נוקט בסי' רנ"ב ס"ק ה', שהיורשים לא חייבים, יעו"ש.
קפט. שו"ת מהר"ם מינץ סי' ס"ג.

קצ. שו"ת דברי מלכיאלי ח"ד סי' צ"ו, וטעמו, כיון דקיי"ל דכיבוד אב משל אב ולא משל בן - זה כולל את כל ההוצאות הכספיות לכיבוד האב שאינם צריכים להיות ע"י הבן.

מתיבת צוואה

ראוי לכתוב צוואה

קנו. הורים שמצווים את בניהם להתחזק בלימוד התורה וקיום המצוות, והבנים שומעים בקולם, הרי זה נחשב כאילו ההורים עשו זאת, קצא ובפרט כשמגיע האדם לימי הזקנה ומרגיש חולשה, בודאי מחויב לשית עצות בנפשו ולכתוב צוואה מפורטת, קצב

פקיים צוואת ההורים

קנה. בכלל מצות כיבוד ומורא אב ואם, שיקיימו את צוואתם לאחר מותם. קצג

חלוקת כספי הירושה

קנפ. יש שכתב להסתפק, האם צריך לקיים את הצוואה כשההורים ציוו איך לחלק את כספי הירושה, שלפי צוואתם יש יורשים שלא יקבלו את חלקם כפי המגיע להם על פי דיני ירושה. קצד
ויש שהכריעו שגם בזה יש לשמוע בקולם. קצה

הבית יוסף בסי' שע"ו משמע כן להדיא, וע"כ דגם זה ענין כיבוד שנוהר בדבריהם, ואפשר דהוא בכלל מורא שצריך לירא שלא לעבור על צוואתם, וזהו שייך גם אחר מיתה.

קצד. יעוין בדברי רעק"א שם שהסתפק בדבר, דאף דמחד גיסא צריך לשמוע לצוואת ההורים אבל יתכן שבדבר שיש בו משום חסרון כיס אינו צריך לשמוע בקולם כי כיבוד אב משל אב ואין הבן חייב להוציא ממון ע"ז, וכתב שם דאע"פ דמצונו דאם הנית להם אביהם דבר מסוים שלקחו ברכית חייבים להחזיר, מ"מ אין ראיה משם כיון דבזה הוי זילותא לאב אבל מדין כיבוד י"ל דאינו מחויב, ונשאר בצ"ע.

קצה. העמק שאלה חלק חו"מ סי' ו' הוכיח כן מהחזות יאיר סי' רי"ד, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רכ"ד אות ט"ז, וביאר

קצא. ספר חסידים אות תתשע"א. וז"ל בעל הנתיבות המשפט בצוואתו: כתוב בתורה (בראשית י"ח) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו', ואם הציווי לבניו אחריו גורם אהבת ה' ראוי ונכון לכל אדם להיות כתוב לפניו דברים הנוגעים לדרכי ה' ויראתו למען ישאר לבניו אחריו, אולי יקבלו ממנו ויזכה ע"ז להיות נשמתו צרורה בצרור החיים.

קצב. הח"ח זיע"א בספרו שם עולם פרק ז'. קצג. שו"ת רעק"א קמא סי' ס"ח וז"ל: ומעתה לענין קיום צוואת אביו, י"ל דגוף ענין השמיעה בקול אביו ואמו הוא כמו נחת רוח שזהו נחת רוח להם שיקיים רצונם, ובהיפוך צער להם, ולזה יש לדון דלא שייך לאחר מותם, אף דמשמעות דברי השו"ע סי' ר"מ סעיף ט' דמחויב לעשות צוואתו לאחר מותו, גם מדברי

ציווי האלמנה היפך ממה שציווהו אביו

קם. אם אביו ציווהו בצוואתו לעשות דבר מה לאחר מותו, ואילו אביו האלמנה מצוה אותו לעשות להיפך, צריך לשמוע בקול אמו. קצו

קסא. אכן בדבר שיש בו נחת רוח לאביו לאחר פטירתו, יעשה את רצון אביו, ובדבר שאין בו נחת רוח לאביו לאחר פטירתו, יעשה את רצון אמו. קצו

עליה לקבר ההורים

תועלת לחיים ולמתים

קסב. נוהגים להשתטח על קברי ההורים, ויש בזה תועלת לחיים, קצח

בטעם הדבר, שהיות וההורים ציוו על כך כשהנכים עוד היו ברשותם, אין זה נחשב "משל בן". ויעוין בשו"ת יביע אומר ח"ו יו"ד סי' ל"א אות ג'.

קצו. כמבואר בנ"ב תנינא חאה"ע"ז סי' מ"ה, דלעולם כבוד חי עדיף על כבוד מת, ואף דאמרינן במס' קידושין דף ל"א, ב ת"ר מכבדו בחייו ומכבדו במותו, מ"מ עיקר הכיבוד הוא בחיים וכו', הרי דמצות הכיבוד לאחר מיתה לא אלים כמצות הכיבוד שמחיים, וא"כ מניח כבוד אביו המת ועוסק בכבוד האם, אמנם בפתחי תשובה סי' ר"מ ס"ק י"א הביא בשם רעק"א בשו"ת סי' ס"ח שהביא את דברי הגו"כ הנ"ל, והקשה עליו ממש"כ הבית יוסף ביו"ד סי' שצ"ו בענין לומר קדיש על אמו בחי' אביו, שאם אביו מקפיד, כבוד אביו קודם לכבוד אמו, ולא נאמר משום דכבוד החיים עדיף על כיבוד דלאחר מיתה והיה נ"מ לדינא שאפילו להיפך, אם אביו מת ואמו מקפידה שלא יאמר קדיש, שישמע לאמו, אכן בערוך השולחן יו"ד סי' ר"מ סעיף ל"ז כתב, דמהתם אין להביא ראיה דבדאי באמירת הקדיש כבוד אביו קודם ולא דמי לשאר דברים וכפי

שמבואר בהמשך הסעיף למעלה.

קצו. בספר מוהר"כ פ"ב סעיף כ"ה הביא חילוק זה שאמר אותו לפני הגרבי"צ אבא שאול זצ"ל, ואמר, שחילוק זה הוא אמת להלכה.

קצח. כמובא במס' סוטה דף ל"ד, ב שנאמר על כלב (במדבר י"ג) "ויבואו עד חברון" אמר רבא מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות, אמר להן, אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים וכתב בספר קב הישר פרק ע"א "מבאן נתפשט המנהג יפה שבישראל שאנחנו הולכים על קברי אבות להתפלל ביום שמת בו אביו או אמו, וכל מי שיש לו איזה צער יבוא אל קברי אבותיו או שאר קברות ויוודע צערו להנפשות, כי בעת שהנפשות נפשות שומעין תפלתן של החיים המתפללין על צערן, אז עולין לרוחות שבגן עדן, והרוחות עולין אל חדרי גן עדן אשר שם נשמות הקדושות, ומעוררין אותן שבארץ ישראל ושם משתחוים לפני כסא הכבוד ומתפללין על החיים, ואמרו בזהר דאי לאי בעותא דמיתו על חיי לא יתקיימן פלגות יומא.

המאורות הגדולים * מכבדו במוותו

רלה

קסג. ואף למתים יש בזה תועלת, כי יש הנאה למתים שאוהביהם הולכים על קבריהם ומבקשים על נשמתם טובה. קצט

הימים שנוהגים לעלות

קסד. נוהגים לעלות לקבר ביום כלות השבעה, ביום השלושים וביום כלות י"ב חודש, וכן ביום היארצייט בכל שנה. דא

קסה. מנהג עדות המזרח בירושלים עיה"ק, להשתטח על קברי ההורים בערב ר"ח ניסן ובערב ר"ח אלול. רב

אל ישים מגמתו נגד המתים

קסו. כשעולה על קברי ההורים, אל ישים מגמתו נגד המתים שזהו כדורש אל המתים, אך יבקש מהשי"ת שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר. רג

כשיש מירחה מרובה

קסז. כשהדבר כרוך במירחה מרובה, הורה החזו"א שעדיף ללמוד משניות ולא לעלות לקבר. רד

קצט. ספר חסידים סי' ת"נ וסי' תש"י, והוכיח כן ממה שברזילי הגלעדי אמר אמות בעירי (שמאל ב' י"ט, ל"ח) כדי שיוכלו קרוביו להשתטח על קברו.

ר. שו"ע יו"ד סי' ש"מ סעיף כ'.

דא. מנהג זה הובא כבר ברש"י במס' יבמות דף קכ"ב, א ד"ה תלת רגלי וז"ל: ובתשובת הגאונים מצאתי, כל הנך רגלי דאמוראי, היינו יום שמת בו אדם גדול קובעים אותו לכבוד ומדי שנה בשנה כשמיגיע אותו יום מתקבצים תלמידי חכמים מכל סביביו ובאים על קברו

עם שאר העם להושיב ישיבה על קברו, עכ"ל.

וכן בתפארת ישראל על מסכת עדיות סוף פ"ב כתב דביום המולד וביום היארצייט, נאות לילך על קברי אבות כי אז יש להנשמה השפעה גדולה להפיץ אורה עד להבלא דגרמא שבקבר.

רב. שו"ת יביע אומר ח"ד יו"ד סי' ל"ה.

רג. חיי אדם כלל קל"ח סעיף ה', ומשנה ברורה סי' תקפ"א ס"ק כ"ז.

רד. מעשה איש ח"ג עמ' ע"ב.

כשיש הוצאה מרובה

קסח. אם הבן גר בארץ אחרת ממקום קבורת הוריו, והנסיעה כרוכה בהוצאה מרובה, עדיף לתת סכום כסף זה לעילוי נשמת הוריו וגם ישתדל ללמוד מעט יותר, ויהיה דבר זה נחת רוח להוריו הרבה יותר לאין ערוך, ועדיף על הוצאת ממון רב למיסות וביטול זמן. רה

קריאת שמות ילדיו על שם הוריו

מצוה לקרוא על שם ההורים

קסמ. מצוה לאדם לקרוא לילדיו ע"ש הוריו לאחר פטירתם, ובני עדות המזרח נוהגים כך אף בחיי ההורים, ויש בזה משום כיבוד אב ואם.

על שם אביו או על שם צדיק

קע. מסתפק האם לקרוא את שם בנו על שם אביו או על שם צדיק כ"י

רה. הליכות שלמה, תפילה פרק י"ח הערה 74.

רו. כדאיתא בספר חסידים סי' ת"ס שכתב: ויש מקומות שאין קורין אחר שמות החיים אלא שכבר מתו, וכתב שם החיד"א בפירושו "מקור חסד", סימן, קראו בשמותם עלי אדמות (תהלים מ"ט, י"ב).

רי. מצינו כן בדורות קדומים, עיין בדברי הימים א' פ"ב, נ', וכן מצינו בבראשית רבה פרשה ל"ז ד"ה ולשם יולד דאיתא שם רבי יוסי אומר, הראשונים, ע"י שהיו מכירים את ייחוסיהם היו מוציאים שמם לשם המאורע, אבל אנו שאין אנו מכירים את ייחוסינו, אנו מוציאים לשם אבותינו, וכן מצינו ב"חזקוני" פ' פנחס על הפסוק "בני בלע ארד ונעמן". ויעיין בביאור "מלי דחסידותא" להגאון מבוטשאטש זצ"ל על ספר חסידים אות תע"ז שכתב, שיש בקריאת שמות ילדיו על שם הוריו, משום כיבוד אב ואם.

המאורות הגדולים * מוכבדו במוותו

שהבן יגדל כמותו, רצוי והגון ואולי גם טובה לילד, לקרוא על שם אביו. רח

קעא. ובפרט אם הוא מבני עדות המזרח שקוראים על שם הוריהם בחייהם, ומקפידים הם על כך ורוצים שיקראו לנכדם בשמם, יש וראי שצריך לקרוא על שמם.

קעב. כמו"כ יתכן שיש בזה גם קלון שמכזה את הוריו אם אינו קורא בשמם, ועובר על "ארור מקלה אביו ואמו". רי

זכות קריאת השם לבעל או לאשה

קעג. מנהג בני אשכנז שלאשה יש זכות לקרוא את השם לילד הראשון, ריא אך בני עדות המזרח נהגו, שזכות הבעל לקרוא את השם לילד הראשון. ריב

שמות אביו ואביו אשתו שוים ונפטר אחד מהם

קעדאם שם אביו ושם חמיו שוים ואחד מהם בחיים חיותו ואילו השני נפטר, המנהג שלא לקרוא לנכדם בשם זה וממילא יש בזה איסור. ואין חילוק האם אביו אביו בחיים או אביו אשתו. ריג

רח. הגר"י זילברשטיין שליט"א (הו"ד בספר למען יאריכון) בשם גיסו הגר"ח קנייבסקי זצ"ל, ע"פ המדרש שהזכרנו בהערה הקודמת "שאנו מוציאים לשם אבותינו", משמע שהדבר רצוי והגון.

רט. שם.

רי. שם.

ריא. בספר למען יאריכון הביא בשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל טעם לדבר, שהאשה זכתה בשם בגלל היסורים הקשים שעברה בשעת הלידה.

ריב. ויש מקור לזה בפירוש הרמב"ן עה"ת,

ובדעת זקנים מבעלי התוספות בבראשית ל"ח, ג וכ"כ בעיקרי דינים הד"ט לרבי דניאל טירני (מודפס בסוף השו"ע) סי' כ"ו אות ז', דכבוד אביו קודם לכבוד חמיו, ואהרון נענש על שהקדים שם חמיו, שקרא לבנו "נדב" על שם חמיו "עמנודב" לפני שם אביו, שלבנו השני קרא ע"ש אביו "אביהוא", וכ"כ בבן איש חי שופטים סעיף כ"ו.

ריג. שו"ת אגרות משה אהע"ז חלק ג' סי' כ"ו. - ואף אם אביו האם חי, והרי אשה נשואה שברשות בעלה ואין עליה דין כיבוד אב ואם, מכל מקום אסור לקרוא ע"ש אביה, דאין זה מחיובי האשה לבעלה.

קעהאך לבני עדות המזרח יכול לקרוא בשם זה כיון שקוראים בשם ההורים גם בחייהם.

בשמותיהם אינם שווים

קעו.אם שמותיהם אינם שווים נהגו לקרוא על שם הסב שנפטר, בין לפי מנהגי אשכנז ובין לפי מנהגי עדות המזרח. ר"ד

לאחר שקרא שם לבנו נזכר שכך שם חמיו שחי

קעו.מי שקרא לבנו בשם מסוים ואחר כך נזכר שזהו שם חמיו שעדיין חי, הרי זה נתנית שם בטעות, ויקרא לו שם אחר. רטו

אביו או סבו

קעה.מי שביקש מבנו שכשיוולד לו בן, יקרא לו על שם אביו - סב האב, ובנתיים נפטר הסבא - אבי האב, שהוא ביקש את נתנית השם, יקרא על שם הסבא שזה עתה נפטר שהוא אביו של אבי הבן. רטו ויש אומרים שיקרא ע"ש סב האב. ר"ד

בטעות.

רטו. בספר למען יאריכון הביא, שששננ הצדיק רבי אהרן רבינוביץ זצ"ל על ע"ש דוי, ביקש מבנו רבי בנימין שאם יולד לו בן, שיקרא לו על שם אביו - סבו של רבי בנימין, הבן נולד כחודש לאחר פטירת רבי אהרן, עלה בנו אל הגר"ש אלישיב זצ"ל לשאלו ע"ש מי לקרוא לבן, והשיב הגר"ש זצ"ל "ודאי על שם אביך", "ומה עם ההבטחה" שאל, והשיב הגר"ש זצ"ל שהוא מברכו שיוולד לו עוד בן שיקרא לו ע"ש הסב, וכך היה לתקופת השנה נולד לו בן נוסף שנקרא ע"ש הסב, ולאחר מכן נולדו לו רק בנות.

ריו. שם, הגר"י זילברשטיין שליט"א בשם הגר"מ שך זצ"ל, שנימק את דבריו, דמכיון שזו היתה בקשת הסבא קודם מותו, הרי זה

ר"ד. למנהג אשכנז הדבר פשוט כך, ולמנהג עדות המזרח מובא בשו"ת הרשב"ש סי' רצ"א, שהרמב"ן היה מחותנו של רבינו יונה, כי בתו של רבינו יונה היתה נשואה לשלמה - בנו של הרמב"ן, וכשנלב"ע רבינו יונה, היתה בתו מעוברת וילדה בן זכר והיה לו לקרותו "משה" כשם אביו הרמב"ן שהיה חי וכמנהג בני עדות המזרח, ומכל מקום אמר הרמב"ן שצריך לקרוא על שמו של אבי אמו משום "זרח השמש וכא השמש" - עד שלא כתה שמשו של זה זרחה שמשו של זה, אכן מדברי הרמב"ן משמע שאין זה מעיקר הדיון, אך כבר נשתרש כך המנהג.

רטו. הגר"ש אלישיב זצ"ל (הרי"ד בספר משנת איש ח"א ע"י קמ"ב), ובטעם הדבר כתב, שאפילו דברים יותר חמורים לא חלים

שם שמתבויש בו

קעו.יש אומרים שאין לקרוא לילד בשם שמתבויש בו, כגון שמות שקראו בהם בדורות קודמים. ר"ח

קפ. ויש אומרים שאם יש בדבר צער לאלמנה שמצפה שיקראו על שם בעלה, צריך לקרוא על שמו אף שהשם אינו מקובל כ"כ בציבור. ר"ט

בן להורים גרושים ונולד לו בן

קפא.בן עדות המזרח שהוריו התגרשו ונולד לו בן, וחושש שאם יקרא על שם אביו בחייו, תיפגע אמו, מכל מקום צריך לקרוא ע"ש אביו, שזו זכות האב וזה חיובו לאביו. רכ

קפב. ואם נראה, שאם יקרא לבן ע"ש הסבא, הסבתא תכעס ותתנכל לנכד, אינו מחויב לקרוא ע"ש הסבא שהרי כיבוד אב משל אב ואין הבן צריך לשלם על כך, כ"ש שאינו מחויב שבנו יסבול מכך. רכא

אלמנה שתצטער בקריאת שם בעלה

קפג. אלמנה כאוכה על פטירת בעלה שנפטר זה עתה, נולד לה נכד ומבקשת מבנה שלא יקרא לו ע"ש בעלה כי חוששת שכל זמן שתראהו תיזכר בבעלה ותבכה, צריך לשמוע בקולה ולא לקרוא ע"ש בעלה. רכב

רכא. הגר"י זילברשטיין (הרי"ד בספר למען יאריכון).

רכב. הגר"ח קנייבסקי זצ"ל (הרי"ד בספר למען יאריכון), והסביר את דבריו דיותר יש להתחשב בצער האם מאשר בכבוד האב.

והגר"י זילברשטיין שליט"א הוסיף על דבריו את דברי הנו"ב תנינא אה"ע סו"ס מ"ה, דהא דאמרינן דהבירה ביד הבן לשמוע למי שירצה, זה דוקא בהורים גרושים, אבל באלמנה, אם האב ציוה אותו לעשות איזה דבר לאחר מותו ואמו האלמנה מצוה לו להיפך, יניח את כבוד האב, דלעולם כבוד

כיבוד אב לאחר מותו לקיים את רצונו ולקרוא ע"ש אביו. - ובשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל הביא שם, שיקראו את שני השמות. ר"ח. דעת החזון איש (הרי"ד בספר ארחות רבינו ח"ג, עניני מילה אות ל"א, ומובא שם שהחזו"א הציע לאחר לקרוא לבתו את השם המתורגם מאדיש כגון במקום "גולדה" - "זהבה", ובמקום "פיגא" - "צפורה" כדי שהילדה לא תתבויש מחברותיה).

ר"ט. הגאון רבי גרשון אדלשטיין זצ"ל. רכ. שמעתי מהגר"י במברגר שליט"א, ובפרט שאם לא יקרא על שם אביו הרי זה בכלל מקלה אביו, כיון שנהגו לקרוא על שמו.

הורים שנמלקו בצעירותם

קפח. אם אחד מהוריו נפטר בצעירותו ושלא כדרך כל האדם, כדאי להוסיף על שמו עוד שם משמות הצדיקים והצדקניות שבמקרא. וכן

קפח. אכן אם נהרג מחמת צרת רבים, יש אומרים שאפשר לקרוא על שמו גם בלי להוסיף שם נוסף. וכד ויש אומרים שגם בזה כדאי להוסיף שם נוסף. וכן

על שם הורים שאינם שומרי תורה ומצוות

קפו. אם הוריו לא שומרים תורה ומצוות, אם שמות ההורים הם שמות שרגילים בהם העולם כגון אברהם, יצחק וכדומה, יכול לקרוא לילדו על שמם, אך אם הם שמות שהציבור לא רגיל לקרוא בהם, לא יקרא על שמם. וכן

קפו. ואם הוריו שומרי תורה ומצוות וחפצים שיקרא לבנו על שם הורים שאינם שומרי תורה ומצוות, והבן חושש מההשפעה השלילית שבזה, יש עצה שיקרא על שמם ויכוין על שם אחרים שנקראים באותו שם וכך לא יפגע בהוריו ולא תהיה כל השפעה שלילית על הבן.

קריאת ספר על שם אבותיו

קפח. המחבר ספר וקראו על שם אביו או אמו, מקיים בזה מצות כיבוד אב ואם שמכבדם לאחר מותם. וכן

חי עדיף מכבוד המת.

רבג. שרית אגרות משה א"ח ח"ד סי' ס"ו.
וכד. דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הו"ד בספר משנת אש ח"א ע"מ קמ"א).

רבה. שמעתי בשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל.

רכו. הגר"צ אבא שאול זצ"ל (הו"ד בספר מחזיקי עמי קכ"ב).

רכז. וכמו שכתב הגרי"י קנייבסקי זצ"ל בהקדמת ספרו "ברכת פרץ": וכדי לקיים

מי שלא זכה לכבד את הוריו בחייהם

כיבוד אחרים

קפט. מי שלא ראה את אביו ואמו יכול לקיים מצות כיבוד אב ואם על ידי שיכבד את סבו וסבתו בין מצד אביו ובין מצד אמו, וכן יכבד את חמיו וחמותו הגדולים ממנו וכן יכבד את רבותיו, ויכבד חכמים וצדיקים. וירא מהם. וכן

קצ. וכן יכבד שבת בכסות נקיה וספרים יפים בתיקון יפה, ובכך זה נחשב לו כאילו קיים כיבוד ומורא. וכן

לזכות אחרים בכיבוד אב ואם

קצא. כן ישתדל להוכיח בני אדם שיש להם אב ואם ואינם מכבדים אותם כראוי, [או לעורר אנשים בדקדוק מצוה זו וחשיבותה, אם במסירת שיעורים אם בהדפסת ספרים בענין זה], ונמצא על ידי זה כאילו הוא מקיים מצות כיבוד אב ואם. וכן

לפיים הורים שבניהם לא מכבדים אותם

קצב. יפיים וידבר על לב הורים שבניהם אינם מכבדים אותם, כאילו היו אבותיו, וגם שימחלו לבניהם. וכן

לספרו ע"ש אביו.

מחויב לאביו, אבי בכבוד אבי במורא.

רכט. ספר חסידים סי' שמ"ה.

רל. רבי חיים פלאגי בספרו רוח חיים סי' ר"מ סעיף ו', וביאר שמלבד מצות הוכח תוכיח את עמיתך שישנו בכל מצוות שבתורה, עוד בזה כי הוא הגורם שחברו יקיים מצות עשה זו של כיבוד אב ואם והרי קיי"ל בכל התורה כולה שגדול המעשה יותר מן העושה, נמצא עי"ז שהרי זה כאילו מקיים מצות כיבוד אב ואם.

רלא. רבי חיים פלאגי שם כותב: זאת ועוד אחרת, כי לפעמים מי שאינו מכבד לאביו ולאמו ויהיה האב או האם מתרעם על בנו

ובהקדמת ה"חות יאיר" מובא שקרא כן, "יאיר" על שמו, ו"חות" - "בחרתי עוד בשם הזה להיות למזכרת טוב לזקנתי החסודה מרת חוה זצ"ל וכו', כי ראויה היא לכך, הן מצד שממנה נשתלשל לבית אבי יחוסו של עטרת תפארת הגאון הנודע וכו' מוהר"ר ליב פראג וכו', הן מצד למודה וכו' גם הפלגת חסידותה והתנהגותה אי אפשר להעלות על הניר וכו'".

רכח. כמו שנאמר (בתהלים ט"ו, ד) ואת יראי ה' יכבד, וכן אלישע אמר לאלהיו אבי אבי (מלכים ב' י"ג י"ד) כי היה מקיים בו מה שהיה

תוכן העניינים

חומש בראשית

פרשת בראשית

כיבוד אב של רש"י תכט
ההורים כמאורות לאדם תל
כיבוד הורים לאחר הנישואין תל
מה נאמר לאבא!? תל

פרשת נח

כיבוד הורים במעשה בני נח תלא
כבוד כמורא תלא
כיבוד הורים מחמת ציווי הבורא ולא מכח השכל תלב
האם בני נח חייבים לכבד הורים תלב
היאך תלה אברהם את הכבוד באביו תלג
אברהם אבינו לא עלה מעצמו לא"י בגלל מצות כיבוד אב תלד
כיבוד אב באב רשע תלד
חיוב כיבוד לאחר מיתה – רק בצדיק תלה
כיבוד אב שחזר בתשובה תלה
כיבוד הורים מפני מראית העין תלו

פרשת לך

אין לעזוב אב זקן תלז
האם אליעזר הרג את אביו תלח
ברא מזכה אבא תלח

פרשת וירא

ביקור אצל הורים בשעה שישנים תלט
האם מכבדים בדרכים תלט
חרדתו של יצחק בשעת העקידה תמ
מסירות נפש להשלים רצון אביו תמא

פרשת חיי שרה

מדוע יצחק לא הספיד את אמו תמא
נשואין שלא כרצון האב תמב

מתי אסור לקפוץ לדבר בפני ההורים תמג
מציאת זיווג להורים תמג
הצער על הסתלקות האם תמג

פרשת תולדות

לסמוך על ההורים בעניני שדוכים תמג
כבוד אחיו הגדול תמד
שתי הפנים של עשו בכיבוד אב תמד
מסירות הנפש של עשו לכיבוד אב תמו
כשהבן הולך בדרך הישר, אין כיבוד גדול מזה תמו
שלא לשנות מדרכי האבות תמח
כיבוד אב ואם בפנימיות מול כיבוד חיצוני תמח
כיבוד עשו את אביו תג
בזכות כיבוד הורים תחול הברכה תג
כבוד אב וכבוד אם - כאשר האב מצוה לעבור על ד"ת תג
חשיבות הכוונה לשם מצות כיבוד תנא
מתי מגינה זכות המצוה תנא
כוונה למצוות כיבוד ולטובת עצמו תנג
יעקב לא רצה להערים על אביו תנג
זריזים שלא מקדימים תנג
כיבוד הורים במלבושים מיוחדים תנד
זהירותו של יעקב בכבוד אביו תנד
יעקב לא עשה שום פעולה מעשית כשהגד נגד רצון אביו תנה
צורת הדיבור להורים תנה
דיבור עם האב בלשון נוכח תנה
לרדת לסוף דעתם של ההורים תנו
המכבד את הוריו גם בניו יכבדוהו תנו
זהירות שלא להדאיג את ההורים תנו
ציות להורים בעניני שידוכים תנח
חיוב יעקב לשמוע בקול אביו כתנאי לברכת אברהם תנח
עשו כיבד רק את אביו ולא את אמו תנמ
למלא את רצון ההורים גם בלי ציווי תנמ
קיום ציווי האב והאם יחד תס
עשו לא כיבד את אמו תס

גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם תס
פרשת ויצא

כח כיבוד אב ואם של עשו שעייב את השראת השכינה של יעקב תסא
תלמוד תורה וכיבוד אב ואם תסב
לא נזכר "אבין" כיוון שלא כיבדו תסב
ההבדל בין מעשה המצוה להכשר המצוה תסד
בנו והוא רבו ואחד הוא בעל מעשים תסד
קריאת בן מומר בשם אבי האב תסה
כיבוד אחי האם לכבוד האם תסו
כיבוד אב של אליפז תסו
נשואי אח צעיר לפני אחיו המבוגר תסו
עד היכן מגיע כיבוד אם של ראובן תסז
כבוד חמיו רשע תסח
חזרת יעקב אל אביו תסח
ההשתוקקות של יעקב לבוא לאביו תסט
מדוע נענשה רחל בכך שמתה קודם זמנה תע
שלוחי מצוה אינם ניזוקין תע
לצער הורים בכוונה טובה תעא
כבוד חמיו תעא

פרשת וישלח

מדוע רק יוסף מנצח את עשו תעב
יעקב מכבד את עשו כאח גדול תעב
חששו הגדול של יעקב מעשו תעג
לא להשאיר את ההורים להתמודד לבד תעד
אין להתמהמה בכיבוד הורים תעד
מתי יש מצוה לדבר לפני האב תעה
החשיבות הגדולה להתייעץ עם ההורים תעו
זהירות שלא להכשיל את הבן תעו
רגישות מיוחדת לכבוד האב תעו
יעקב נהג כבוד באחיו תעז

פרשת וישב

לגור בסמיכות להורים תעז

שכרו של כיבוד אב ואם..... תעז
בגדים מיוחדים לכיבוד ההורים..... תעח
שכר מיוחד על כיבוד אב ואם של יוסף..... תעח
יוסף חס על כבוד אביו..... תעח
סיכון חיים לצורך כיבוד הורים..... תעט
מסירות נפש למצות כיבוד הורים..... תעט
התפעלותו של יעקב מהכיבוד של יוסף..... תפ
מאמציו של יוסף לכיבוד אביו..... תפ
שליח מצוה דכיבוד אב..... תפ
מעלת יוסף בהתאמצותו לכבד את אביו..... תפא
טירחה בכיבוד יותר ממה שנצטוו..... תפא
שלא להוסיף על ציווי ההורים..... תפב
התעלמות מצער האב..... תפב
מדה כנגד מדה..... תפג

פרשת מקץ

מדה כנגד מדה בכיבוד הורים..... תפג
פרנסת הורי האב קודמת לפרנסת ילדיו..... תפד
כבוד גדול נהגו השבטים באביהם..... תפד
החויב למחות על כבוד האב..... תפד
התביעה על חוסר ההתחשבות באביהם..... תפה

פרשת ויגש

הכבוד, בצורת הדיבור להורים..... תפו
נתינת מתנות להורים..... תפו
מדוע יוסף לא התוודע לאביו..... תפו
הקשר בין עגלה ערופה לכיבוד אב ואם..... תפח
בענין חיוב כבוד אבי אביו..... תפח
כבוד אביו וזכות אבותיו..... תג
כבוד אביו וכבוד זקנו מי קודם..... תגא
יהודה זכה בגושן בגלל שכיבד אב ואם..... תגא
המחשבה איך לשמח את ההורים..... תגא
התביעה הנוראה כאשר יש זלזול בכבוד ההורים..... תגב
יוסף כיבד את אביו למרות שהיה טרוד בעסקי המלכות..... תגב

העוסק במצות כיבוד אב ואם פטור מן המצוה..... תכא
כשמכבדים את ההורים - מתעלים..... תכג
לרדת מהמרכבה לכבוד האב..... תכד
מדוע לא הוזכר שמו של יעקב..... תכד
תכד

פרשת ויחי

שבחו של יוסף..... תכח
מדוע לא גזר יעקב בגזרת אב..... תכח
למה לא נשבע יוסף בשימת יד..... תכח
בטעם שיעקב קרא ליוסף..... תכז
מתי לא ראוי להשבע בשימת יד..... תכז
רגישותו המופלאה של יוסף לאביו..... תכז
המכבד את הוריו נמחלים עוונותיו..... תכח
שבועה לקיום המצוה..... תכח
יעקב לא חשד ביוסף שלא ישמע בקולו..... תכט
האם שמו של יוסף השתנה ליהוסף..... תכט
מדוע יוסף לא היה רגיל להיות אצל אביו..... תק
מדה כנגד מדה..... תקא
קימה בפני אב סומא..... תקא
בכל נחת רוח להורים יש כיבוד הורים..... תקב
סתירת דברי ההורים בדברי תורה ובדברי חולין..... תקב
זריזות ונעימות בכיבוד הורים..... תקג
ברכה מיוחדת למי שלא מצער הורים..... תקג
לקרוא את שם ההורים לאחר פטירתם..... תקג
קירוב אחים כחלק מכיבוד אב ואם..... תקד
עד היכן מגיע הכיבוד..... תקה
ציות לצוואת ההורים לאחר פטירתם..... תקו
האם יש ענין לכבד את אביו בסנדקאות..... תקו
לשבת על כיסא האב לאחר מותו..... תקז

חומש שמות

פרשת שמות

צרכי האב קודמים..... תקח
כיבוד אב ואם בהיות הבן גדול..... תקח

האם מותר להעיר להורים..... תקח
אפילו אומות העולם נזהרו ביותר לכבד את הוריהם..... תקמ
כבוד חמיו..... תקמ
בן שעלה לגדולה מה הוא בכבוד אב..... תקי
האם צריך לכבד הורים כמו עבד לרבו..... תקיא
את" לרבות אחיך הגדול..... תקיב

פרשת וארא

חשיבות הקשר עם הסבא..... תקיב
התביעה הנוראה של חסר בכבוד האב באופן הקריאה על שם..... תקיב
בטעם כבוד אחיו הגדולים..... תקיב

פרשת בא

כיבוד אב ואם בסיס לכל האמונה..... תקיב
היסוד ליחסי הכבוד מבן לאב..... תקיב

פרשת בשלח

כיבוד האח הגדול..... תקיב
האם מצות כיבוד אב ניתנה במרה..... תקיב
האם כיבוד אב וכיבוד אם הוא מצווה אחת..... תקיב
האם נצטוו במרה על כיבוד אב ואם..... תקיב
זכות כיבוד הורים עוזרת גם לדורות הבאים..... תקיח

פרשת יתרו

להזכיר שטובות האל-הם בזכות הוריו..... תקיח
כבוד חמיו..... תקיב
יציאת משה לכבודו של חמיו..... תקיב
האם חייב לכבד את חמיו לאחר מות אשתו..... תקיב
בטעם חייב כבוד חמיו..... תקיב
בענין חשיבות מצות כיבוד ומורא אב ואם וההשוואה לכבוד ה'..... תקיב
בטעם שכר אריכות ימים על כיבוד אב ואם..... תקיב
סגולת כיבוד אב ואם..... תקיב
מצות כיבוד באב שאומר לא בעינא..... תקיב
ההבדל בין אשת אב ובעל אם לאחיו הגדול..... תקיב
האם שכר אריכות ימים הוא דוקא בארץ ישראל..... תקיב
הקשר בין כבוד אב ואם לאריכות ימים..... תקיב

חשיבות חידושי תורה בשבת כזכות להורים..... תקיב
כבודם של הסבא והסבתא..... תקיב
הקשר בין כבוד אב ואם ל"לא תרצח"..... תקיב
מדה כנגד מדה בכיבוד אב ואם..... תקיב
המכבד את הוריו ניצול מחילול שבת..... תקיב
מהלך הכבוד בעשרת הדברות..... תקיב
לשבת לפני ההורים בכבוד ובדרך ארץ..... תקיב

פרשת משפטים

זכות האב במכירת בתו..... תקיב
חומרת עונש המקלל את הוריו..... תקיב
ההבדל בעונש בין מכה אביו למקלל אביו..... תקיב
הרבותא בלשון "אביו ואמו"..... תקיב
האם אב יכול למחול על קללתו ובזיונו..... תקיב
התייחדות הדיבור הראשון והחמישי..... תקיב

פרשת תרומה

זכותו המיוחדת של יוסף באפוד ובחושן..... תקיב

פרשת תצוה

השכר המיוחד של כיבוד אב ואם נתגלה דוקא אצל בנימין..... תקיב

פרשת כי תשא

מרע"ה נזהר בכבוד אחיו הגדול..... תקיב
חייב קימה הוא כמלוא עיניו..... תקיב

פרשת ויקהל

משמעות ההקדמה בסדר הכתובים..... תקיב

פרשת פקודי

אל יניח אדם אומנות אבותיו..... תקיב

חומש ויקרא

פרשת ויקרא

ברא מזכה אבא..... תקיב

פרשת צו

כיבוד אב שאינו מזכה בעוה"ב..... תקיב

פרשת שמיני

לא לדבר בפני אביו ורבו תקמ

פרשת תזריע

כבוד אבי האם תקמא

פרשת מצורע

צורת כיבוד הורים במצבים לא נעימים תקמא

פרשת אחרי

איסור העריות לפי כבוד כל אחד ואחד תקמב

פרשת קדושים

חיוב האשה במורא אביה ולא בכבודו תקמג

ההבדל בכיבוד אב ואם בין עם ישראל לאומות העולם תקמד

אב שמצווה לזלזל באם אין לשמוע בקולו תקמד

אשה שרשות בעלה עליה פטורה ממורא או מכיבוד תקמז

אי כיבוד אב ואם הוי רק הכשר מצוה תקמז

סגולתה של האם תקמז

האם קטן חייב בכיבוד או"א תקמז

גם בן תורה חייב בכבוד הוריו תקמז

כיבוד אב רשע תקמז

האם יש מצות כיבוד אב ואם במקום מצוה תקמז

חשיבות הגדרים בקיום מצות כבוד אב ואם תקמז

לימוד מיוחד בשבת שלא ישמע בקול אביו אם אומר לו לחלל תקנ

ההבדל בין הסיבה לכל המצוות תקנ

עניין סמיכות פרשת עריות למורא אב ואם תקנא

מדוע חמור "מקלל אביו" יותר מ"מכה אביו" תקנא

סיבת החומרה בקללת אב תקנב

ביזוי האב לאחר מיתתו תקנב

ההבדל בין אחות אביו לבת אחיו באיסור ערוה תקנג

פרשת אמור

ההו"א שיטמא להורים זה מפני כבודם תקנד

פרשת בהר

האם אומרים חיין קודמים ביחס לאב תקנד

תכה

להחזיר חובות ההורים לאחר פטירתם תקנה

פרשת בחוקותי

כיבוד הורים - מצוה מתמשכת תקנו

האם וידוי על חטאי האבות מראה סתירה לכבוד אב ואם תקנז

חומש במדבר

פרשת במדבר

כיבוד אב כשהאב הוא גם תלמידו של רבו תקנז

פרשת נשא

להנעים להורים ולהזדרז בכיבודם תקנח

חכם בכיבוד אב תקנח

פרשת בהעלותך

האם יש חיוב להקדים אב בקיום מצוה תקס

להזכיר שם האב בתוספת תואר כבוד תקס

חיוב ההתאמצות לקבל את מחילת ההורים תקסא

חיוב כיבוד אחותו הגדולה תקסב

חומרת כיבוד הורים יותר משאר מצוות תקסב

פרשת שלח

הכרת הטוב מחייבת כיבוד הורים תקסג

פרשת קרח

מתי אין לשמוע בקול ההורים תקסד

פרשת חקת

פרה אדומה כשכר על כבוד אב ואם תקסה

פרשת בלק

הגויים מתגאים על אבותיהם תקסו

פרשת פנחס

האם צריך לכבד הורים מאמצים תקסז

חיוב ההתאמצות להסיר לעז על הוריו תקסז

פרשת מטות

לקרוא לאחרים בשם האב כשהוא שם פלאי תקסח

פרנסת הורי האב קודמת לפרנסת ילדיו

ונחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם טפנו (מ"ג, ח)

כתב הטור (י"ד סי' רנ"א) וז"ל, ואחר שיפרנס נפשו יקדים פרנסת אביו ואמו לפרנסת בניו ואח"כ פרנסת בניו, ואם אביו ובנו שבוים ואין לו במה לפדות שניהם יפדה האב ויעזוב הבן, עכ"ל.

ובפרישה (ס"ק ה) כתב שהמקור לכך שצריך להקדים את הפרנסה לאב קודם לבן הוא מפסוק זה, "ונחיה ולא נמות, גם אנחנו גם אתה גם טפנו", רואים שבשביל להחיות צריך להקדים קודם את האב לפני הבן, [וכ"כ החכמת אדם כלל קמ"ה ס"א].

כבוד גדול נהגו השבטים באביהם

כי לולא התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמים (מ"ג, י)

ובביאור הסיבה שבאמת התמהמהו, כתב רבנו בחיי וז"ל, פירש רבנו חננאל ז"ל למדך הכתוב שדחקו עצמן במאכל ולא הטיחו דברים כלפי אביהם עד שנתרצה מעצמו, לפי שכבוד גדול היו נוהגים בו, עכ"ל.

דהיינו, שהאחים בעצם רצו לרדת למצרים עוד קודם לכן אך משראו שאין דעת אביהם למחר לשלחם הם דחו ולא רצו "ללחוץ" על אביהם שישלחם.

החיוב למחות על כבוד האב

ויאמרו שלום לעבדך אבינו עודנו חי (מ"ג, כ"ח)

איתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ט) וז"ל, רבי ישמעאל אומר עשרה פעמים אמרו בני יעקב ליוסף עבדך אבינו, ושמע יוסף את הדבר ושתק, ושתיקה כהודאה דמיא, לפיכך נתקצרו מחייו עשר שנים, (ויעוין עוד במס' סוטה דף י"ג ע"ב)

ולכאורה אינו מובן דאם נעין בלשון התורה נמצא רק חמש פעמים "עבדך" וכדלהלן, מ"ג-כ"ח, מ"ד-כ"ד, כ"ז, ל', ל"א, ומדוע נתבאר שכתוב "פעמים".

המאורות הגדולים * כיבוד אב ואם בפרשיות התורה

מבאר הגר"א שהיות ויוסף שמע גם את המליץ שתירגם לו דבריו וגם הבין את דברי אחיו, נכפלה שמיעתו ל-10 פעמים. ומסיים, שרואים שכשם שמוכחת אריכות ימים למי שמכבד את אביו ואמו, כך גם כאשר אינו מכבדם גורם שיתקצרו ימיו ושנותיו, וכן הובא בתורה תמימה (שמות א, א).

התביעה על חוסר ההתחשבות באביהם

ויען ראובן אותם לאמר הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש (מ"ד, כ"ד)

איתא במדרש, וגם דמו הנה נדרש, דמו וגם דם הזקן.

ובביאור דברי המדרש כתב הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל בספרו "אמרי שפר" דהנה כל המפרשים נתקשו מדוע התוודו כאן רק על כך ש"ראינו צרת נפשו בהתחננו" ולא התייחסו כלל לעיקר החטא של המכירה.

ובהקדם יש לומר, שמה שמצינו שזכות אבות מועילה גם לרשעים, כל זה לענין שאר חטאים, אבל אם חטא נגד האב בעצמו, היאך תוכל זכות האב לעזור לו.

ולפי זה יש לבאר כוונת השבטים, שודאי ידעו שעיקר החטא הוא מכירת יוסף, רק שהיה קשה להם שאף כי חטאו במכירתו אבל על כל פנים יש להם זכות אבות גדולה מאד אשר ראוייה שתגן עליהם וזכותם להצילם מהפורענות, על כן פירשו ואמרו "אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו בצרת נפשו בהתחננו אליו ולא שמענו", א"כ יש לנו מדת אכזריות, ומי שיש לו מדה זאת אינו נחשב בכלל זרע אברהם יצחק ויעקב, על כן באה אלינו הצרה הזאת ולכן אין לנו זכות אבות.

ועל זה השיב ראובן ואמר כי בלאו הכי לא תוכל להגן עליהם זכות אבות, כאשר "וגם דמו הנה נדרש" כלומר, דם הזקן כיון שזוה חטאו נגד אביהם עצמו ולכן זכותו לא תוכל להגן עליהם.

ויעוין בספר "תורת משה" להחתם סופר שהעיר שהרי השבטים התוודו ואמרו אבל אשמים אנחנו וכו', ומדוע הוצרכו שוב לתוכחתו של ראובן.

וביאר, שהם התוודו רק על חטאם כלפי אחיהם שמכרוהו אך הם לא זכרו להתוודות על אשר חטאו בכך שציערו את אביהם, אמנם ראובן שפתח בהצלת יוסף לא היה בכלל הודוי שלהם, כי הוא הרי פתח בהצלתו במה שאמר להם "הלא אמרתי אליכם לאמר

חג השבועות

מדוע ע"י כיבוד אב ואם הודו הגויים על שאר עשרת הדברות

איתא במס' קידושין (דף ל"א ע"א) דרש עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב "וידוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך", מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך, בשעה שאמר הקב"ה "אנכי" ו"לא יהיה לך", אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר "כבד את אביך ואת אמך" חזרו והודו למאמרות הראשונות.

רבא אמר מהכא "ראש דברך אמת" ראש דברך ולא סוף דברך? אלא מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת, ע"כ.

שואל המהרש"א היכן בפסוק סוף דברך שממנו ניכר שראש דברך אמת?

וביאר שהכוונה למה שנכתב בסוף הפסוק "ולעולם כל משפט צדקך" והיינו, לפי שמצות כיבוד אב ואם היא מצוה שכלית – נמוסית ולכך הודו אומות העולם ע"י מצוה זו גם לראשונות.

וזהו שאמרו שע"י סוף דברך שהם לכל העולם משפט וצדק דהיינו "כיבוד אב ואם" הודו לראש דברך שהם "אנכי" ו"לא יהיה לך".

וקרא את מצות כיבוד אב ואם "סוף דברך" בהתייחס לכך שאמרו שבשני לוחות הברית היו בכל אחד ה' דברות, וא"כ הוה ליה כיבוד אב ואם סוף ה' הדברות מהלוח הראשון.

ולכן מביאה הגמ' אחרי זה שתי עובדות שעוסקות בכיבוד אב ואם של גויים, לומר שהגויים מקיימים את מצות כיבוד אב ואם. (ועיין בנן יהודע כאן מה שכתב בזה).

מקבץ

עובדות והנהגות מגדולי ישראל

בעניין מצוות

"כיבוד אב ואם"

תוכן העובדות

הגאון רבי אלעזר אזכרי בעל ספר ה"חרדים"	תרג
יקרוה עורבי נחל	תרג
הגאון רבי בצלאל אבי המהר"ל מפראג זצ"ל	תרג
בזכות כיבוד הורים	תרג
הגר"א מוילנא	תרג
כל השיעור בעמידה	תרג
הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל	תרג
זריזות ועצלות בכיבוד אב ואם	תרג
התיחסות רעק"א לאביו - בדברי תורה	תרג
הגאון רבי שלמה איגר זצ"ל	תרג
להורות הלכה בפני האב	תרג
הגאון רבי אלכסנדר זיסקינד זצ"ל בעל "היסוד ושורש העבודה"	תרג
כיבוד הורים בכל מצווה	תרג
האדמו"ר השר שלום מבעלזא זצ"ל	תרג
חומרות מול כיבוד אב ואם	תרג
הגאון מהרי"ל דיסקין זצ"ל	תרג
הקפדה יתירה ביחס לכתבי האב	תרג
הרה"צ רבי צבי הירש מזידיטשוב זצ"ל	תרג
הכנעה בקבלת תוכחה מהורים	תרג
הגאון רבי זונדל מסלנט זצ"ל	תרג
פינוי השלג להקל על האם	תרג
הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל	תרג
"מצווה אחת נשארה בידם"	תרג
הגאון רבי יוסף חיים מבגדד זצ"ל בעל הבן איש חי	תרג
במידה שאדם מודד מודד לו	תרג
הגאון הרידב"ז זצ"ל מסלוצק	תרג
קדיש על האב ביום שלג	תרג

מזן הגר"ח סולובייצ'יק זצ"ל מבריסק	תרמז
כיבוד אב של הגר"ח מבריסק	תרמז
"יותר מאבא אף אחד לא יודע"	תרמז
הגאון רבי יוסף רוזין זצ"ל הגאון מרומאטשוב	תרמז
כוס חלב מידה של אמא	תרמז
הגאון הקדוש רבי דוד אבוחצירא זצ"ל, הי"ד	תרמז
פיוס ומחילה על כיבוד אב ואם	תרמז
האדמו"ר רבי יששכר דב מבעלזא זצ"ל	תרמז
על אבא לא שואלים שאלות	תרמז
מזן החפץ חיים זצ"ל	תרמז
מדה כנגד מדה	תרמז
כיבוד אם של החפץ חיים - בשידוך למבוגרת ממנו	תרמז
הגאון רבי צבי ברוידא זצ"ל	תרמז
יחס מכבד ביותר	תרמז
הגאון רבי ברוך בער ליבוביץ זצ"ל	תרמז
היכי דמי כיבוד אב ואם	תרמז
כבוד חמותו	תרמז
מכבדו בחייו - מכבדו במותו	תרמז
זכות כיבוד הורים	תרמז
האדמו"ר בעל ה"דמשק אליעזר" מויזניץ	תרמז
"אין אתן לאבא להמתין"...	תרמז
מזן החזון איש זצ"ל	תרמז
'דער קליינער'	תרמז
כשהאב תבע את הבן לדין שמים	תרמז
'אין כניסה'	תרמז
בזכות כבוד הורים ומורים	תרמז
לקבל שירות מאביו	תרמז
האחריות הנוראה בשיח עם ההורים	תרמז
כבוד אם יום יומי	תרמז
זריזות בכיבוד הורים	תרמז

"בשביל הורים צריך להיות מוכנים אפילו לקפוץ לגיהנום"	תרמז
הדרך לנהוג כבוד באם אלמנה	תרמז
לרבות אחיך הגדול	תרמז
קימה לאח גדול	תרמז
יראת שמים באה לידי ביטוי בכא"א	תרמז
הנך חייב לנסוע להורים לחג	תרמז
כיבוד אם של החזון"א	תרמז
דקדוק הלכה על חשבון כבוד האם	תרמז
מה צריך לברר על בת בשידוכים	תרמז
וישכם אברהם בבוקר - לכבד את אמו	תרמז
עילוי נשמה הגדול ביותר להורים	תרמז
שהבן יעזוב אבא חולה...?	תרמז
תלמוד תורה וכיבוד אב ואם	תרמז
"אמא צריכה לדעת"	תרמז
שלא לצער	תרמז
עבור אמו	תרמז
"אתה מדבר נכון"	תרמז
"אי אפשר כל כך להתאכזר על האבא"	תרמז
"אם כך, צריך לנסוע"	תרמז
הגה"צ רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל בעל "מכתב מאלהו"	תרמז
התייחסות בכתיבה להורים	תרמז
האדמו"ר רבי אהרן מבעלזא זצ"ל	תרמז
קיום ציווי האב בשלמות	תרמז
מזן רי"ז הלוי זצ"ל מבריסק	תרמז
דקדוק ודיוק בציווי האב	תרמז
מורא אב מהו	תרמז
אני התכוונתי למאיר שלי...	תרמז
מה להגרי"ז ולתאטרון?	תרמז
כבדוני בשביל אב	תרמז
הטירחה שלא להטריח את האב	תרמז
זהירות מופלגת במורא אב	תרמז
הגאון רבי אליעזר יהודה פינקל זצ"ל	תרמז
זהירות שלא לקרוא בשם אביו	תרמז

האדמו"ר בעל האמרי אמת זצ"ל מגור

שתי קבלות תרמט
חלילה לומר נגד רצונם תרמט
לאכול כאילו לא אכל תרמט
אכילה בציווי האם תרמ

רבי סלמן מוצפי זצ"ל

ובלבד שלא לצער את אבא תרמ
הגאון רבי צדקה הוצי"ן זצ"ל
חיוב הקימה מלא קומתו תרמא

מורן הגראמ"מ שך זצ"ל

זהירות שלא לצער את האמא תרמא
שמיעה במקום האב במקום צער תרמב
מורן הגרי"י קניבסקי זצ"ל ובנו מורן הגר"ח קניבסקי זצ"ל

לא להשתמש כלל בעזרת אביו תרמב
התביעה הנוראה על זלזול בכבוד אב ואם תרמג
הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל
לקרוא לאשת אביו "אמא" תרמג
כיבוד אם מונע מללכת ללמוד במקום מרוחק תרמד

הגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל

מסורת מאבותיו תרמד
הקשר בין כיבוד הורים לבריאת העולם תרמד

האדמו"ר מוצאנו רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם זצ"ל

כוונה בקיום מצות כאו"א תרמה

הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל

לא ישנתי כל הלילה תרמו

הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל

המחזה שמנע מרבי שלמה זלמן למסור שיעור תרמו

עבור מה חסך מפת לחמו? תרמו

כל מה שעשיתי לא היה אלא בכדי לכבדה תרמו

משום כיבוד אב תרמו

כבוד חמיו תרמה

רגישות מיוחדת תרז

הקפדה במשך עשרים שנה תרמח

גובה המצבה תרמח

לייקר כיבוד אב תרמט

מדוע ביקש הגרש"ז לסגור את מרפסתו וחסם את האור והאוויר תרמט

מורן הגרי"ש אלישיב זצ"ל

אין שום היתר להעיר תרנ

הגאון רבי אהרן יהודה לייב שטיינמן זצ"ל

הזכות שבכיבוד הורים תרנ

בזכות כיבוד אב ואם זוכים לבנים תרנ

גדולים ונכבדי ארץ תרנ

לא לתבוע בפה תרנא

מעשה רב בכבוד אב תרנא

כיבוד אב ואם בדורות האחרונים תרנב

האם יכול להוכיח אחרים על כיבוד אב ואם? תרנב

להתחזק בכבוד אב ואם תרנב

כשהאב כיבד את אביו בסנדקאות האם עכשיו יתן לחמיו? תרנג

תורנות בין האחים תרנג

מכבדם במותם תרנג

שבניו לא יספרו אותו תרנג

הגרא"ל שטיינמן זצ"ל ומורן הגר"ח קניבסקי זצ"ל

מה האבא רוצה רוחניות או גשמיות? תרנד

הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל

הדוגמא לכיבוד הורים תרנד

זהירות מופלגת בכבוד הוריו תרנה

קימה בפני אביו באימה וביראה תרנה

כבוד אביו וכבוד רבו תרנו

הזכות הגדולה לרך הנולד תרנו

הגאון רבי מרדכי מן זצ"ל

לילות של כיבוד אב ואם תרנו

הגאון רבי ראובן יוסף גרשונוביץ זצ"ל

צדקות וחכמה בכיבוד אם תרנו

הגאון רבי גדליה גדל זצ"ל

הקפדה על קיום ציווי האבא תרנז

הגאון רבי משולם דוד סולובייצ'יק זצ"ל

בשכר כיבוד אב ואם תרנח

לעמוד שעות רבות באותו המקום תרנח

הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל

זהירות מיוחדת בכיבוד אב ואם תרנז

מעולם לא ראיתי מי שעשה כרצון אביו ואמו והפסיד מכך תרנז

אפשר לקיים שניהם תרנז

בנסיעה מאריך דרכו כדי שאחד הנוסעים יבקר את הוריו תרס

מגדל כבוד חמיו תרס

דין קדימה באביו ואמו שנתגרשו תרסא

חשש שהוא שם פלאי תרסא

הסיבה ברחוב כדי לא לפגוע בהורים תרסב

התבטלות מוחלטת לאביו תרסב

מכבד את אביו בהלכה תרסב

הולך בדרכי אביו תרסג

טרחתו בסידור חמשת המיטות יום יום תרסג

הגאון רבי בן ציון פלמן זצ"ל

למען כבוד אביו תרסד

הגה"צ רבי שריה דבליצקי זצ"ל

מכבדו במותו תרסד

מרת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

"אם אבא אומר מי אני שאביע דעה" תרסה

הסכמה על ספר מחמי, כשאין הסכמה מאבי תרסה

התייעצות עם ההורים תרסו

ביקור אצל ההורים תרסו

לאכול את מה שהכינה האם תרסו

להעיד על האב דבר בזיון להצילו ממאסר תרסו

מידה כנגד מידה - בכיבוד אב תרסז

ברכת התורה - למען יאריכון ימיך תרסז

הגאון רבי אלעזר אזכרי בעל ספר ה"חרדים" יקרוה עורבי נחל

מעשה באחד שפירנס את אימו הבודדת ונהג איתה בכבוד. אולם לאחר זמן חשקה נפשה ונישאה לאחר. ומאז שנישאת נעשית בזויה בעיניו. והלך בדרך ים ונהרג והושלך לים, וחפשו היהודים לבקשו ומצאוהו על שפת הים ועין אחת מנוקרת שנקרוה עורבים.

ובתנחומא פרשת עקב ב' רבי אבא בר כהנא בשם רבי אומר מצוה זו כשם שמתן שכרה מרובה כך עונשה מרובה, הדא הוא דכתיב (משלי ל, יז): "עין תלעג לאב ותבו ליקהת אם, יקרוה ערבי נחל, ויאכלוה בני נשר", אמר הקב"ה יבוא עורב שהוא אכזרי על בניו וינקר אותה ואל יהנה ממנה, ויבוא נשר שהוא רחמני על בניו ויהנה ממנה.

(ספר חרדים פ"ט)

הגאון רבי בצלאל אבי המהר"ל מפראג זצ"ל בזכות כיבוד הורים

מסופר על רבי חיים נורמיו זצ"ל שהיו לו שלשה בנים: בצלאל, יעקב, הלמן, הבנים שנפשמ חשקה בתורה ביקשו את רשותו של אביהם לנסוע לפולין וללמוד תורה אצל המהרש"ל - רבי שלמה לוריא זצ"ל, רבי חיים הסכים לשלוח את שני הבנים הצעירים, יעקב והלמן אולם בצלאל נשאר עם אביו לשמשו.

לאחר שמילאו את כריסם בש"ס ופוסקים חזרו השנים אל אביהם, בצלאל האב הבכור, שמח לראותם בגדולתם של אחיו שהיו גדולים בתורה ויראה, אולם יחד עם זאת הצטער מאד על כך שהוא עצמו לא זכה ללמוד מפי המהרש"ל למרות שהתברך בכשרונות נעלים, ראה האב רבי חיים בצערו של בנו ובירכו: מאחר שביטלת רצונך מפני רצוני וקיימת מצות כיבוד אב, יהי רצון שיצאו ממך בנים שיאירו את עיני ישראל בתורתם.

ואמנם ברכתו של האב התקיימה במלואה, לרבי בצלאל נולדו ארבעה בנים שהאירו את העולם בתורתם ואלו הם:

רבי חיים אב"ד פרידנבורג, רבי סיני אב"ד מהרין, רבי שמשון אב"ד קרמניץ, רבי יהודה ליוואי - הלוא הוא המהר"ל מפראג זיע"א.

(חדו"ת החיים)

ספר

ונשמחה בכך

גירסה חפץ חיים 13 ירושלים

עומק עבודתנו בתהליך המועדים

לאורם של דעותינו

בעלי המחשבה והכתיבה העבודה

ספר

ונשמחה בד

מאמרים מלאים

חידו"ת נפלאים

על סדר המועדים סדורים

בביאור עומק עבודתנו בכל מועד ומועד ממועדי השנה
ובתהליך המועדים בכללותו
לאורם של רבותינו בעלי המחשבה וחכמי העבודה

חובר

בסייעתא דשמיא

ובזכות הרבים

ע"י הקטן שחננו מי שהחכמה שלו ברחמי המרובים

חידו"ת לא לפי ערכו כדי לזכות בהם את הרבים

בצלאל בן הר"ר דוד הכהן

ירושלים עיה"ק תובכ"א

אלול שנת "ויכתוב משה" (תשפ"ג) לפ"ק

הספר הזה מוקדש
לעילוי נשמת

מורי ורבי
הגאון הנפלא

ר' משה בן הרב מאיר שפירא זצ"ל

נלב"ע ביום י' בטבת תשע"ז

וידועים דברי הגר"ח שמואלאוויץ זצ"ל (שיחות מוסר מאמר מא') על ר' אליעזר שמצד א' לא אמר מחייו דבר שלא שמע מרבותיו (סוכה כח.) ומצד שני כתוב באדר"ננו' ג') ש"דרש בדברים שלא שמעתן אוזן מעולם", שביאור הדברים הוא שכיון שקיבל דרך לימוד מרבותיו, כל החידו"ת שהוא חידש כל ימי חייו עם הדרך לימוד הזה שקיבל נחשב כאילו קבלם מרבותיו, באופן שכל מה שהוא חידש היה בגדר "אם רבותיו היו נמצאים כאן כך היו מסבירים את הסוגיא הזאת", וממילא נחשבים כל חידושייו כאילו יצאו מפיהם של רבותיו, וכאילו במיתתם רבותיו היו ממשיכים על ידו לגלות חידו"ת בעולם.

זאת ההרגשה שלי כאן בהוצאת החידו"ת האלה לאור, שכולם נבעו מהדרך לימוד והגישה שקבלתי ממור"ר הגאון הנפלא ר' משה שפירא זצ"ל, וחוף מכל החידו"ת שקבלתי ממנו בחכמה ושהשתמשתי בהם לחדש עוד חידו"ת על ידם (בינה), כל מה שנמצא בספר הזה לא היה יכול להיוולד כי אם ע"י הדעת והדרך לימוד שקבלתי ממנו, ולכן כל הספר הזה מוקדש מאליו לעילוי נשמתו, שמרחשן שפוותיה וכאילו כתבו על ידי. ונתפלאתי כשאמרו לי שהמנין בגמטריאה של השנה, שנת תשפ"ג, הוא "ויכתוב משה", הפלא ופלא.

(וכאן המקום להתנצל ולהעיר שכיון שהבאתי את דברי הרב זצ"ל הרבה במאמרי הספר לא הייתי יכול להאריך כל פעם בכתיבת כל התוארים הראויים לרום מעלתו, וכתבתי כמה פעמים "ר' משה" כמו שתלמידיו קוראים אותו בלי צורך לתאר את מופלגותו בהיותה כבר ידועה ומפורסמת בכל קצוות העולם)

הדפסה והפצה ראשית: יפה נוף

©

כל הזכויות שמורות למחבר

מח"ל: 058-3267574

תוכן הענינים

הסכמות

הקדמה.....ה
שבת קודש: "תחילה למקראי קודש": יחודא עילאה.....טו
ראש חודש: כח ההתחדשות.....ט
ר"ח ניסן: "ירושלים במועדיה".....כה
פסח: "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים (פסחים קטז):".....כח
זמן חירותנו: "רצוננו לעשות רצונך".....מז
מהלך ההגש"פ.....מז
ספירת העומר: "למנות ימינו כן הודע".....פא
אבלות על תלמידי ר"ע: דרך קנין תורה: "אין כבוד אלא תורה".....פז
ל"ג בעומר: תחילת קבלת ה"אין טוב אלא תורה".....צח
חג השבועות: להשתוקק לקבל תורה: "ביום חתונתו זה מ"ת".....קג
עומק ההתחדשות של קבלת התורה בחג השבועות והדין שבה.....קכד
"רואים את הקולות".....קלא
בין המיצרים: "כל רודפי י-ה השיגוה בין המיצרים": "קרא עלי מועד".....קמב
ט' באב: אבלות ונחמה: פתיחת תקופת התשובה.....קנ
טו' באב: "הפכת מספדי למחול לי": מציאת הקשר בחזרה.....קנו
אלול: "האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים".....קנט
אלול והימים הנוראים: "נועם ה'" זו תשובה.....קסג
ראש השנה: "ותרועת מלך בו".....קסח
כוונות התקיעות: "אימרו לפני מלכויות זכרונות ושופרות".....קפה
עשרת ימי תשובה: מהלך התשובה והדין של ר"ה ויוה"כ: תשובה כללית ופרטית.....קפט
יום הכיפורים: יום הקינוח והטהרה מהמחיצות.....קצג

"כל נדרי": תשובה בחינת בינה.....קצו
בין יוה"כ לסוכות.....ר
חג הסוכות: זמן שמחתנו: "וימינו תחבקני".....רא
חג הסוכות: גילוי יתרונם של בעלי תשובה.....ריב
"ה' מעוז חיי ממי אפחד".....ריז
שמיני עצרת: "אני ואתם נשמח יחד".....רכא
יום השמיני: דרגת "בית" של השראת השכינה.....רכד
שמחת התורה: "ונשמחה בך, בך בתורתך בך בישועתך".....רל
חנוכה: מחג הסוכות לחנוכה: חינוך הבית שיעמוד בכל המצבים.....רלה
"ויוסף היה במצרים": חנוכה כנגד יוסף הצדיק.....רמא
"נעשה נס לשושנים": גילוי וניצחון הפנימיות.....רנא
מועד של הודאה: גילוי מידת ההוד.....רנח
י' בטבת: "לישועתך קויתי ה'".....רעה
ימי השובבי"ם.....רעח
טו' בשבט.....רפא
חודש אדר ופורים: "משנכנס אדר מרבין בשמחה": לחיות בתפיסה של "אין עוד מלבדו".....רפו
ז' אדר: "נתמלא כל הבית כולו אורה": "אורה זו תורה".....רצא
פורים: שמחת פורים: "חייב איניש לבסומי בפוריא".....רצה
עבודת פורים: לגלות את יד ה' המסתתרת תחת כל מה שמתרחש בעולם.....שב
יוה"כ ופורים מועד אחד (גר"א).....שה
סוף דבר: ניעוץ סוף תהליך המועדים בתחילתו.....שטז

בשמירת אותו קשר אהבה של "ונשמחה בך" הוא "תורת ה' תמימה משובת נפש עדות ה' נאמנה מחכמת פתי פקודי ה' ישרים משמחי לב", דהיינו עסק התורה, כך נשארים בתוך חיקו של הקב"ה שמחים בו ונהנים מזיו שכינתו במשך כל השנה.

גירסה חפץ חי

חנוכה

מחג הסוכות לחנוכה: חינוך הבית שיעמוד בכל המצבים

חנוכה הוא השלב הבא אחרי חג הסוכות ושמיני עצרת

כשיוצאים מחג הסוכות, השלב הבא הוא המועד של חנוכה, וכמו שהרוקח כותב שאחרי פרשת המועדים (באמור) יש מיד פרשת "צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד", שזה בא לרמז שההמשך של חג הסוכות הוא המועד של חנוכה. ובמאור הקשר שביניהם, השפת אמת מסביר שאחרי שהצלחנו להכניס את הסוכה הביתה והשגנו את מדריגת בית של השראת השכינה בשמיני עצרת, חיים עם הקב"ה בדבוקות זו ומתמלאים קדושה ואורה של תורה ודבוקות בה' במשך כחדשיים, ובחנוכה פותחים את הדלת ומאירים החוצה מהאור ששאבנו ונתמלאנו בחיינו עם הקב"ה במקדש מעט הזה שזכינו לבנות בשמיני עצרת.

המיון הגדול שבין חג הסוכות לחנוכה

אבל, יכולים לראות שמהלך המועד של חנוכה מאוד דומה למהלך חג הסוכות, ששניהם ענין של השראת השכינה וריצוי והארת פנים אחרי תשובתנו. בסוכות אחרי תשובתנו וקבלתה וסלחתי כדברך" ביוה"כ, הקב"ה מתרצה ריצוי גמור, "ורצית בנו", ומאיר לנו פנים בהשראת שכינתו עלינו בחזרה בתחילת חג הסוכות, וזוכים למדריגת בית של השראת השכינה. וכך בחנוכה, זוכים אחרי ההתרחקות בעבודה כלשון הב"ח הידוע והמסירות נפש של הכהנים על העבודה וכך ההתחזקות בעבודה, להשראת השכינה עלינו המתבטאת בניצחון נגד יון ובנס המנורה שהוא "עדות היא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל", וזה נס של נשיקה, הארת פנים מעין ההארת פנים של סוכות, וזאת החזרת הבית לאיתנה וחנוכה מחדש, וא"כ גם אז זוכים לדרגת בית של השראת השכינה. ורואים גם שבסוכות זוכים ל"ורוממתנו מכל הלשונות" וגמר הניצחון נגד עשו, "ויעקב נסע סוכותה ויבן לו בית ולמיקנהו עשה סוכות" וזאת הפרידה מעשו(עיי' מאמרנו הראשון חלק ג' על ר"ה), וההודאה על הברכות דהיינו על ההבדל בין יעקב ועשו, "קב"ה חדי בבנוהי", וכך בחנוכה "עדות היא לכל באי עולם", זאת ההודאה הגמורה על הברכות(עיי' מאמר הבא) והתשובה כביכול על הנוסיון של האומות לומר "אנו ישראל", שאין להם אלא חיצוניות של תורה, והשכינה שורה עלינו ומעידה כביכול שאנו ישראל ואין לשום אומה חלק בברית הזאת שיש לנו עם הקב"ה, "קב"ה חדי בבנוהי" ממש(וזה הענין של מה שב"ש אומרים פוחת והולך "כפרי החג", זאת ממש אותה בחינה של כלית האומות ואבידתם). וצריך להבין א"כ מה המהות של המועד של חנוכה ומה מקומו בתהליך המועדים.

מהות המועד של חנוכה: חנוכה הבית שהעמדנו בסוכות

ונלע"ד שכמו שידוע מהותו של מועד תמיד מונחת בשמו של המועד, וא"כ המועד הזה נקרא "חנוכה" וזה מורה שמהות המועד הוא חנוכה הבית(וכן רואים במזמור של חנוכה שהוא "מזמור שיר חנוכה הבית לדוד"), וזה הבדלו עם המועד של סוכות, בסוכות זה תחילת בנין

המשכן והעמדת בית של השראת השכינה, ובחנוכה זאת החנוכה של אותו בית שהעמדתו בסוכות. ומה שבסוכות זה בנין המשכן ובחנוכה זאת חנוכת בית שני, נראה שזה ע"ד דברי המדרש (ילקוט) ש'מלכים א' קפד', וכן בפסיקתא רבתי (ו') שחנוכת המשכן היתה צריכה להיות בכה' כסלו שאז גמרו לבנותו ורק כיון שהקב"ה רצה שתהיה בחודש שבו נולד יצחק (עמוד העבודה, עולה תמימה) נדחת החנוכה לניסן, והקב"ה שילם לכסלו בזמן חנוכת בית חשמונאי שאירגן שהיא תהיה בכסלו, וא"כ רואים שבפעם בחנוכה היתה אמורה להיות בעיקרון החנוכה המשכן, וכן רואים בזה שקוראים בחנוכה בפרשת הנשיאים דהיינו חנוכת המשכן שזאת הבחינה של החנוכה המזבח של חנוכה כיון שהיא באה כתחליף לחנוכה המשכן שהיתה אמורה להיות בכסלו (ולמרות שאפשר לומר שזאת הפרשה של חנוכת המזבח ולכן קורין אותה בחנוכה שהיא גם חנוכת המזבח כמו שרש"י כותב שם במגילה (ל): "בחנוכה בנשיאים, דהוי נמי חנוכת המזבח", בכל אופן ק"ק שזה לא פרשה של ציווי חנוכה אלא של סיפור החנוכה איך נתחנך המשכן ומה כל נשיא הביא וא"כ בפשטות אין לזה שום קשר עם החנוכה המזבח של חנוכה, וכנראה צ"ל כדברינו שזאת אותה בחינה של חנוכת המשכן).

ואח"כ ראיתי בטור (סי' תרפד) שאומר את זה להדיא "וקורין בפרשת נשוא בנשיאים ג' כל יום ומפרש בפסיקתא (רבתי ו') משום שנשלם מלאכת המשכן בכ"ה בכסלו". וכן רואים ג"כ ברמ"א (אוה"ח תרע') "ויש אומרים שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות משום דבאותן הימים היה חנוכת המזבח (מהר"א מפראג)", והמ"ב שם מסביר וז"ל "ר"ל בכ"ה בכסלו כדאיתא במדרש דמלאכת המשכן נגמר בכ"ה בכסלו ולא שהמתין הקב"ה בהקמה עד ניסן שנולד בו יצחק ואמר הקב"ה עלי לשלם לכסלו ושילם לו חנוכת בית חשמונאי, וגם שם בימי אנטיוכוס טמאו ההיכל ועשו חנוכת הבית בשמנה ימים אלו בבית", ומקור דבריו מהא"ר (ס' ק"ז) שביאר שכיון שחנוכת המזבח במשכן היתה צריכה להיות בכה' כסלו, אלא שבמקומה היתה חנוכת בית חשמונאי, נחשבים ימים אלו כאילו היתה בהם חנוכת המזבח במשכן (וכך יישב את גירסת הלבוש "דבאותם ימים היה גם כן חנוכת המזבח במדבר"), והן הן דברינו.

קביעות המועד של חנוכה על חנוכת בית חשמונאי דווקא: חנוכה של קיימא: "חנוך לנער וכו'".

ואפשר להסביר מה שקבעו את מועד חנוכת המזבח על החנוכה הזאת ולא על חנוכת המשכן שהיתה בר"ח ניסן ע"ד דברי הרמב"ן בתחילת פרשת בהעלתך וז"ל "למה נסמכה פרשת מנורה לחנוכת הנשיאים לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים, חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב", לשון רש"י ממדרש אגדה. ולא נתברר לי, למה ניחמו בהדלקת הנרות, ולא ניחמו בקטורת בקר וערב, ששיבחו בו הכתוב "שימו קטורה באפך", ובכל הקרבנות, ובמנחת חביתין, ובעבודת יום הכפורים שאינה כשרה אלא בו, ונכנס לפני ולפנים, ושהוא קדוש ה' עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו, ושבטו כולו משרתי אלהינו. ועוד, מה טעם לחלושות הדעת הזו והלא קרבנו גדול משל נשיאים, שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המלוואים. ואם תאמר שהיו חובה ונצטוו בהם, וחלשה דעתו על שלא הקריב

נדבה כמוהם לחנוכת המזבח, גם הדלקת הנרות שנחמו בה חובה ונצטוו עליה, אבל ענין ההגדה הזו, לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול ובניו. ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים לרבינו נסים, שהזכיר האגדה הזו ואמר "ראיתי במדרש, כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקב"ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו, יש חנכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנכה שקרויה על שמם, והיא חנכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנכת המזבח", עד כאן לשונו. וראיתי עוד ב"למדנו" (תנחומא בהעלותך ה'), וכן במדבר רבה טו' ו' "אמר לו הקב"ה למשה: לך אמור לאהרן 'אל תתיירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו - וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם". והנה, דבר ידוע שכשאינן בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חורבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנכת חשמונאי, שהיא נוהגת אף לאחר החורבן בגלותנו, וכן ברכת כהנים הסמוכה לחנוכת הנשיאים נוהגת לעולם, דרשו סמוכין לחנכת הנשיאים מלפניה ומלאחריה בכבודו של אהרן שלא נמנה עמהם", ע"ל, ורואים בדבריו שהמקביל של חנוכת הנשיאים לאהרן היא חנוכת בית חשמונאי, ויש עדיפות בחנוכה הזאת על חנוכת הנשיאים, "שליך גדולה משלהם", ולכן החנוכה המזבח שנבחרה לתהליך המועדים היא חנוכת בית חשמונאי דווקא.

ומצא שזה המועד של חנוכה, חנוכת ביהמ"ק, ועדיין צריך להבין מה עניינה של חנוכת בית בכלל כדי להבין את עניינו של המועד דחנוכה. פירושה של המילה "חנוכת הבית" היא כלשון המצודות ציון על חנוכת בית ראשון (מלכים א' ח'), "ויחנכו, התחלת הדבר ושיעמוד בה משם ואילך קרויה החנכה בלשון מקרא", ורואים שחנוכת בית מלשון חינוך שענינו לחנך ילד דהיינו להרגילו ולהדריכו בהתחלתו באופן שיצליח לעמוד לבד בהנהגה הזו בהמשך, "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו", כך חנוכת בית היא התחלתו שיעמוד מכאן ואילך.

ולע"ד שזה העומק של החנוכה שבכאן, בשעת חנוכת בית חשמונאי היינו בתוך הגלות והחושך של יון, בעומק ההסתר פנים (באופן שאפי' בביהמ"ק היו חסרים ה' דברים וביניהם הארון והשכינה, ואפי' נר מערבי היה כבה אחרי שמת שמעון הצדיק, ובגלות יון מוצאים לראשונה נסיונות של גזירות שמד, ומחילא מוצאים גם לראשונה מציאות של מתיוונים מה שלא מצינו בגלויות הקודמות מתבבלים ומתמצרים, וכמו שהרמב"ם כותב (היל' עבודת יוה"כ א' ז') "בימי בית שני צץ המינות בישראל" (ועיין פחד יצחק חנוכה י'), שזה נובע מפיזור כלל ישראל שבקידוש עזרא "אין כל יושביה עליה ומחילא חסרון כלליות ישראל איפשר אפשרות של מינות בכלל ישראל מה שלא היה אפשרי כל זמן שכלליות כלל ישראל כוללת את כל יחיד, שאז בכלליות הכלל ישראל לא שייך ענין המינות שפירושה היות מין בפני עצמו), וא"כ מתחדשים בגלות יון נסיונות שלא היו לנו אף פעם, של גזירות של העברה על דת ושל השפעה כזו שיש מתיוונים, ושל המתיוונים בעצמם המשפיעים לרעה, וצריכים לעמוד בנסיונות אלו ולהמשיך את העבודת ה' שלנו למרות כל הנסיונות, וא"כ בגלות זו

ובפורקן החשמונאים משלטונה של יון התלמדנו לעמוד בנסיון ולהתחנך באופן שנצליח להמשיך את עבודתנו בכל המצבים, שלמרות כל הנסיונות, ע"י המסירות נפש של החשמונאים הצלחנו להעמיד את הבית על תילו ולזכות להשראת השכינה שנתגלתה בנס פך השמן, "עדות היא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל", וכך הצלחנו להעמיד את הביהמ"ק עם כל ההשראת השכינה אפי' בהיותנו שרויים בגלות בחושך ובטומאת יון, תחת כל הנסיונות העצומים. וכך חניכנו את הבית דהיינו התחלנו מחדש את הבית באופן שיעמוד מכאן ואילך בכל המצבים, וא"כ זאת החנוכה ההכי גדולה העומדת לעולם. ואח"כ ראיתי ב"פחד יצחק" (חנוכה ה') שמסביר שבפורקן מכחם של המתיוונים אין הכוונה שנתבטלו ידם נטויה עדיין בכל דור, אלא שבפורקן החשמונאים משלטון יון נתגלו כוחות שמירה והגנה וכוחות של תקיפות הדעת לעמוד בכל מיני נסיונות הבאים לנו ע"י של המתיוונים בכל הדורות ובכל הזמנים, וכל אורותיו של פורקן זה הוקבעו לדורות ע"י המועד של חנוכה שהיה בו משום חינוך לדורות על הדרך החדשה של הנסיונות והתחיתים שהתחילה לאחר הופעתם של המתיוונים הראשונים, ודפח"ח.

וגראה שזה עומק דברי המדר"ר שהרמב"ן הביא "שהנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו", דהיינו שהחנוכה הזאת תמשיך לעולם, בכל המצבים, וא"כ זאת גדולת בעצם תואר החנוכה שבה "שלך גדולה משלהם", וזאת כוונת הרמב"ן "אבל לא רמזו אלא לנרות חנכת חשמונאי, שהיא נוהגת אף לאחר החורבן בגלותנו", החנוכה ממשיכה להיות נוהגת בכל המצבים אפי' בגלות, ע"י המועד של חנוכה. וקשה שלפי דברינו היה צריך להיות שהבית אחרי חינוכו אז בזמן החשמונאים עומד בכל המצבים ולא שהחנוכה עצמה הנעשית ע"י ההדלקת נרות תהיה נוהגת בכל המצבים בכל שנה במועד של חנוכה. על זה באים דברי הסבא מקלם המפורסמים שכוונת הפסוק "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו", ממנו אין הכוונה מהדרך אלא מהחינוך, שלעולם לא יפסיק מלהיות מתחנך. וא"כ, זאת ההתחנכות שקיבלנו אז בחנוכת בית חשמונאי, וממילא כל שנה ושנה בכל המצבים שבם אנחנו שרויים ממשיכים להתחנך ולחנך את ביתינו מחדש במועד של חנוכה. זה המועד של חנוכה, חנוכת הבית שהתחלנו לבנות בחג הסוכות.

החנוכה של חנוכה פועלת פעולה של חינוך המעמידה את הבית בכל המצבים

והקשר בין חג הסוכות לחנוכה הוא שאחרי שיוצאים מחג הסוכות והעמדת בית של השראת השכינה, עוברים לחורף והחושך, וכן השנה חלוקה לזמן הקיץ שהוא כעין היום(והימים ארוכים בו) וזה זמן של הארת פנים עם כל המועדים, והחורף שהוא כעין לילה וזה זמן של הסתר פנים בלי שום מועד, ואז חל ההרגל על המדרגות שאליהן הגענו בירח האיתנים ומופיעים כל הנסיונות, מעין ה"התרשלו בעבודה", ובתוקף הגלות החושך ההסתר פנים והנסיונות, זה הזמן של המועד דחנוכה(שמירה) טבת הלילות מתחילות להתקצר, בו מצליחים לזכות להשראת השכינה עלינו אפי' במצב הזה, וזה חינוך של עמידה בנסיון והצלחה בעומק ה"שבע יפול צדיק" להתנער מההרגל והחושך במ שרויים, להתחזק ולהעמיד "וקם" עכ"כ שנצליח להשיג מחדש אפי' בעומק הגלות והחושך את ריצונו של הקב"ה והשראת שכינתו עלינו, וזה במסירות נפש לתורה ולעבודה כמו שהחשמונאים פעלו

אז, והעמדת עצמנו ככלי קיבול להשראת השכינה וכך לגלות כוחות ולהאיר באור השכינה וכן החושך של היצה"ר, ולתפוס שהקב"ה איתנו בגלות ועומד לעזרתנו(וע"י) בהרחבה במאמרו הבא חלק ב' וג'), וזאת ההתחנכות של ביתנו להשראת השכינה בכל המצבים. ונמצא שכביכול המועד של חנוכה הוא חיזוק ותשובה במהדורה בתרא(ולכן כותב ה"בני יששכר" שעדיין אורות התשובה מאירים עד חנוכה, ויזועים דברי האר"י שהחתימה לא נמרה עד חנוכה, וכנראה זה מפני שזה סוף התהליך של ירח האיתנים בחנוכת ביתינו), וריצוי והשראת השכינה עלינו מחדש בעומק הגלות והטומאה, וזאת חנוכה חדשה, ואז זוכים לסייעתא דשמיא ולשפע מעין הנס שהיה אז עם כל החיזוק בתורה ועבודה וגילוי תשבע"פ(שתקופת התנאים התחילה מחנוכה) עם כל האור הגנוז בה. ונמצא שבזמן שחג הסוכות הוא מועד של ריצוי בשעה של גילוי פנים אחרי יצ"מ, חנוכה הוא הריצוי אפי' בעומק טומאת הגלות וההסתר פנים, ולכן ההבדל ביניהם הוא שחנוכה כולל בתוכו פעולה של חינוך לבית שהעמדתו בחג הסוכות.

"משה צור"

ולפי"ז, נלע"ד שזה עומק הפיוט של מעוז צור המדבר על כל הד' גלויות ולא רק על חנוכה, כיון שחנוכה היא בחינה של השראת השכינה וריצוי אפי' בעומק הגלות, וא"כ כל הגלויות בכלל, כביכול זה החג הסוכות של הגלות, בו הקב"ה מראה לנו שהוא מרוצה מאיתנו ומשרה שכינתו עלינו אפי' בעומק החושך הגלות וההסתר פנים. ונלע"ד שהבחינה של סוכות היא כנגד ברכת השכיבתו של שבת בה אומרים רק "הפורש סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים", ובחינת חנוכה כנגד ברכת השכיבתו של ימות החול דהיינו "והסר מעלינו מכת אויב ודבר וחרב וכו' שבור והסר השטן מלפנינו ומאחרינו ובצל כנפך תסתירונו וכו' שומר את עמו ישראל לעד", אלה ב' הבחינות של "פרוש עלינו סוכת שלום", א' במצב של שלווה(שבת, מעין עוה"ב) וא' במצב של אויבים צרות יצה"ר ונסיונות(ימות החול כנגד העוה"ז).

ובנוסף אחר, במועד של חנוכה כמו שנראה להלן במאמר הבא, בנס פך השמן הקב"ה מראה לנו את חיבתו לנו וזה נס של נשיקה בו הקב"ה מראה לנו שאוהב אותנו, וכך זה מחדש ומחזק את קשרנו איתו ית' אחרי החושך והטומאה של יון(והגלות בכללותה), וכן בכל שנה אחרי ההרגל של חורף המחשיך את אור קשרנו עם הקב"ה, מחזקים את אותו אור, את אותה חיות בקשר הזה, וכך מחזקים את הקשר הזה וזאת חנוכת הבית מחדש.

זאת חנוכה

ולפי"ז, זה היום של "זאת חנוכה", חתימת החנוכה, וזאת חתימת מהלך התשובה(ולפי דברינו להלן במאמר הבא שכל עבודת חנוכה היא להעמיד את עצמנו ככלי קיבול לשכינה, זאת חנוכה הוא יום של קבלת השראת השכינה וממילא כלים וכוחות של עמידה בנסיון להמשיך תשובתנו, וכאן עם הסייעתא דשמיא הזאת בכל המצבים והארת אור האמת המבטלת חשכת היצה"ר, יש לנו כוחות בלי גבול, וממילא יכולים לשוב בתשובה שלימה ולחנך בית של השראת השכינה של קיימא שתעמוד בכל המצבים, ולכן זאת החתימה שבבאן אחרי הקבלת כלים האחרונה הזאת) וחתימתנו(לפי דברי האר"י הקדוש דלעיל